

Öppen informationsdelning eller tystnadsplikt i skolan?

Carl-Wilhelm Stenman

Avhandling för pedagogie magisterexamen

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Åbo Akademi

Vasa, 2019

Abstrakt

Författare Stenman, Carl-Wilhelm	Årtal: 2019
Arbetets titel Öppen informationsdelning eller tystnadsplikt i skolan?	
Publicerad avhandling för magisterexamen i pedagogik Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal (tot.) 83
Referat: <p>Under det senaste decenniet har tystnadsplikten och sekretessen varit föremål för en omfattande samhällsdiskussion. Lagen om elev- och studerandevård trädde ikraft år 2013 och den nya läroplanen för den grundläggande utbildningen trädde ikraft år 2016. Dessa lagar och riktlinjer har inneburit vissa förändringar för hur skolan arbetar när det gäller tystnadsplikten och öppen informationsdelning. Inom detta ämne finns det lite tidigare finländsk forskning. Eftersom den tidigare forskningen i första hand beaktar lagen som sådan och inte lärarens vardagliga arbete, är det motiverat att göra en undersökning om lärares uppfattningar om tystnadsplikten och öppen informationsdelning.</p> <p>Syftet med avhandlingen är att undersöka lärares uppfattningar om hur öppen och god informationsdelning underlättar deras arbete och hur tystnadsplikten begränsar deras arbete. Undersökningen fokuserar på de situationer i skolan där ett fritt informationsflöde är viktigt för att lyckas med läraruppdraget och de situationer som omfattas av tystnadsplikten. Avhandlingen är en kvalitativ undersökning som utgått från följande forskningsfrågor: (1) Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet? (2) Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation? (3) I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?</p> <p>Baserat på syftet skapades en teoretisk referensram kring de tre faktorer som påverkar tystnadsplikten och öppen informationsdelning inom skolan i störst utsträckning. Enligt referensramen bildar samarbete, tystnadsplikt och elevvård en helhet när det gäller tystnadsplikt i skolan. Samarbete är tongivande för hur informationsdelningen sker inom skolan. Tystnadsplikten är i sig själv väldigt förankrad i lagstiftningen. Och slutligen har elevvårdssamarbete ofta en kombination av öppen informationsdelning och tystnadsplikt.</p> <p>I studien deltog tre lärare från olika skolor med olika erfarenhet, för att kunna ge ett brett och ingående perspektiv på ämnet. Lärarna valdes utgående ifrån skolans storlek för att se om skillnader i resurser påverkar hur lärare upplever informationshantering. Lärarna valdes även utgående från arbetserfarenhet för att kunna jämföra tiden före och efter att lagen om elev- och studerandevård trädde ikraft.</p> <p>I sin helhet motsvarar resultaten tidigare forskning och antaganden i viss mån. Däremot visar resultaten på att det praktiska samarbetet ser väldigt olika ut från skola till skola medan lagstiftningen utgår ifrån ett mera standardiserat scenario. Resultaten bygger således vidare på tidigare forskning genom att bidra med kvalitativa resultat om lärares uppfattningar.</p>	

Avhandlingen kan bidra med kunskap om hur lärare upplever tystnadsplikten och öppen informationsdelning i skolan så att skolledare, kommunala tjänstemän och beslutsfattare i fortsättningen kan stöda lärares arbete på ett ändamålsenligt sätt.

Sökord / indexord

Tystnadsplikt, sekretess, samarbete, elevvård, salassapitovelvollisuus, yhteistyö, oppilashuolto, professional secrecy, cooperation, student welfare

Innehåll

Abstrakt

1 Inledning	1
1.1 Bakgrund och problemdiskussion	1
1.1 Syfte och forskningsfrågor	3
1.3 Avhandlingens disposition	4
2 Teoretisk bakgrund	5
2.1 Samarbete	6
2.1.1 <i>Samarbetskompetens</i>	7
2.1.2 <i>Samarbete med föräldrar</i>	8
2.1.3 <i>Samarbete mellan organisationer</i>	9
2.1.4 <i>Samarbete mellan lärare</i>	9
2.1.5 <i>Kollegial lojalitet</i>	11
2.1.6 <i>Samarbete inom elevvården</i>	12
2.2 Tystnadsplikten i skolan	13
2.2.1 <i>Olika grader av sekretess</i>	14
2.2.2 <i>Lärares yrkesetik</i>	16
2.2.3 <i>Offentlighetsprincipen och sekretessbelagda handlingar</i>	17
2.2.4 <i>Vem berörs av tystnadsplikten i skolan?</i>	18
2.2.5 <i>Samtycke</i>	20
2.2.6 <i>Anmälningsplikt</i>	21
2.3 Elevvård	22
2.3.1 <i>Lagen om elev- och studerandevård (2013)</i>	23
2.3.2 <i>Elevvårdsgruppen</i>	24
2.3.3 <i>Elevvårdens tystnadspliktsförfarande</i>	25
2.3.4 <i>Den nya elevvårdslagens bestämmelser om tystnadsplikt</i>	26
2.3.5 <i>Regionala skillnader</i>	27
2.4 Vardagliga situationer där tystnadsplikten förekommer	29
3 Metod	33
3.1 Syfte och forskningsfrågor	33
3.2 Kvalitativ forskning och val av forskningsansats	33
3.3 Intervju som datainsamlingsmetod	35
3.4 Undersökningens genomförande	37
3.4.1 <i>Val av informanter</i>	37
3.4.2 <i>Intervjufrågor och insamlat material</i>	39
3.5 Reliabilitet och validitet	41
3.6 Etik	43

4 Resultatredovisning	45
4.1 Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet?	45
4.2 Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation?	55
4.3 I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?	59
5 Diskussion	66
5.1 Resultatdiskussion.....	66
5.1.1 Finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet.....	66
5.1.2 Finns det en gräns för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation	72
5.1.3 Vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk	74
5.2 Metoddiskussion	77
5.3 Avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning.....	79
Litteratur	84

Bilagor

Bilaga 1: Regionförvaltningsverkets modell för informationsläring i elevvårdsärenden

Bilaga 2: Intervjufrågor

Figurer

Figur 1: Hur tystnadsplikten i skolan hänger ihop med samarbete och elevvård. 5

Figur 2: Bild över vad som påverkar rätten till privatlivet 14

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemdiskussion

Att vara lärare i grundskolan har många sidor. Förutom att ge sina elever en bred allmänbildning har lärare enligt *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen* (hädanefter Glgu 2014) också ett ansvar för elevers fostran till att bli goda samhällsmedborgare (Utbildningsstyrelsen 2014). Detta ansvar delar läraren med sina andra kollegor på skolan. I Glgu (2014) påpekas vikten av samarbete i så gott som alla situationer i skolan. Detta samarbete är enligt många väldigt viktigt för att lärare ska trivas med sitt arbete och för att utbildningen ska lyckas på ett bra sätt. Men läraryrket är också ett mycket självständigt yrke där det egna ansvaret hela tiden är mycket centralt (Colnerud, 2002). Den klassiska läraren är ansvarig för sin klass och undervisar dem i de flesta ämnen och ger dem den fostran som skolan har som uppgift att se till att de får. När det gäller situationer som innefattar eller kräver tystnadsplikt kan dessa yrkesspecifika principer kollidera med varandra. I vilka ärenden ska man samarbeta med den övriga personalen och när ska man agera självständigt som lärare för att förhålla sig korrekt till tystnadsplikten?

Samarbetet mellan hemmet och skolan har också ändrats under den senaste tiden. Enligt Persson och Tallberg-Broman (2002, s. 257, 259) har skolan fått ett större och bredare ansvar för det individuella elevens fostran eftersom lärarens arbetsuppgifter utvecklats i och med den nya läroplanen. Vårdnadshavarna är också i allt större utsträckning delaktiga i sitt barns fostran i skolan, och har därmed ett större inflytande på undervisningen. I och med att läraruppdraget fått nya uppgifter när det gäller elevens fostran, och eftersom vårdnadshavarna fått allt större påverkningsmöjligheter, har lärarens ansvarsområde utvidgats. I Glgu (2014) diskuteras hur skolan och utbildningsväsendet ska föra ett gott samarbete mellan hemmet och skolan. Enligt läroplanen är det en förutsättning för ett lyckat samarbete att lärarna aktivt och personligen engagerar sig i kontakten med hemmet. En annan förutsättning är en mångsidig kommunikation överlag inom utbildningen (Utbildningsstyrelsen, 2014). Trots att vikten av kommunikation mellan hemmet och skolan ofta påpekas, finns det vissa begränsningar som man bör förhålla sig till. När eleven anses vara mogen att

själv ta ansvar för vilka åtgärder hen vill delta i, bör elevens åsikter i regel respekteras, och vårdnadshavarna behöver inte nödvändigtvis vara informerade över dessa åtgärder enligt lagen om elev- och studerandevård (1287/2013).

Inom detta ämne har det också på senare tid gjorts en del lagstiftning som har inverkan på hur läraren arbetar självständigt och samarbetar med annan personal med tanke på tystnadsplikten och öppen informationsdelning. Innan lagen om elev- och studerandevård (2013) trädde ikraft fanns det ingen specifik lag som styrde hur skolorna arrangerade elevvården. Tidigare hade utbildningsanordnaren ett större egenansvar när det gällde elevvården men nuförtiden ställer lagen om elev- och studerandevård (2013) krav på inom vilka ramar personalen på skolan ska kommunicera. Lagen har tydligare gjort skillnad vad som hör till vilken yrkesuppgift och hur de ska kommunicera. Den nya lagen om elev- och studerandevård (2013) ställer därför större krav på samarbetskompetens mellan lärare och den personal som är ansvarig för elevvården på skolan. Den finländska skolan har samtidigt haft andra stora förändringar som till exempel en ny läroplan för den grundläggande utbildningen och nedskärningar inom utbildningssektorn. Organisationsmässigt har detta varit en ansträngning eftersom lagen ställer högre krav på elevvårdsresurser samtidigt som ungas välmående lyfts fram i större utsträckning och resurserna inom elevvården i många kommuner är undermåliga. Enligt Institutet för hälsa och välfärd THL:s undersökning (2014) *hälsa i skolan* upplever 6% av eleverna i de högre årskurserna att de inte fått tillgång till hälsovårdstjänster när de behövt det och år 2015 framgick det i Utbildningsstyrelsens och THL:s enkät att 10% av kommunerna inte har tillräckliga skolpsykologtjänster (TedBM-enkäten, 2015). För den öppna informationsdelningen och tystnadsplikten har detta en viss betydelse eftersom läraren fortfarande har ett ansvar för elevens välbefinnande och inläring. Ifall läraren inte kan dela information med elevvården och elevvården inte har tillräckligt med tid att samarbeta med den övriga skolpersonalen, kan det leda till att nödvändig information om eleven inte kommer fram till rätt mottagare.

För skolan och den individuella läraren kan det också vara svårt att tolka lagen och skapa arbetssätt eftersom lagen om elev-studerandevård (2013) har en del öppna formuleringar. Vad hör till tystnadsplikten, till vem ska läraren eller får läraren berätta och hur ska informationen framföras är frågeställningar som lagen inte alltid ger svar på. Senaste tillskottet vad gäller lagstiftning inom ämnet är EU:s allmänna

dataskyddsförordning (General Data Protection Regulation, GDPR) som trädde ikraft den 25 maj 2018. Enligt dataskyddsförordningen ska institutioner därmed också skolor ta större hänsyn när det gäller hantering av uppgifter som berör elevens integritet. Detta har inneburit en viss omställning för hur skolan hanterar personuppgifter men också för hur läraren använder elevernas personuppgifter.

Sammanfattningsvis kan man säga att tystnadsplikten och öppen informationsdelning är något som ständigt existerar i lärarens vardag. Tystnadsplikten karakteriseras genom olika lagar och hör till lärarens yrkesroll. Öppen informationsdelning finns i det dagliga samarbete som läraren utövar med sina kolleger och annan personal på skolan. Inom elevvården eller i ärenden av elevvårdsnatur karakteriseras lärarens arbete av både tystnadsplikt och öppen informationsdelning. Därför vore det viktigt att veta hur lärare upplever tystnadsplikten och informationsdelningen inom skolan, eftersom skolan genomgått en förändringsprocess under senare tid.

1.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna avhandling är att undersöka lärares uppfattningar om hur öppen och god informationsdelning underlättar deras arbete och hur tystnadsplikten begränsar deras arbete. Undersökningen fokuserar på de situationer i skolan där ett fritt informationsflöde är viktigt för att lyckas med läraruppdraget och de situationer som omfattas av tystnadsplikten. Lärare tar sig an sitt läraruppdrag och löser problematiska situationer på olika sätt. De regionala skillnaderna och skolans storlek kan också vara avgörande för vilka möjligheter lärare har att lösa dessa situationer eftersom resurserna skiljer sig mellan skolor och kommuner. För att uppfylla syftet har tre forskningsfrågor formulerats för denna avhandling.

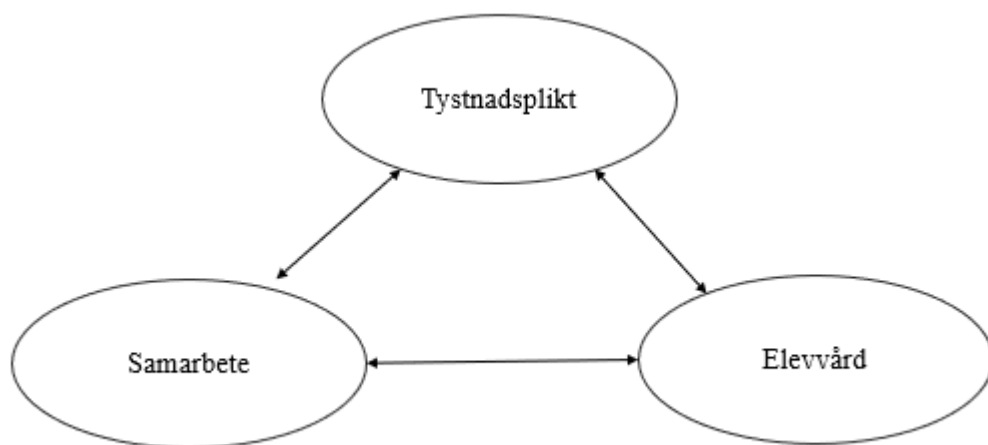
1. Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet?
2. Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation?
3. I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?

1.3 Avhandlingens disposition

Studien är en kvalitativ studie med innehållsanalys som analysmetod. Datamaterialet i undersökningen samlas in genom semistrukturerade intervjuer med tre finländska grundskolelärare. Lärarna är verksamma både på de högre och de lägre årskurserna. Skolorna är storleksmässigt olika och är belägna i både södra Finland och Österbotten. I följande kapitel presenteras den teoretiska referensramen som forskningsuppgiften baseras på. Den teoretiska referensramen utgår från tre delområden som karakteriserar undersökningens tema. Dessa är samarbete, tystnadsplikt och elevvård i skolan. I avhandlingens tredje kapitel redogörs forskningsmetoden, valet av informanter och undersökningens genomförande. I studien deltar tre lärare från olika skolor i Svenskfinland. I det fjärde kapitlet presenteras och analyseras forskningsresultaten och i det femte kapitlet diskuteras forskningsresultaten tillsammans med den teoretiska referensramen. Slutligen följer en avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning inom ämnet.

2 Teoretisk bakgrund

Detta kapitel behandlar hur tystnadspliktens inverkar på lärarens arbete. Tystnadsplikt är ett område som är starkt förankrat i juridiska frågeställningar. Lärararbetet är också i någon mån juridiskt men i det vardagliga arbetet handlar inte lärararbetet främst om juridiska ställningstaganden utan om fostran och undervisning. För att binda ihop de juridiska frågeställningarna med lärarens vardag beaktas tystnadsplikten i denna avhandling inom tre delområden som är närvarande i lärarens vardag. Tystnadsplikten regleras genom lagstiftning som har betydelse för hur läraren arbetar självständigt men också tillsammans med andra. Lagstiftningen har också betydelse för hur skolan ordnar sina rutiner så att verksamheten följer de krav som sekretesslagstiftningen förutsätter. De stora frågorna som rör tystnadsplikten är samtidigt ofta frågor som rör elevvården. Skolan är i det stora hela en öppen organisation där största delen av informationen och verksamheten faller under offentlighetsprincipen. Det som är sekretessbelagt är främst sådan information som berör elevens integritet och därför ofta något som är kopplat till elevvården. Elevvården är i sin tur ett samarbete mellan olika professioner på skolan. Tystnadsplikten ställer vissa krav på hur detta samarbete genomförs. Samarbete är något som förutsätts av lärare dagligen och något som läroplanen poängterar i större utsträckning än förut. Dessa tre områden är sammanlänkade och utgör grunden för de flesta frågeställningar som rör tystnadsplikten i skolan. Slutligen beaktas också ett antal vanliga situationer som har att göra med tystnadsplikten i lärarvardagen.

Figur 1. Hur tystnadsplikten i skolan hänger ihop med samarbete och elevvård.

I de följande avsnitten presenteras hur samarbete, tystnadsplikt och elevvård (se figur 1.) bildar en sammanhängande helhet.

2.1 Samarbete

Det ställs större krav på lärare att samarbeta nuförtiden än vad det gjorts tidigare. Dagens lärare samarbetar med kolleger, föräldrar skolledning och representanter för elevvården. Att hitta fungerande samsarbetsformer mellan dessa olika aktörer kan ibland vara krävande när man ska handla konfidentiellt och med respekt för elevers och föräldrars integritet. Enligt Andersson (1999) ligger tyngdpunkten i läraryrket nuförtiden mera på det sociala och fostrande planet än på det kunskapsförmedlande planet. Samarbete med föräldrarna poängteras tydligare i dagens läroplan i och med de fostrande och sociala aspekterna i skolan.

Korhonen (2014) kritiserar i sin pamflett *Herää Koulu* (Vakna Skolan!) hur samarbete i skolan bromsas av den enligt henne heliga ställning som tystnadsplikten har i skolan. Enligt henne används nödvändighetsprincipen alldeles för sparsamt och läraren blir sällan informerad om sådant som kommit fram under elevvårdsmöten. Nödvändighetsprincipen innebär att man endast delar sådan information som anses nödvändig, till exempel för att en kollega ska kunna göra sitt arbete. Korhonen (2014) anser att det är ett märkligt förhållningssätt eftersom det ofta är läraren som tagit initiativ till exempelvis en barnskyddsanmälan eller ett elevvårdsuppdrag. Trots det får läraren inte alltid den information som hen sökt efter i första hand. Som lärare blir det då nästan omotiverat att söka lösningar genom de lagstadgade elevvårdsgrupperna, eftersom informationen inte kommer tillbaka till läraren i tillräckligt stor utsträckning. Inte heller för eleven blir situationen i vissa fall den optimala eftersom lärarens omedvetenhet om aktuella hemförhållanden och elevvårdsärenden gör att undervisningen flyter på som vanligt då resurserna egentligen för stunden borde riktas mot att lösa elevens situation. Enligt Korhonen (2014) är det ofta socialen och barnskyddet som ska bära hundhuvudet eftersom de tolkar tystnadspliktens lagstiftning för snävt.

2.1.1 Samarbetskompetens

I det moderna samhället och i den nya läroplanen betonar man ordet samarbete allt mer. Blomqvist (2012) har i sin studie *Samarbete med förhinder: Om samarbete mellan BUP, socialtjänst, skola och familj* genom kvalitativa observationer undersökt 42 utredningssamtal och analyserat hur samarbete mellan organisationer karakteriseras i samtalen. Hennes studie är ytterst relevant för mig eftersom syftet med denna studie är att undersöka hur lärare upplever informationsdelning och tystnadsplikt i skolan. Informationsdelning innebär att individer och organisationer samarbetar, och delar information och ansvar med varandra. Enligt Blomqvist (2012) finns det en förväntan på professionella som arbetar med barn att de ska samarbeta och utnyttja varandras kompetenser. Organisationer samarbetar för att få fram flera olika perspektiv när det gäller utredningar om en specifik elev. På så sätt utökar man möjligheterna att hjälpa eleven på ett effektivt sätt. Samarbete kan också uppstå när en aktör inte vet hur den ska hantera ärendet och därför stöder sig på flera aktörer för att hjälpa barnet (Blomqvist, (2012)).

Enligt Blomqvist (2012) kräver samarbete professionalitet och kompetens för att lyckas navigera mellan de olika maktpositioner som aktörerna har. Det kan ibland vara komplicerat för personalen att hantera sin maktposition på ett bra sätt när de samarbetar med klienter, föräldrar eller andra som ingår i samarbetet. Samarbete kräver att man har förmågan att förstå olika individer, kulturella skillnader men också yrkesmässiga skillnader. För att få ut så mycket som möjligt av samarbetet måste aktörerna inse sin maktposition som de har i förhållande till exempelvis föräldrar som ofta har en lägre maktposition (Blomqvist, (2012)). Mellan organisationer kan det också förekomma olika maktpositioner, och samarbetet kan ibland sluta fungera om man upplever att motparten har en för hög maktposition. Enligt Blomqvist (2012) har samarbetskompetensen och professionaliteten en stark personlig koppling för hur samarbetet utformas. I hennes undersökning vittnar både föräldrar och professionella om att vissa specifika individer har en förmåga att inse sin maktposition och samarbeta medan andra professionella inte lyckas skapa detta samarbete. Detta kan bero på individens tidigare erfarenheter av samarbete och förmåga att arbeta utanför organisationen. Organisationer kan ibland uppfattas som icke-samarbetsvilliga när det i själva verket är individen som representerar organisationen som inte är samarbetsvillig.

2.1.2 Samarbete med föräldrar

Blomqvist (2012) menar att det finns tre grundläggande element i samarbete: interaktion mellan de berörda parterna, ett problem de samarbetar om och ett syfte med samarbetet. Organisationer såsom skola och socialtjänst har enligt henne som målsättning att involvera föräldrar i samarbetet men att skolans och socialtjänstens personal ofta upplever det som en utmaning att involvera föräldrarna. Enligt Blomqvist (2012) bidrar ett tätt samarbete mellan föräldrar och organisationer till ett effektivare stöd för barnet, men samarbetet kan bli svårt att genomföra om det är föräldrarna som är en del av orsaken till barnets problem. Detta ställer stora krav på professionalitet hos de som arbetar inom elevvården, skolan och socialen. Det är viktigt att komma ihåg att fastän man som lärare kan uppleva att föräldrarna inte alltid kan stöda elevens välmående på bästa sätt är de samtidigt ändå viktiga för elevens utveckling. Enligt Blomqvist (2012) överbygger ändå ett tätt samarbete med föräldrarna i allmänhet föräldrarnas underläge och de förutfattade maktstrukturer som finns. Det bidrar i sin tur till ett effektivare stödjande arbete när organisationer och föräldrar arbetar mot ett gemensamt mål.

Enligt (Kiviniemi, 2000 s. 149) är föräldrar ändå oftast villiga att dela med sig av problem som finns inom familjen. Föräldrarna brukar ofta vara öppna med de problem som finns inom familjen för att på ett bättre sätt kunna stöda barnets välmående och skolgång. Som lärare kan detta innebära att man måste ta på sig en annan yrkesroll än den yrkesroll som anses vara den huvudsakliga uppgiften. Enligt Kiviniemi (2000, s. 147) visar undersökningar att lärare ibland upplever sig ha en annan yrkesroll än den som de är utsedda att ha. Lärararbetet kan i praktiken ibland upplevas som ett terapeutarbete eller socialarbete. Detta kan innebära en tung situation för läraren som utöver att undervisa och se till elevernas välmående, eventuellt måste fungera som en stödperson åt de föräldrar som själva har en problematisk situation. Sådana uppdrag kräver tid och kan gå ut över lärarens egentliga arbete. Trots det är det ett viktigt arbete som kan bidra till att läraren bättre förstår elevens beteenden och kan på så sätt stöda eleven på ett bättre sätt (Kiviniemi, 2000). Läraryrket är mångfacetterat och vad som tillhör lärarens ansvar kan ibland vara svårt att avgöra. I en undersökning gjord av Reinke, Stormont, Herman, Puri och Goel (2011) anser 89% av lärarna att det är skolans ansvar att ta en aktiv roll när det gäller att stöda elevens välmående.

2.1.3 Samarbete mellan organisationer

Enligt Blomqvist (2012) är det inte bara mellan organisationer och föräldrar som olika maktstrukturer kommer i vägen för samarbete. Hur man ska definiera problem och vilka åtgärder som ska göras är vanliga tvistemål som kan förekomma mellan aktörer när de samarbetar. Olika och vaga målsättningar för samarbete är en vanlig orsak till att samarbete mellan olika aktörer inte fungerar. När det inte existerar övergripande mål blir det också svårare att skapa konkreta mål när man ska agera. Ibland kan bristen av övergripande mål för samarbete resultera i att olika aktörer har skilda uttalade mål som sedan medför en upplevelse av ett icke fungerande samarbete när deras mål inte uppnås.

Blomqvist (2012) beskriver också olika kunskapstraditioner och lagar som bidragande faktorer till att samarbete inte fungerar mellan olika organisationer. Hälso- och sjukvården har en kunskapstradition att bota till exempel psykisk ohälsa hos barn, socialen har en kunskapstradition av att lösa problem till exempel inom en familj och skolan har en kunskapstradition av att förmedla kunskap till elever oavsett bakgrund. De olika kunskapstraditionerna kan medföra att aktörerna inte förstår varandras mål när de samarbetar eftersom de ibland är så insnövade i sin egen kunskapstradition. Ödegård och Strypes (2009) forskning om samarbete mellan olika professioner visar att organisationers olika inställning till samarbete påverkar hur de professionella upplever huruvida samarbete är meningsfullt eller inte. I organisationer där samarbete inte ses som en meningsfull företeelse prioriteras det inte heller. I Blomqvist (2012) studie framgår det att den en samarbetspartner kan ibland glömmas när flera samarbetar. Ibland kan det vara föräldrarna som känner sig bortglömda i samarbetet och ibland kan det vara skolan. I ett elevvårdsärende som Blomqvist (2012) skriver om tog social och hälsovården överhand i samarbetet mellan kuratorn och skolan vilket gjorde att skolan inte delade social- och hälsovårdens bedömning av eleven. När man sedan skulle göra åtgärder ville varken skola eller föräldrar samarbeta och åtgärderna stampade på stället.

2.1.4 Samarbete mellan lärare

Stedt (2013) har i sin studie *Samarbete och lärande: Om friktion, uppgifters komplexitet och erfarenhetsutbyten i samarbete* undersökt samarbete mellan lärare. Genom intervjuer och observationer har hon undersökt hur lärare i sex stycken arbetslag samarbetar med varandra och vilka skillnader det finns i samarbete mellan

arbetslagen. Hennes studie är av stor vikt för denna avhandling eftersom denna avhandling också undersöker lärares samarbete. Enligt Stedt (2013) har individuella skillnader stor betydelse för hur samarbete ser ut. Individuella skillnader kan avgöra hur intresserad man är av att samarbeta, det vill säga om man är en lagspelare eller mer av en så kallad ensamvarg. Gruppdynamiken som uppstår mellan individerna spelar också stor roll hur samarbetet ser ut. Mötets grad av formalitet har betydelse för hur man delar information mellan lärarna. Enligt Stedt (2013) tenderar lärare i mer formella möten att dela mindre exakt information om elever som de samarbetar kring medan de i mindre och informella möten delar mer exakt information om en elev. Detta reflekteras också den finländska elevvårdslagens uppbyggnad där idén är att man försöker få in så mycket information som möjligt om en elev men samtidigt begränsar den känsliga informationen och samarbetet till ett begränsat antal individer. Men detta tillvägagångssätt är inte helt problemfritt. Enligt Stedt (2013) är bristande tillit och icke fungerande samarbete mellan gruppmedlemmar en bidragande faktor till att lärarna känner sig ensamma och tar ett större egenansvar i känsligare frågor. Den formella gruppen kan också vara opassande enligt vissa lärare som hellre skulle ty sig till någon annan som inte är en del av gruppen. I Stedts undersökning (2013) framgår också skillnader i hur arbetsgrupper pratar om känsliga saker i skolan. Inom gruppen existerar vissa gränser för vad man vanligtvis pratar öppet om med alla kollegor, och vad som man begränsar till bara ett antal kollegor. Detta tycks vara tillsynes olika beroende på gruppdynamiken och gruppens förutsättningar. Fastän grupperna utgår från samma reglemente om vad som är sekretessbelagt kan det i praktiken vara ganska olika mellan grupper hur man diskuterar. Skillnaderna kan enligt Stedt (2013) bero på både inre faktorer som lärarnas personliga karaktär men också på yttre faktorer som elever med sådana problemsituationer så att man upplever att flera lärares stöd och åsikt är nödvändigt.

Enligt Stedt (2013) kan ett utökat samarbete och diskussion om elevens problemsituation vara effektivt för att hjälpa eleven. I de grupper där elevens egen lärare hade mer ansvar och medvetenhet om elevens problemsituation diskuterades inte elevens problem inom kollegiet i lika stor utsträckning. I kollegier med tätare samarbete tilläts man diskutera mer ingående om eleven och genom diskussion kom det fram ny och nödvändig information om eleven som inte annars hade kommit upp till ytan om det inte var för diskussion. Det som enligt Stedt (2013) karakteriserar

lärares samarbete är hur arbetet organiseras och hur ansvarsfördelningen ser ut. Eftersom skolor organiserar sig på olika sätt och kollegiet gör upp sin ansvarsfördelning på olika sätt hanterar man i praktiken också elevvårdsärenden lite olika från skola till skola.

2.1.5 Kollegial lojalitet

I den pedagogiska tidskriften *Pedagogiska Magasinet* (17.11.2002) berättar Gunnel Colnerud att lärare dagligen måste åta sig olika etiska ställningstaganden och moraliska handlingar. Vissa ställningstaganden sköts så att säga intuitivt medan andra etiska problem kräver en balansgång och mer grundlig etisk hänsyn. Enligt Colnerud och Granström (2002) har lärarkåren under en längre tid haft ett krav på lojalitet bland kollegerna. Den kollegiala lojaliteten kan i vissa fall spela en stor roll när man betraktar hur man hanterar informationsflödet på en skola. Verksamhetskulturen formas av hur lärarna och vuxna arbetar på skolan. Hur man uppträder och förhåller sig till målen för fostran och bildning påverkar verksamhetskulturen. En förutsättning för att utveckla verksamhetskulturen är en öppen, interaktiv diskussion där alla är delaktiga och där man uppskattar varandra och skapar förtroende för varandra (Utbildningsstyrelsen, 2014 s. 25). Inom läraryrket existerar flera yrkesspecifika normer för hur man beter sig i ett lärarkollegium. En av dessa normer är enligt Colnerud och Granström (2002) att inte kritisera varandra inom ett kollegium. Eftersom det ibland råder delade meningar mellan lärare om vilket beteende som är önskvärt och acceptabelt hos en kollega blir det svårt att kritisera någonting som inte är bestämt på ett exakt sätt. Det är också viktigt att komma ihåg att alla lärare är olika och att det inte finns ett specifikt målsöga för vad som anses som den perfekta läraren. Det finländska skolsystemet har också uttalat sig positivt för en mångfald av olika lärartyper. Men denna acceptans och mångfald gör det ibland svårare att anmärka på hur en kollega utför sitt arbete.

En annan norm som är allmänt förekommande bland lärare är en så kallad 'hands off' norm. Denna norm har sin grund i lärarens enskilda arbete och ansvar för sin egen klass utan andra kollegors inblandning (Colnerud och Granström, 2002.) Enligt Colnerud och Granström (2002) skapar denna norm ett tankesätt där läraren inte känner sig ha ett mandat att blanda sig i en annan kollegas ansvarsområde eftersom var lärare sköter sin egen klass. Enligt Colnerud och Granström (2002) kan den som anmärker på en kollega i fortsättningen uppleva ett krossat samarbete med den kollega som hen har anmärkt på. Genom att bryta normen och lojalitetskontraktet till sin

kollega bryter man också i någon mån förtroendet och det kan därför försvåra arbetet i framtiden. Samtidigt kan det också påverka hur resten av kollegiet ser på en som lärare efter att man brutit en outtalad norm. Enligt Colnerud och Granström (2002) förefaller ett brott mot lojaliteten inom lärarkollegiet att vara värre än det moraliska åtagande man har mot eleverna. Inom denna norm förefaller riskerna med att bryta lojalitetskontraktet som tillräckligt stora för att inte göra någonting. Läraryrket kan således möjligtvis innefatta en sådan outtalad norm att man inte skall ingripa mot en kollega i första hand. Eftersom det är svårt att kritisera någonting som är outtalat är det viktigt att man i någon mån inom lärarkollegiet eller på det lokala planet gör upp vissa riktlinjer som man bör förhålla sig till. Enligt Colnerud och Granström (2002) skapas och upphör etik och moral genom samspel med andra människor. Därför är det viktigt att man bearbetar etiken och moraliska situationer inom lärarkollegiet. Förhållandet mellan lärare och elever är även det viktigt att diskutera tillsammans med eleverna så att det uppstår ett samförstånd bland de förväntningar som man ställer på varandra.

2.1.6 Samarbete inom elevvården

Den nya lagen om elev- och studerandevård (2013) gav en ny sammansättning för elevvårdssamarbetet. Sammansättningen blev en tvärprofessionell expertgrupp som vid behov diskuterar enskilda elevers trångmål. Sammansättningen skapas efter behov och ärendets natur. Vanligen består gruppen av skolhälsovårdare, kurator och elevens lärare men andra parter kan också mer eller mindre permanent ingå i sammansättningen. Utgångsläget är att det endast ska ingå sådana experter eller parter som utan tvekan berörs av ärendet i fråga. Detta är för att trygga sekretessen av elevens egna angelägenheter och för att ha ett gott tystnadspliktsförfarande på skolan. Genom att samarbeta inom en på förhand given grupp minskas spridningen av känslig information (Mahkonen 2015). Tidigare har elevvården också samarbetat tvärprofessionellt men genom att ha en förutbestämd grupp och praxis för hur man arbetar blir det tydligare med vem och hur elevvården ska samarbeta. Inom gruppen utses en ansvarsperson som ansvarar för att gruppen sammanträder antingen vid akuta behov eller när ett ärende kräver tvärprofessionell behandling. Elevvården kan också samarbeta med aktörer utanför skolan om ett elevvårdsärende kräver det. Föräldrar, sociala myndigheter, barnskyddet och polisen kan i vissa fall vara samarbetspartners. På organisatorisk nivå samarbetar elevvården med Institutet för hälsa och välfärd och Utbildningsstyrelsen för att bygga en fungerande elevvård. Utbildningsanordnaren ska

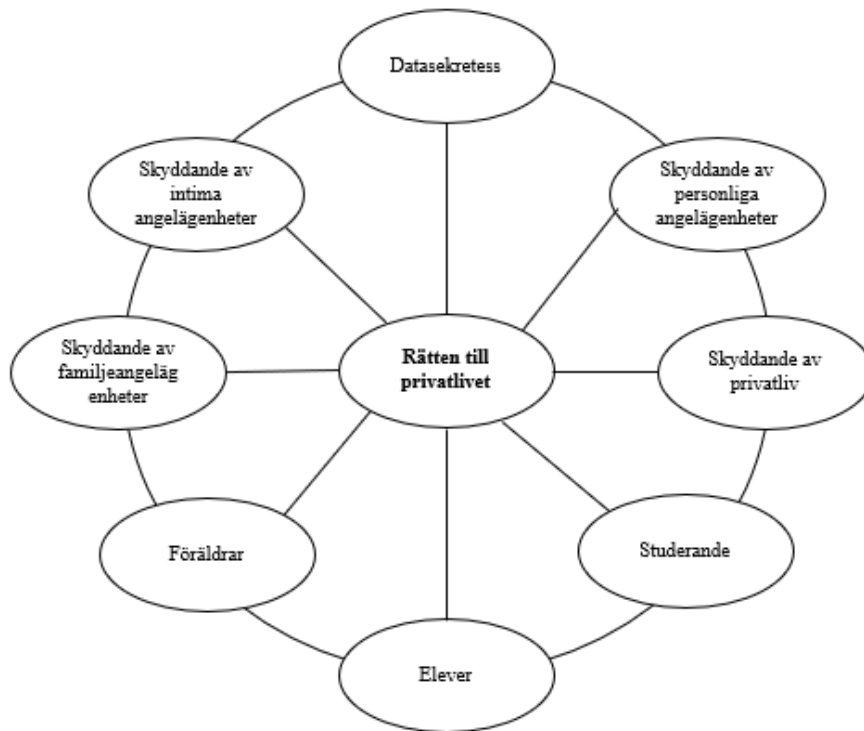
utvärdera hur väl elevvården fungerar och får obehindrat dela sekretessbelagda uppgifter som behövs för Utbildningsstyrelsens och Institutet för hälsa och välfärds utvecklingsarbete (Mahkonen 2015).

Lagen om elev- och studerandevård (2013) lyfter också upp behovet av ett fungerande samarbete mellan utbildningsanordnaren, sociala myndigheter och barnskyddet. I 9 § 1 mom. står det att elevvården ska samarbeta med social- och välfärdsmyndigheter på ett sådant sätt att det bildar en fungerande enhet. Enligt Mahkonen (2015) var en av tankarna bakom lagen om elev- och studerandevård (2013) att få detta myndighetssamarbete att löpa smidigare. Tidigare har elevvården varit fränkopplat från barnskyddet och nödvändig information har inte nödvändigtvis delats mellan aktörerna. Lagen om elev- och studerandevård (2013) tar inte ställning till hur detta samarbete ska genomföras i praktiken men ger en fingervisning och en önskan att samarbete ska ske på ett smidigt sätt mellan utbildningsanordnaren och sociala myndigheter. I min kandidatavhandling Stenman (2017) framgick det i resultatet att skolan och sociala myndigheter samt föräldrar samarbetar i större utsträckning än förut. Tidigare innebar en barnskyddsanmälning från skolans sida att man flyttade över ansvaret på sociala myndigheter och att de fick reda upp ärendet med föräldrarna. För skolans del märkte man att förfarings sättet innebar att man gick miste om nödvändig information som var av betydelse för anordnandet av elevens undervisning och elevens välmående. Numera kan en barnskyddsanmälning innebära att elevvården med föräldrarnas medvetande gör en barnskyddsanmälning och skapar ett samarbete mellan skolan, föräldrarna och sociala myndigheter för att gemensamt arbeta för elevens välmående. Elevvården kan också samarbeta med polis, uppsökande ungdomsarbete eller någon från tredje sektorn om ärendet kräver. Mahkonen (2015) konstaterar att för elever som lider av mentala problem, använder droger, begår brott eller annars har en kombination av dessa beteenden kan elevvården vara tvungen att samarbeta med polisen eller annan berörd aktör. Sammansättningen av elevvårdsgruppen ska vara för fallet ändamålsenlig. Elevvården kanske består till stommen av kurator, lärare och skolhälsovårdare men kan tillfälligt samarbeta med flera olika sorters aktörer.

2.2 Tystnadsplikten i skolan

Tystnadsplikten i skolan är i grund och botten förankrad i rätten till privatlivet (se figur 2.). Lärarnas tystnadsplikt regleras genom ett hopplock av den lagstiftning som gäller

för personer anställda inom den offentliga sektorn. Det finns således inte en enskild lag eller paragraf som reglerar lärares tystnadsplikt. Skolan som institution är en rätt öppen institution där det mesta faller under offentlighetsprincipen. Därför kan det ibland vara svårt att avgöra vad som är sekretessbelagt och inte. I följande avsnitt redogörs för den lagstiftning som påverkar tystnadsplikten och den tematik som är central för hur tystnadsplikten fungerar på finländska skolor.

Figur 2. Bild över vad som påverkar rätten till privatlivet

2.2.1 Olika grader av sekretess

I min kandidatavhandling Stenman (2017) var en av slutsatserna att det ibland skapas trösklar mellan utbildningsväsendet och social och hälsovården. Detta till följd av att social- och hälsovården kan yrka på en starkare tystnadsplikt än vad utbildningsväsendet kan. Alla som är anställda vid en offentlig myndighet har en tystnadsplikt som regleras i flera olika lagar men främst i offentlighetslagen. Det som skiljer skolans och social- och hälsovårdens tystnadsplikter är den tematik som framgår i 17 § i lagen om yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården (559/1994). Enligt lagen får inte en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården utan tillstånd delge information om en enskild persons eller familjs angelägenheter som hen har fått kännedom om på grund av sin ställning eller uppgift. Tystnadsplikten

kvarstår också efter att man slutat vara verksam. Tolkar man denna paragraf hårdtaget kan det innebära svårigheter att delge information och samarbete mellan skola och social- och hälsovård blir krävande. Olsson (2006, s. 68) anser att det är möjligt att överskrida denna gräns genom att på förhand komma överens om rutiner för hur man för över information till en annan part. Vid varje enskilt fall bör man avgränsa och definiera vilken information som delges, samt till vem och på vilket sätt den delges. Lagen om elev- och studerandevård (2013) beskriver hur samarbete inom elevvården utförs och hur informationen ska flöda. Kommunen har också ett stort ansvar när det gäller hur man arrangerar elevvården och hur man till tillgodoser elevvårdsresurser. Enligt Blomqvist (2012) är skillnader i sekretess inte en ovanlig orsak till att samarbete inte fungerar mellan aktörer. Det händer rätt så ofta att någon samarbetspartner påtalar bristande information från den andra parten. Föräldrars samtycke kan i vissa fall luckra upp behovet av sekretess mellan aktörer. Hälso- och sjukvården opererar under samma sekretessnivå, så samarbetet mellan dessa aktörer är ofta enkelt att bedriva. Däremot kvarstår en högre tröskel för samarbete med skolan, eftersom skolan inte faller under samma sekretessnivå som de tidigare nämnda aktörerna.

I Glgu (2014, s. 10) står det att utbildningsanordnaren ska ta ställning till hur samarbetet med social- och hälsovårdsmyndigheterna ordnas, när man gör upp de avsnitt som behandlar elevvård och hur samarbete mellan hem och skola ska förlöpa. I samma stycke påpekas också att man ska göra upp en strategi för hur informationen flödar. I den lokala läroplanen ska man också göra upp en plan för hur man för över information mellan de olika utbildningsstadierna inom den grundläggande utbildningen och de institutioner som ansvarar för utbildningen efter den grundläggande utbildningen. När skolan arbetar med stödåtgärder för en elev är det viktigt att föräldrarna informeras om stödåtgärderna, om vilka handlingar som delges samt om sekretessen. Utöver detta påpekas att en lärare genast ska kontakta hemmet om det framkommer saker som har med elevens lärande och välbefinnande att göra. När det gäller det allmänna stödet anser läroplanen att svårigheter i elevens lärande och välbefinnande kan underlättas genom att lärarna och den övriga personalen samarbetar med varandra. I Glgu (2014, s. 81) redogörs för hur den gemensamma elevvården fungerar. Den gemensamma elevvården kännetecknas av uppföljning, utvärdering och utveckling av välbefinnandet. Utöver detta ska man se till att skolmiljön är fri från hinder. Dessutom ska man utveckla gemensamma förfaringsätt

mellan vårdnadshavare, skolan och andra aktörer för att trygga elevernas välbefinnande.

2.2.2 *Lärarens yrkesetik*

Läraren har ett stort ansvar när det gäller att vara en förebild för sina elever. Läraren vägleder eleverna så att de kan fungera som samhällsmedborgare och agera enligt de normer som samhället bestämt. Enligt Colnerud (2002, s. 134) hör lärare till den yrkesgrupp som har ett normbildande ansvar för sociala gemenskaper. Läraren visar genom sitt handlande att hen antingen förhåller sig eller inte förhåller sig till de etiska normer och värderingar som existerar inom läraryrket. En svårighet i skolan är kravet på neutralitet och objektivitet. Lärare måste ta ställning till etiska överväganden i sina egna handlingar gentemot eleverna, samtidigt som hen måste tänka på den fostrande rollen. Inom lärarens yrkesetik finns det enligt Colnerud (2002) ett antal värderingar som är speciellt relevanta inom lärarens yrkesetik: respekt för personlig integritet, frihet från fysisk och psykisk skada, självbestämmande, likabehandling och sanningsenlighet. Dessa värderingar är ofta centrala när läraren gör etiska överväganden, exempelvis gällande tystnadsplikt gentemot sina elever. När det gäller att skydda eleven från psykisk och fysisk skada har läraren både ett etiskt incitament att handla och en skyldighet att anmäla sina misstankar. Enligt Colnerud (2002) kan denna princip ibland stå i kollision med den första värderingen personlig integritet ifall läraren misstänker att föräldrarna på något sätt skadar eleven. Detta kan leda till en osäkerhet att handla och en känsla av kompetensbrist när det gäller att göra de rätta moraliska överväganden som krävs. En rädsla för obehagliga konsekvenser kan också leda till att man har svårt att handla, vilket kan leda till passivitet i agerandet. Läraryrket kräver därför kurage när det gäller att agera och förhålla sig till tystnadsplikten. Sanningsenligheten är också någonting som läraren måste förhålla sig till i yrkesetiska överväganden. Colnerud (2002) anser att lärare ibland lindar in eller slätar över sanningen till viss del när de informerar föräldrar då någonting hänt på skolan. Detta sker eftersom de inte vill att sanningen ska innebära att föräldrarnas reaktion kunde vara skadlig för eleven. Lärare måste därför ibland snabbt och på egen hand avgöra om hen skall agera pliktetiskt, alltså helt enligt sanningen oavsett konsekvenser, eller konsekvensetiskt alltså med en viss fingerad version av sanningen för att möjligtvis undvika jobbiga konsekvenser. Det kan således vara svårt för lärare att uppnå likabehandling i varje enskilt fall. Dilemmat blir att ge eleverna tillräckligt med tid och resurser trots att behoven hos eleverna är så olika. Läraren måste överväga

om hen ska ge lika mycket tid åt alla elever, eftersom skolan ska vara jämställd, eller om hen ska lägga sin tid där behoven är som störst. Dessa moraliska överväganden gör läraren oftast intuitivt beroende på vad hen anser vara bäst för situationen. Att tillåta och inte påverka elevers självbestämmande är också på sätt och vis ett etiskt dilemma man måste förhålla sig till som lärare. När det gäller tystnadsplikten måste man ta elevens självbestämmande i beaktande, till exempel när man tar kontakt med elevvården. Samtycke är sammankopplat med elevens självbestämmande och på så vis en central del i tystnadsplikten.

2.2.3 Offentlighetsprincipen och sekretessbelagda handlingar

Offentlighetsprincipen är den demokratiska stöttepelaren för att allmänheten ska ha insyn och påverkningsmöjlighet i de kommunala organen. Därför är också skolan en central aktör inom offentlighetsprincipen. Vehkamäki, Lahtinen och Tamminen-Dahlman (2013) förklarar att alla handlingar på en instans som ordnar utbildning i allmänhet är offentliga handlingar om inget kan styrka att de är sekretessbelagda. Offentlighetsprincipen förklaras i 1 § i lagen om offentlighet om myndigheternas verksamhet (1999/621) som att myndigheternas handlingar är offentliga om inte något annat föreskrivs särskilt i denna lag eller i någon annan lag. I den finländska lagstiftningen är detta grunden för hur offentliga myndigheter ska stöda insynen och demokratin. Utöver detta finns det en hel del lagar för att skydda personer som står i kontakt med myndigheter. I 22 § framgår hur offentliga handlingar är sekretessbelagda. ”En myndighetshandling skall sekretessbeläggas, om det i denna lag eller någon annan lag föreskrivs eller en myndighet med stöd av lag har föreskrivit att den skall vara sekretessbelagd eller om handlingen innehåller uppgifter för vilka tystnadsplikt föreskrivs genom lag.” (Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet, 1999, 22 § 1 mom.). Yttrandefriheten är också central inom skolan. Lärare har enligt stöd av Finlands grundlag (1999/731) 12 § rätt att framföra, sprida och ta emot information. Enligt Olsson (2006) har lärare rätten att uttrycka åsikter om elever och föräldrar inför arbetskollegiet. Däremot är det inte tillåtet att förolämpa eller förtala dessa personer. Det är ett brott mot yttrandefriheten.

En handling i skolan är därför sekretessbelagd om den genom en lag är sekretessberättigad. En patientjournal som utfärdats av skolhälsovårdare, kurator eller skolpsykolog är sekretessberättigad i sin helhet. En sekretessbelagd handling eller en kopia eller utskrift av en sådan handling får inte lämnas ut till utomstående. Det får

heller inte uppstå situationer där det blir möjligt för en utomstående att komma över en sådan handling. Detta betyder att det inte ska finnas en möjlighet att komma över sådana handlingar utan att kunna påvisa att det är nödvändigt eller att det finns stöd av en annan lag för att komma över en sådan handling. Därför är det viktigt att skolan har rutiner som säkerställer att dessa handlingar inte kommer ut. Olsson (2006) lyfter upp hur e-postmeddelanden skickas till och från skolmyndigheter. Det är inte förbjudet att skicka sekretessbelagd information via e-post, men skulle informationen hamna i fel händer kan man göra sig skyldig till tystnadspliktsbrott. Därför är det viktigt att skolan ser över sina rutiner så att endast berörda personer får informationen direkt till sig. Vehkamäki (2013) förklarar att sekretessbelagda handlingar ska förvaras och handskas med på ett sådant sätt att obehöriga inte har möjlighet att få tag på den.

Sekretessbelagda handlingar är sådana som med stöd av lagen är sekretessbelagda. Olsson (2006) tar enskilda lärares anteckningar om elevernas uppförande och dagliga förseelser som exempel. Dessa är sekretessbelagda handlingar ifall de kan tänkas kränka individens integritet. I övriga fall klassificeras de som allmänna handlingar. Sandström (2003) konstaterar att uppgifter som rör elevens studieresultat i princip alltid är en offentlig handling. Det är först när verksamheten inriktas på åtgärder för eleven, hälsoundersökningar och särskilda stödåtgärder som handlingen med hänsyn till elevernas och anhörigas integritet kan vara sekretessbelagda. Enligt 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (1999) får personal som arbetar med anordnande av utbildning och elevvård inte röja sådana uppgifter om enskilda elever som de genom sitt arbete fått reda på. Elevers hälsotillstånd, ärenden hos socialvården, psykologiska test, verbala bedömningar av en elevs personliga egenskaper och personliga förhållanden är exempel på sådant som är sekretessbelagt (24 § i lagen om offentlig myndighetsverksamhet). Vehkamäki (2013) konstaterar att psykologiska test, lämplighetstest och arbetsgivares test av färdigheter är så gott som alltid sekretessbelagda.

2.2.4 Vem berörs av tystnadsplikten i skolan?

I läroplanen framgår att alla vuxna på en skola har ett gemensamt ansvar för skoldagen och för alla elevers välbefinnande. ”Det fostrande arbetet och att främja välbefinnande åligger alla vuxna i skolan, oberoende av deras arbetsuppgift. Alla elevers behov, förutsättningar och styrkor ska beaktas i skolarbetet. Samarbete med vårdnadshavarna

och andra parter bidrar till att det lyckas.” (Utbildningsstyrelsen, 2014 s. 33). Läraren ska se till att elevernas rätt till handledning samt stöd för lärande och elevvård tillgodoses. Det förutsätter kommunikation med eleverna och vårdnadshavarna, samarbete mellan lärarna och i synnerhet samarbete med elevvårdspersonalen. I 23 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (1999) framgår information om en myndighetspersons eller den som innehar förtroendeuppdrags tystnadsplikt. Denna lag innefattar också vikarier och andra personer som arbetar hos myndigheten. Personen får inte röja en sekretessbelagd handling eller en del av en handling som är sekretessbelagd. Om personen genom sin verksamhet fått kännedom om sekretessbelagda handlingar är hen också tystnadspliktsskyldig. En uppgift får heller inte röjas efter att hen avslutat sitt uppdrag hos myndigheten. En person som mottagit sekretessbelagd information av en myndighet som inte allmänheten ska ha tillgång till, är också skyldig till tystnadsplikt. I 24 § 30 mom. i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (1999) framgår att handlingar som gäller elevvård, befriande av elev från undervisning, provprestationer, av läroanstalten utfärdade betyg och bedömning av elevens personliga egenskaper är sekretessbelagda. I 24 § framgår också annat som skolan kan beröras av, till exempel skyddsarrangemang för personer, men det behandlas inte vidare i denna avhandling. Enligt Vehkamäki (2013) kan utbildningsanordnare begära uppgifter om skyddsarrangemang i enskilda situationer ifall det anses nödvändigt och inte utgör en fara för den som berörs.

Hen som arbetar eller utför uppdrag inom hälso- och sjukvård, vilket inom skolan betyder kuratorer, skolhälsovårdare och skolpsykologer, får inte utan patientens skriftliga samtycke lämna sådana uppgifter som ingår i journalhandlingarna till utomstående (Lagen om patientens ställning och rättigheter inom socialvården, 2000, 13 §). Detta betyder att läraren inte har tillgång till den information som är skriven i elevens handlingar. Kuratorer, skolhälsovårdare och skolpsykologer är heller inte skyldiga att ge ut information om inte målsägande har gett sitt samtycke till detta. Enligt 13 § 4 mom. avses samtycke i den här meningen vara det samtycke som patienten frivilligt gett. Patienten ska vara medveten om att uppgifter kommer att lämnas, vem mottagaren är, vilka uppgifter som lämnas samt för vilket ändamål uppgifterna lämnas ut. Enligt lagen om den grundläggande utbildningen (2010) 40 § har kurator, skolhälsovårdare och skolpsykolog rätt att frångå sekretessen och delge information till de som deltar i elevvårdsarbetet för en elev. Informationen får därmed

delges till varandra och elevens lärare, rektorn och den myndighet som ansvarar för undervisningen och verksamheten. Till dessa personer och myndigheter är det tillåtet ge ut information som är nödvändig för att på ett ändamålsenligt sätt kunna ordna undervisningen för eleven. Olsson (2011) beskriver tystnadspliktens etiska huvudregel med att man kan delge en uppgift för någon inom samma verksamhetsgren ifall hen behöver uppgiften i sitt arbete. Information om en elevs diagnos är ett exempel på sådan information.

Personal och yrkesgrupper som arbetar inom elevhälsan får enligt lagen om elev- och studerandevård (2013) 22 § inte lämna ut sekretessbelagda uppgifter om eleven i fråga om det inte finns skriftligt samtycke från eleven alternativt elevens vårdnadshavare eller en lag som berättigar att uppgifterna lämnas ut. Däremot anges i följande paragraf 23 § 2 mom. att personer som arbetar med enskilda elevvårdsärenden, trots sekretessen, har rätt att ge och få uppgifter av varandra om de är nödvändiga för att ordna och genomföra individuellt inriktade elevvårdsinsatser. Enligt Vehkamäki (2013) har en utbildningsanordnare rätt att få uppgifter från social- och hälsovården för att ordna undervisningen för eleven också utan samtycke från vårdnadshavarna.

2.2.5 *Samtycke*

Samtycke är centralt inom tystnadsplikten. (Olsson, 2011, s. 66.) beskriver samtycke som en 'kungsled att vandra i sekretessens skollandskap'. Samtycke är således nyckeln när myndigheter och enskilda aktörer ska samverka med information som är sekretessbelagd. Om eleven som ärendet gäller samtycker till att man förbiser tystnadsplikten häver det i många fall sekretessen i ärendet. Olsson (2006) konstaterar att sekretessgränser överskrids på bästa sätt om den enskilde eleven själv genom samtycke bestämmer att man kan kontakta andra. Ifall den enskilde upplevs vara kapabel till att ge sitt samtycke finns det inte någonting som hindrar att koppla in andra parter i ärendet. Olsson (2006) hävdar att vårdnadshavarna i allmänhet har ansvaret över barnets integritet till och med tolv års ålder. Efter det anses barnets samtycke i allmänhet tillräckligt, oberoende av vad saken gäller. Jenkins (2012) poängterar också problematiken kring när en elev är mogen att förstå innebörden av samtycke. Enligt Jenkins ska den som arbetar med eleven ha en så god insyn i elevens kognitiva färdigheter att elevens samtycke är giltigt. I explicita fall får den som arbetar med eleven lämna ut information ifall det finns en risk för att eleven eller någon annan kan

skadas. I lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000) 16 § beskrivs samtycke vara giltigt när klienten har förutsättningar att bedöma betydelsen av samtycket. Samtycke kan ha flera olika uttrycksformer. Det kan vara skriftligt eller muntligt men också underförstått och outtalat, det vill säga presumerat. Alla dessa uttrycksformer av samtycke är godtagbara. Generella samtyckesblanketter för vårdnadshavare har enligt Olsson (2006) i slutändan ingen rättslig verkan. Generella antaganden och breda formuleringar är inte tillräckligt för att styrka samtycke. Olsson (2006) hävdar att det är ovanligt att någon drar tillbaka sitt samtycke, men om personen i fråga väljer att göra det, stagnerar hela processen och inga uppgifter får lämnas ut.

Vårdnadshavaren har möjlighet att ge samtycke, men om personen själv är kapabel att ge samtycke väger det tyngst. Vårdnadshavarna har rätt att veta och ta del av de handlingar som berör elevens skolgång, men det är också väsentligt att ta ställning till om det är nödvändigt att vårdnadshavarna kontaktas. I lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (2000) 11 § 3 mom. ges ett exempel på när man med hänsyn till ärendets natur och barnets utvecklingsnivå förbjuder att upplysningar lämnas ut till en laglig företrädare för ett minderårigt barn. För att detta skall vara möjligt måste det råda konsensus om att detta inte klart strider mot den minderåriges intresse.

2.2.6 Anmälningsplikt

Anmälningsplikten garanterar elevens yttersta skydd. Enligt Olsson (2006) inträder en sådan plikt då man får kännedom om något som man tror att socialmyndigheten eller motsvarande myndighet behöver veta för att trygga barnets skydd. Det är också viktigt att anmäla i osäkra fall. Om man är osäker kan man avidentifierat kontakta myndigheten i fråga och be om råd. Den anställde eller verksamme är personligen anmälningspliktig. Det är inte möjligt att föra över anmälningsplikten på till exempel rektor eller annan tjänsteman. Ifall det görs, blir hen också på sätt och vis anmälningspliktig. Utbildningsstyrelsens säkerhetsmanual för utbildningsväsendet understryker också detta med stöd av barnskyddslagens (417/2007) 25 §. Enligt barnskyddslagen (2007) är en undervisnings- eller utbildningsanordnare skyldig att göra en anmälan om de i sin uppgift fått kännedom om att ett barns omständigheter äventyrar barnets utveckling och säkerhet. Detta anmäls trots sekretessbestämmelserna utan dröjsmål till det organ som ansvarar för socialvården i kommunen. Barnets eget

beteende kan också kräva att behovet av barnskydd utreds. Ifall att man fått kännedom om, eller har skäl att misstänka, att barnet blivit offer för en gärning som är straffbar (exempelvis sexualbrott enligt 20 kap. i strafflag (39/1889) eller brott mot liv och hälsa enligt 21 kap. i strafflag (1889)) är man skyldig att anmäla händelsen vidare till polisen.

I lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (2000) 18 § får den som ordnar socialvård utan hänsyn till sekretessbestämmelserna lämna ut uppgifter vid misstanke om ett brott som framgår i strafflagen (2015) 10 §. Den som ordnar socialvård får också lämna ut uppgifter om ett mindre brott än vad som nämns, om hen bedömer att utlämnandet är nödvändigt på grund av barnets eller ett synnerligen viktigt allmänt intresse. Dessutom är det tillåtet lämna uppgifter till polisen om man anser att uppgifterna är nödvändiga för att döma ett brott mot liv och hälsa eller viktiga för förhindrande av hotande gärning om det finns skäl att misstänka att sådant kan inträffa. Utbildningsstyrelsens säkerhetsmanual för undervisningsväsendet säger att myndigheten ska stödja föräldrar och vårdnadshavare i deras uppgift som fostrare samt sträva efter att erbjuda familjen nödvändig hjälp tillräckligt tidigt. Barnskyddet fungerar inte som ett hot för föräldrarna, utan vid behov som en del av samspelet mellan hem, skola och socialtjänsten.

2.3 Elevvård

Tystnadsplikten är starkt förankrad i elevvården. Elevvården är inblandad i en stor del av fallen där det är viktigt att hålla tystnadsplikten eller delge information som är nödvändig för att ordna elevens undervisning. I lagen om elev- och studerandevård (2013) framgår hur samarbetet ska ske mellan den instans som anordnar utbildningen och social- och hälsovården. I 16 § framgår det att om en anställd vid läroanstalten eller någon som i sin yrkesuppgift fått information som hen anser kräver psykolog- eller kuratorstjänster, ska den anställde i samarbete med eleven kontakta ansvarig kurator eller psykolog inom elevvården och delge de uppgifter som behövs för att bedöma behovet av stöd. I brådskande fall kan man ta kontakt med elevvården utan elevens samtycke, men i sådana fall ska eleven ha möjlighet att diskutera orsaken till detta. Vårdnadshavarna informeras också i allmänhet när kurator eller skolpsykolog

kontaktats. Trots sekretessen har de som arbetar inom den individuellt inriktade elevhälsan rätt att delge sådan information som anses nödvändig för att ordna och genomföra individuellt inriktade insatser (Vehkamäki 2013 s. 81). Nödvändighetsprincipen är något som är centralt och genomgående både inom elevvården och tystnadspliktsförfaranden överlag i skolan. När eleven byter utbildningsanordnare behövs det ett samtycke från eleven eller vårdnadshavarna för att delge information till den nya utbildningsanordnaren.

2.3.1 Lagen om elev- och studerandevård (2013)

Den nya elevvårdslagen är väldigt central när det gäller hur samarbete och tystnadsplikt fungerar på en skola. Före år 2013 fanns det ingen enskild lag om elev- och studerandevård, utan lagstiftningen på detta område utgjordes av ett antal enskilda paragrafer inom till exempel lagen för grundläggande utbildning och gymnasielagen. Eftersom lagstiftningen var så utspridd och påbyggd genom många förordningar genom åren, beslutade man sig för att skriva ihop gamla lagar och förordningar till en ny lag med stöd av annan lagstiftning. I sekelskiftet handlade elevvården bland annat om att minska svälten bland befolkningen och gratis skolmat var en av hörnstenarna i elevvården. Idag är kanske inte skolmaten det första man tänker på när man hör elevvård, utan man tänker kanske främst på elevens mentala välbefinnande och skolframgång. Eftersom dagens problemfrågeställningar inom elevvården är bredare, så är lagen till sin natur mycket allmänt skriven för att fånga upp en bredare frågeställning (Mahkonen 2015). Eftersom det inte tidigare funnits en specifik elevvårdslag, utan lagen var utspridd över andra lagar, var det viktigt att betona gemensamheten så att flera aktörer kunde arbeta utifrån en gemensam lag. Tanken med detta var att förenkla möjligheten till samarbete mellan olika aktörer samt att överbygga de regionala skillnaderna inom elevvården.

Enligt den nya elevvårdslagen är det utbildningsanordnaren som ansvarar för att man erbjuder elevvård enligt det som förutsätts i läroplanen. Det är också utbildningsanordnarens skyldighet att ta hjälp av social- och hälsovården eller annan lämplig myndighet för att ordna en gemensam och effektiv elevvård. Utbildningsanordnaren ska också informera elever och föräldrar om hurdana elevvårdsinsatser man kan erbjuda. Enligt den nya elevvårdslagen är det också viktigt att utbildningsanordnaren skapar en specifik elevvårdsplan för läroanstalten och

utbildar personalen att genomföra de gemensamma elevvårdsmålen (Mahkonen 2015). Den nya elevvårdslagen syftar också till att göra elevvården till en gemensam angelägenhet på läroanstalten. Enligt 6 § i lagen om elev- och studerandevård är elevvård en del av läroplanen och gäller därför både individen och rent allmänt på läroanstalten. Därför ska elevvårdsarbetet ske både på individuell nivå och på allmän nivå så att man skapar en god utbildningsmiljö och jobbar för ett allmänt välbefinnande på läroanstalten. Enligt Mahkonen (2015) tenderar den finländska elevvården att i för stor utsträckning koncentrera sig på individens enskilda problemfrågeställningar istället för att jobba med mera allmänna frågeställningar och förebyggande arbete. Enligt 3 § i lagen om elev- och studerandevård riktar sig elevvården i första hand till att stöda hela läroanstalten. I tidigare lagstiftning handlade elevvården om att ordna redan existerande problem, medan förbyggande arbete prioriteras i större utsträckning i den nya lagstiftningen.

2.3.2 Elevvårdsgruppen

Elevvårdsgruppen är det centrala arbetsredskapet i elevvårdslagen. Enligt elevvårdslagen består gruppen av representanter från elevvården och skolan och ibland annan aktör som anses behövas i sammansättningen. Tanken om att begränsa sammansättningen kommer från att man vill trygga sekretessen och skydda elevens eller hans familjs egenintressen. Genom samtycke från eleven, eller vid behov från familjen, kan den utsedda gruppen relativt obehindrat diskutera och hantera elevvårdsuppdraget. Innan år 2013 var sammansättningen mera uppdelad eftersom kuratorerna och skolpsykologerna löd under hälso- och sjukvårdslagen. I och med den nya lagen samlades alla delar av elevvården under en gemensam lagstiftning för att underlätta samarbetet. Kuratorn har i och med lagändringen fått ett större ansvar inom elevvårdssamarbetet. Ifall en lärare är orolig för en elevs psykiska eller sociala välmående skall hen numera söka sig till kuratorn med samtycke från eleven. Kuratorn blev också mera delaktig i föräldrasamarbetet mellan eleven och skolan eftersom det nu blev en grupp som ansvarar för informationsflödet och hanteringen av elevvårdsärendet. Vid första anblick borde denna lag upplösa de trösklar som uppstår där det gäller sekretessen och tystnadsplikten, eftersom alla parter kan arbeta under ett gemensamt regelverk. Detta stämmer till viss del i och med den nya elevvårdslagen men inte fullständigt (se bilaga 1). Fortfarande lyder kurator, skolpsykolog och hälsovårdare under social- och hälsovårdslagen och kan därför inte yttra sig om vissa

uppgifter som de fått kännedom om i sin yrkesroll (Mahkonen 2015). I praktiken kan man säga att social- och hälsovårdslagen står över elevvårdslagen för de parter som berörs av den. Sinsemellan kan kurator, skolpsykolog och hälsovårdare diskutera obehindrat, men kan inte helt obehindrat dela viss information med utbildningsrepresentanterna, till exempelvis rektor eller lärare. Utbildningsrepresentanternas tystnadsplikt lyder under andra lagar, till exempel offentlighetslagen, och där åberopas inte en lika strikt tystnadsplikt. Med andra ord är elevvårdslagen inte lika för alla parter och underlättar inte heller samarbete i alla hänseenden (Mahkonen 2015).

2.3.3 Elevvårdens tystnadspliktsförfarande

Nödvändighetsprincipen är väldigt central när det gäller elevvården. Det som antecknas i elevvårdsjournalen ska vara sådant som är nödvändigt för att genomföra elevvården (Mahkonen 2015). Nödvändighetsprincipen är till för att utesluta sådan sekretessbelagd information som inte nödvändigtvis har direkt betydelse för det specifika elevvårdsärendet. Ju mindre sekretessbelagd information som delas, desto lättare är det att hålla tystnadsplikten. Enligt den 20 § i lagen om elev- och studerandevård ska representanter inom skol- och studerandehälsovård skriva nödvändig information i en patientberättelse eller annat patientregister. Om det finns flera kuratorer som samtalar med eleven, ska kuratorn också skriva nödvändig information i den berördas elevhälsojournal. Det kan sedan vara utbildningsanordnaren som ansvarar för själva journalen och att sekretessen kring journalen upprätthålls. Med andra ord är det viktigt att det finns system som säkerställer att ingen icke berörd får tillgång till journalen. När någon utanför elevvården behöver tillgång till den information som finns i elevvårdsjournalen, är praxis att man ansöker om samtycke att dela information med en annan part från eleven eller vårdnadshavaren. Om eleven till exempel byter skola får föregående skola endast dela sådan information som är nödvändig för att nästa skola ska kunna ordna en fungerande elevvård åt eleven. Om nästa skola vill ha tillgång till informationen i sin helhet, ska samtycke sökas av eleven eller föräldern. Inom elevvården finns det alltså flera parter som upprätthåller sina egna register om eleven. Skolhälsovårdaren har sitt register, kuratorn har sitt och läraren kan utöver detta ha anteckningar eller uppgifter som är relevanta för det specifika elevvårdsärendet. Tanken är att dessa uppgifter ska samlas i ett gemensamt register så att hanteringen av elevvårdsärendet blir så effektivt och skyddat som möjligt. En av dessa representanter är ansvarig för det gemensamma

registret. För elevvården är en fungerande registerhantering och samarbete över professionerna ytterst viktig för att elevvården ska fungera. För tystnadsplikten är det också viktigt att informationen behandlas rätt, för ifall alla parter håller hårt i det egna registret kan det hända att nödvändig information inte kommer vidare till den part som behöver den. Med en gemensam registerhantering blir det också väldigt klart vem som har tillgång till uppgifterna och hur de ska förvaras, vilket i sin tur tryggar tystnadsplikten. Lagen om elev- och studerandevård (2013) sätter stor vikt på att uppgiftsregister upprätthålls på ett ändamålsenligt och sekretessenligt sätt (Mahkonen 2015). Lagen kan i den bemärkelsen ses lite som en föregångare till EU:s allmänna dataskyddsförordning (General Data Protection Regulation, GDPR) som trädde ikraft den 25 maj 2018. Enligt Undervisnings- och kulturministeriets dataskyddsguide (2018) som kom till i kölvattnet av GDPR, ska den personuppgiftsansvarige genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder så att det i standardfallet säkerställs att endast personuppgifter som behövs för varje specifikt ändamål behandlas. Enligt Mahkonen (2015) består elevvårdens tystnadsplikt av två delar: den muntliga tystnadsplikten (att inte säga för mycket) och den skriftliga tystnadsplikten (att i skrift inte anteckna icke nödvändig sekretessbelagd information samt att se till att den hålls säker).

2.3.4 Den nya elevvårdslagens bestämmelser om tystnadsplikt

Trots att grundidén är en fullständig tystnadsplikt, är den inte hundra procentig. Tystnadsplikten inom elevvården är en tystnadsplikt med hänsyn till flera olika faktorer. Inom en begränsad grupp med professionella får man dela nödvändig information (Mahkonen 2015). Tystnadsplikten ser olika ut beroende på situation och vilka faktorer som spelar in. Elevens ålder är en faktor som spelar in om man från en lärare till en annan kan dela med sig av sådan information som nästa lärare kan tänkas behöva. Om eleven till exempel byter skola är det heller inte så att uppgifter endast delas på begäran eller genom elevens samtycke, utan uppgifter kan också delas automatiskt av den tidigare läraren om hen upplever att informationen är nödvändig för nästa utbildningsanordnare. Mahkonen (2015) menar att elevvårdens tystnadsplikt snarare relativ än absolut och det framgår också i lagen att man ska samarbeta obehindrat av tystnadsplikten inom elevvårdsgruppen. Grundtanken att elevvården ska informera föräldrarna om vad deras barn går igenom i livet, men den individuella rätten till integritet blir starkare ju äldre och mer moget barnet blir. I juridisk mening regleras tystnadsplikten bland annat genom den 22 § i lagen om elev- och studerandevård

(2013). Enligt 1 mom. är uppgifter som införts i ett elevhälsoregister och som gäller en enskild elev sekretessbelagda enligt 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Den 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet reglerar i sin tur allt som är sekretessbelagt inom hela Finland. Lagen innefattar allt från de dokument som rör nationens säkerhet till sinnesundersökningar och så vidare. Mahkonen (2015) menar att detta medför att en person verksam inom elevvården i misstag inte skulle kunna lämna information från en handling som tillhör elevvården. I och med att lagen är uppbyggd på detta sätt kräver det att personer som är verksamma inom elevvården inte endast känner till den egna lagstiftningen som rör tystnadsplikten, utan också mera allmänna lagar som rör sekretess och dataskydd. Enligt Mahkonen (2015) är det därför lätt för en person som inte är juridiskt insatt att missförstå lagen och vad den strävar efter att reglera. Därför har Utbildningsstyrelsen gjort en handledning för personer anställda inom skolan. Handledningen heter *Julkissus ja tietosuoja opetustoimessa* (Vehkamäki 2013) och har tidigare refererats till. Enligt Mahkonen (2015) kan det inte vara ett krav att lärare ska vara experter på lagen, utan deras uppgift är att undervisa och genomföra elevvården. Att förstå ett av de citat som finns i 24 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet kräver en del juridisk skolning, vilket inte förutsätts inom lärarutbildningen.

2.3.5 Regionala skillnader

Enligt den nya elevvårdslagen ska utbildningsanordnaren erbjuda kurator- och psykologtjänster på samma sätt som andra hälsovårdstjänster på skolan. Eftersom dessa tjänster har sin lagstiftning i social- och hälsovårdslagen följer de inte alltid det som föreskrivs i lagen om elev- och studerandevård. I tidigare lagstiftning reglerades användningen av kurator och psykologtjänster i skolor på liknande sätt som barnskyddet (Mahkonen 2015). Eftersom den nya elevvårdslagen har en mer allmän tolkning av användandet av kurator och skolpsykolog, kan det förklara varför en sjättedel av de finländska skolorna saknar skolpsykologer (Mahkonen, 2015). Enligt 7 § i lagen om elev- och studerandevård (2013) ska varje läroanstalt erbjuda kuratorstjänster och ha tillgång till psykologtjänster. I praktiken kan denna paragraf tolkas rätt olika mellan kommuner och skolor. Eftersom ordet erbjuda är upp till utbildningsanordnaren (alltså kommunen) att avgöra, kan det i praktiken innebära allt ifrån en kurator för hela kommunen till en kurator per skola. Tillgång till psykologtjänster är en ännu lösare definition och i små kommuner finns det sällan en

egen skolpsykolog. En sådan tjänst finns oftast hos större kommuner och städer eller hos en samkommun. Enligt Glgu (2014) ska utbildningsanordnaren ordna yrkesövergripande elevvård, alltså sådan elevvård där det ingår representanter från bildningen, hälsovården och kurators- och psykologtjänster. Det är den del som är lagstadgat att utbildningsanordnaren måste tillgodose. Men i praktiken ger lagen ett sådant spelrum att elevvården kan se rätt olika ut beroende på skola och resurser. Enligt 15 § i lagen om elev- och studerandevård ska eleven få tillgång till kuratorstjänster senast sju arbetsdagar efter att man begärt detta och i brådskande fall senast nästa dag. Med dessa definitioner kan elevvården således se olika ut från skola till skola, eftersom det är upp till utbildningsanordnaren att avgöra hur man löser det ekonomiskt och organisatoriskt. Om flera skolor delar på en kuratorstjänst innebär detta i praktiken att man kanske inte kan genomföra elevvården på samma sätt som en skola med mera resurser. Elevvårdsfall är inte heller jämnt fördelade mellan skolorna och olika fall kräver mer eller mindre resurser.

Detta får betydelse för tystnadsplikten eftersom det ofta kan bli skolan som får ta det direkta elevvårdsansvaret när någonting händer. Om skolan befinner sig i en situation där det inte finns kuratorstjänster att tillgå, kvarstår ändå frågan om hur man ska ordna elevvården. Om läraren inte kan dela med sig av information till kurator eller resten av elevvårdsgruppen för att resurserna för tillfället inte finns, måste hen göra en avvägning av vad som är det rätta att göra. Om ärendet inte är akut så kan man invänta elevvårdsgruppen, men i akuta fall måste man ändå handla på ett effektivt sätt med tanke på elevens bästa. Enligt Regionförvaltningsverkets (2016) utredning *Anordnade kurator- och skolpsykologtjänster i Västra och Inre Finland i enlighet med lagen om elev- och studerandevård* efterlevdes tidsfristerna och bestämmelserna för kurators- och psykologtjänster i 58% av kommunerna i enlighet med lagen om elev- och studerandevård (2013). I 42% av kommunerna efterlevdes inte vad som förutsätts i lagen och i 21% av kommunerna saknades en ansvarig kurator. Utredningen visar att brister i elevvården är rätt allmänt förekommande, vilket i förlängningen möjliggör att elevvården ordnas på ett sätt som inte är i enlighet med lagen om elev- och studerandevård. Bristande resurser kan exempelvis betyda att läraren måste samarbeta med en annan konstellation än vad som förutsätts i lagen och därigenom på sätt och vis bryta sin tystnadsplikt för att tillgodose elevvården.

2.4 Vardagliga situationer där tystnadsplikten förekommer

Som tidigare konstaterats är tystnadsplikten starkt förankrat med rätten till privatlivet. Situationer där det finns ett behov av att diskutera elevens personliga angelägenheter uppkommer ofta i samarbete mellan lärare och inom elevvården. I sådana situationer finns det på sätt och vis en utarbetad modell för hur och vad man ska diskutera. I samarbete mellan lärare ska man dela sådant som den andre är i behov av att veta för att samarbetet ska lyckas, och inom elevvården finns det en färdigt uppgjord idé om hur tystnadsplikten ska fungera som tidigare konstaterats. Det finns också andra situationer i skolan där läraren kan ha ett tystnadspliktsansvar. Tystnadsplikten existerar ibland i en gråzon där det inte på förhand går att säga om läraren har ett tystnadspliktsansvar eller ej. I vardagliga diskussioner mellan elever och lärare kan det ibland framkomma sådan information som är av känslig natur och kanske väcker lite oro hos läraren. Tystnadsplikten träder i allmänhet ikraft när man har att göra med sådan information som påverkar elevens integritet. I vissa situationer blir således tystnadsplikten en etisk fråga där läraren måste väga det sociala ansvaret gentemot eleven. Det sociala ansvaret kan därför ibland vara lite tvetydigt i den bemärkelsen att läraren har ett ansvar för elevens välmående samtidigt som läraren har ett socialt kontrakt med eleven som bygger på tillit. Enligt Aspelin (2010) upplever eleven i en förtroendefull relation att läraren aktivt deltar i hans liv och tar ansvar för sina handlingar gentemot hen.

I praktiken kan detta betyda att läraren i vissa situationer kan stå inför ett val att dela med sig av sin oro till en annan part eller hålla tyst med respekt för det sociala kontraktet till exempel om en elev kissat ner sig. För elevens del kan det vara viktig att ingen annan än läraren vet om vad som inträffat. Från lärarens perspektiv kan det samtidigt vara av intresse att utreda det lite vidare om det är så att det finns en orsak till att eleven kissat ner sig. Där måste läraren göra en avvägning om det är skäl att kontakta föräldrarna eller om man endast löser situationen och respekterar det sociala kontraktet med eleven. Med hänsyn till elevens ålder kan det också vara elevens sak att berätta varför man kommer hem med andra byxor än de man hade på sig när man gick till skolan. Ifall det framkommer någon orsak till att eleven kissar på sig kan det finnas skäl att informera någon annan vuxen på skolan att detta kan hända så att man i framtiden kan lösa situationen på bästa sätt. Å andra sidan måste man ställa sig frågan

om det är värt att göra det med hänsyn till elevens integritet. Frågan kan på detta sätt bli en etisk avvägning om vem som har rätt att veta samtidigt som man bör respektera det sociala kontraktet.

Enligt Aspelin (2010) är det viktigt att upprätthålla tillitsfulla elev- och lärarrelationer eftersom det kan lägga grunden för hur eleven skapar tillit till omgivningen i framtiden. Elevens förtroende till läraren utvidgas till andra som gör sig värdiga hans förtroende. Yngre elever tyr sig ibland ganska starkt till sin lärare och är ofta villiga att dela med sig av vad som tynger dem eller gläder dem. Ibland kan det vara svårt att avgöra om det som eleven berättar är sådant som vore skäl att utreda lite noggrannare eller om eleven berättat det i förtroende i och med det sociala kontraktet som finns mellan eleven och läraren. Med yngre elever finns det också skäl att avväga vad som är sanning och fiktion i det som de berättar. Elever har ibland ett behov av att hävda sig genom att skapa sådan uppmärksamhet som fångar lärarens intresse men som nödvändigt inte är helt sanningsenligt. Enligt Goodman, Luten och Edelstein (2006) artikel *Detecting lies in children and adults* (Upptäcka lögnen hos barn och vuxna) är det lätt att vet när barn ljuger men svårare att veta när de talar sanning. Därför kan det i vissa situationer vara svårt att avgöra om det som eleven sagt borde föras vidare eller om det kan stanna hos läraren. Lärare har anmälningsplikt enligt 25 § i barnskyddslagen när man får reda på sådant som äventyrar barnets utveckling eller säkerhet men om uppgifterna är tvivelaktiga kan läraren ställas inför ett etiskt dilemma. Om det finns grund för oron har man rätt att ta upp det med elevvården eller annan berörd instans så att anmäla är i princip aldrig fel. Men frågan är om det är alltid fel att inte anmäla när man får reda på sådant som är av intresse. I lärarens dagliga arbete finns det också en tidspress att fatta beslut också när det gäller tystnadsplikten. Dagen stannar inte bara för att man plötsligt får reda på något som vore värt att anmäla vidare.

Som lärare har man också hand om en hel del personuppgifter i arbetet. Enligt 3 § i personuppgiftslagen (523/1999) är alla slags anteckningar som beskriver en fysisk person eller hans egenskaper eller levnadsförhållanden som kan hänföras till antingen hen själv eller till hans familj eller någon som lever i gemensamt hushåll med hen en personuppgift. Enligt undervisnings- och kulturministeriets dataskyddsguide (2018) är det viktigt att läraren hanterar personuppgifter på ett försiktigt sätt så att de hålls

skyddade. Det är också viktigt att se till lagligheten i när man samlar in personuppgifter och att de som lämnar uppgifterna är medvetna om vad uppgifterna används till. Som lärare har man därför ett nyttjandeansvar när det gäller personuppgifter. Felaktig användning av personuppgifter kan anses vara ett brott mot sekretessen och tystnadsplikten. Till exempel kan inte läraren ge ut en förälders personuppgifter till en annan, utan det är föräldrarnas uppgift att sinsemellan dela sina personuppgifter. När skolan samlar in personuppgifter kan man samtidigt upplysa föräldrarna om de vill samtycka till att dela personuppgifter med varandra för att underlätta till exempel samarbete inom klassen men delandet av personuppgifter är inte i första hand skolans ansvar. Enligt 7 § i personuppgiftslagen (1999) är personuppgifter ändmålsbundna, alltså användningen måste motsvara det syfte som de samlades in för. När det gäller personuppgifter och lärares tystnadsplikt har själva förvaringen av personuppgifter fått mera uppmärksamhet på senare tid. I och med att personuppgifter samlas in i större utsträckning än förut och tillgängligheten blivit lättare genom elektroniska register bör lärare nuförtiden iaktta mera noggrann förvaring av personuppgifter. Enligt undervisnings- och kulturministeriets dataskyddguide (2018) bör lärare och utbildningsanordnare iaktta korrekthet och lagringsminimering när det gäller personuppgifter. I praktiken betyder det att personuppgifter som lagras ska vara korrekta och samtidigt som praxis ska vara att så lite personuppgifter som nödvändigt lagras. Säkerhetsmässigt bör läraren eller utbildningsanordnaren vidta sådana tekniska och organisatoriska åtgärder så att personuppgifter skyddas från obehörigs eller otillåten användning. I praktiken kan det betyda att databasen har sådana restriktioner att endast behöriga har tillgång till personuppgifter eller att läraren handlar på ett sådant sätt som inte möjliggör att obehörig kommer åt personuppgifter till exempel lämnar känsliga handlingar framme eller datorn inloggad. Enligt 33 § i personuppgiftslagen (1999) är man som person tystnadspliktsskyldig om man genom till exempel arbetet fått reda på en annan persons egenskaper, personliga förhållanden eller ekonomiska ställning. Det är således förbjudet att delge sådana uppgifter till en tredje person. Utbildningsstyrelsen gav i november 2018 ut en informationspamflett för hur pedagoger ska tänka när det gäller sekretess och dataskydd som en följd av den nya lagen för småbarnspedagogik som trädde ikraft den 1.9.2018. Inom småbarnspedagogiken ska varje elev ha en individuell plan där det antecknas elevens individuella lärande och välbefinnande. Inom grundskolan görs sådana planer inte för varje elev men praxis hur man gör och hanterar handlingar som rör eleven kan även

överförs på den grundläggande utbildningen. Enligt utbildningsstyrelsen ska pedagoger göra sina uppgiftshandlingar utgående ifrån vad som är nödvändigt för elevens lärande och inte upprätta sådana handlingar som belyser elevens egenskaper ur något annat perspektiv. Föräldrars eller familjens uppgifter bör inte framgå i lärares handlingar utan handlingarna ska skrivas med hänsyn till personuppgifteslagen och personens integritet. Elevens stödåtgärder kan nämnas i lärarens handlingar men bör inte skrivas ut i sin helhet. När läraren delar handlingar med andra som behöver tillgång till dem bör man inte ge ut dem i sin helhet utan praxis bör vara att man ger ut de delar som personen behöver för att göra sitt arbete.

3 Metod

I följande kapitel redogörs inledningsvis för avhandlingens syfte och forskningsfrågor. Därefter presenteras forskningsstrategin, datainsamlingsmetoder, undersökningens genomförande och bearbetningen av data. Slutligen presenteras hur reliabiliteten, validiteten och etiska aspekter tagits i beaktande i undersökningen.

3.1 Syfte och forskningsfrågor

Syftet med denna avhandling är att undersöka lärares uppfattningar om hur öppen och god informationsdelning underlättar deras arbete och hur tystnadsplikten begränsar deras arbete. Undersökningen fokuserar på de situationer i skolan där ett fritt informationsflöde är viktigt för att lyckas med läraruppdraget och de situationer som omfattas av tystnadsplikten. Lärare tar sig an sitt läraruppdrag och löser problematiska situationer på olika sätt. De regionala skillnaderna och skolans storlek kan också vara avgörande för vilka möjligheter lärare har att lösa dessa situationer eftersom resurserna skiljer sig mellan skolor och kommuner. För att uppfylla syftet har tre forskningsfrågor formulerats för denna avhandling.

1. Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet?
2. Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation?
3. I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?

3.2 Kvalitativ forskning och val av forskningsansats

Enligt Patel och Davidson (2011) innebär en kvalitativ forskningsmetod att undersökningen görs genom intervjuer och tolkande analyser. En av fördelarna med en kvalitativ metod framom en kvantitativ är forskaren har möjligheten att snabbt ställa en följdfråga i stunden och på så sätt nå frågeställningar på ett djupare plan (Larsen, 2009). När det gäller frågeställningar om tystnadsplikt är det svårt att förutspå vilka situationer informanten kommer att ta fasta på och vilka etiska frågeställningar kopplade till tystnadsplikten som informanten anser är aktuella. Med möjligheten att

ställa följdfrågor kan man på detta sätt nå djupare och hitta relevanta resultat som inte gick att förutspå. Nackdelen med en kvalitativ metod är att kvalitativa svar inte går att generalisera i lika stor utsträckning som kvantitativa samt att yttre faktorer kan ha en större påverkan (Larsen, 2009, s.27). Det som avgör valet av metod är hurdana frågeställningar man eftersträvar att besvara. Kvalitativ forskning handlar om att tolka och förstå människors upplevelser. Att träffa informanten i person ger forskaren en möjlighet att förstå vad informanten verkligen syftar på när hen svarar. I kvantitativa metoder har forskaren inte samma möjlighet att veta vad informanten tänker eller syftar på när hen svarar. Enligt Patel och Davidson (2011, s. 14) är verbala analysmetoder fördelaktiga när forskaren eftersträvar en bredare och grundligare förståelse av problemet.

Denna studie har gjorts med en fenomenologisk forskningsansats. Enligt Denscombe (2009) strävar en fenomenologisk forskningsansats efter att ge en beskrivning av människors upplevelser. Det centrala inom fenomenologin är upplevelsen i sig. Inom fenomenologin är också attityder, åsikter och övertygelser centrala aspekter. För denna studie lämpar sig fenomenologi som forskningsansats eftersom syftet är att undersöka lärares upplevelser av tystnadsplikten och öppen informationsdelning. Det är just lärarnas attityder, upplevelser och åsikter som studien avser att redogöra för. Forskningsfrågorna och intervjufrågorna är också beredda på ett sådant sätt som lämpar sig för en fenomenologisk forskningsansats. Meningen med denna studie är inte att exempelvis svara på hur ofta lärarna upplever att de bryter mot tystnadsplikten eller hur ofta de stöter på problem i informationsutbyte med sina kolleger, utan meningen är att redogöra för hur lärarna upplever tystnadsplikten och öppen informationsdelning och för deras eventuella åsikter.

Inom all samhällsinriktad forskning bör forskaren ta ställning till det tre centrala termer: begrepp, hypotes och teori. Begrepp är sådana ord som kännetecknar vissa bestämmelser för en viss företeelse eller föremål (Patel & Davidson, 2011, s. 14). Begrepp bör ha en ömsesidig innebörd för både läsaren och författaren för att texten ska kunna kommunicera till läsaren. Hypotes är ett antagande om verkligheten som beskriver olika begrepps relation till varandra. Syftet med en hypotes är att undersöka om den är sann eller falsk. Hypotesens utformning bör således vara så bred att den omfattar verkligheten i så stor utsträckning som möjligt. Teori handlar om att förstå

verkligheten. Teorin beskriver på vilket sätt olika begrepp är relaterade till varandra. Relationen mellan begreppen förklarar teorins innebörd och förutsägbara företeelser (Patel & Davidson, 2011, s. 22).

Problemfrågeställningen och forskningsfrågorna formuleras inom den kvalitativa forskningen utgående ifrån ämnet och hur mycket tidigare forskning som gjorts inom ämnet (Larsen, 2009 s. 75). Frågornas karaktär bestäms enligt det syfte som undersökningen eftersträvar. Enligt Patel och Davidson (2011, s. 42) är det vanligt inom kvalitativ forskning att frågorna inte avgränsas lika tydligt som inom kvantitativ forskning för att inte begränsa möjligheten att upptäcka nya aspekter på problemet. Eftersom denna undersökning har som avsikt att undersöka lärares uppfattningar om öppen informationsdelning och hur tystnadsplikten begränsar deras arbete har en kvalitativ forskningsmetod använts. Forskningsfrågorna är ute efter lärares upplevelser och uppfattningar om samarbete och tystnadsplikten och för det syftet är en kvalitativ metod lämplig.

3.3 Intervju som datainsamlingsmetod

Kvalitativa intervjuer har så gott som alltid en låg struktureringsgrad alltså att frågorna är ställda på ett sådant sätt att de kan svaras på flera olika sätt. Enligt Larsen (2009, s. 83) ger det intervjupersonen möjlighet att själv svara på frågorna med egna ord till skillnad från kvantitativa metoder där informanten måste välja bland färdigt ställda svarsalternativ. Struktureringsgraden i intervjun kan skapas genom att gå tillväga på olika sätt. Genom att ställa frågorna enligt en bestämd kronologi där tidigare frågor bygger på varandra får man en högre struktureringsgrad eller om man eftersträvar en lägre strukturering kan frågorna ställas enligt hur intervjun fortlöper. Genom att kombinera dessa två förhållningssätt skapas semistrukturerade intervjuer (Denscombe, 2009). Eftersom syftet med denna avhandling är att undersöka lärares uppfattningar används en semistrukturerad intervjumetod.

Enligt Patel och Davidson (2011, s. 82) bör kvalitativa intervjuer byggas runt sammanhängande resonemang för att vara lyckade. I kvalitativa intervjuer är både frågeställare och informant medverkande och det är därför viktigt att frågeställaren inte utgår från sådana resonemang som informanten inte har kapacitet att svara på.

Eftersom tystnadsplikten och juridiska frågeställningar överlag inte är teman som frekvent lyfts upp i den finländska lärarutbildningen kan det vara svårt för lärare att besvara vissa typer av frågor. Som lärare förutsätts man inte vara väl bekant med alla lagar som har samröre med lärararbete eftersom det finns andra element inom organisationen som kan hjälpa lärare med sådana frågeställningar. Frågorna bör därför utgå från sådana resonemang som läraren är underförstådd med. Intervjuaren ska inte heller uttrycka sig på sådant sätt som får informanten att hålla tillbaka när hen svarar. En viktig förutsättning för en lyckad intervju är att skapa en avslappnad stämning så att informanten kan svara öppet på personliga frågor och kan avvika från normalen (Tjora, 2012). Man ska så långt som möjligt försöka mötas på samma villkor i samtalet så att inte den intervjuade känner sig utsatt eller den som intervjuar ses som en företrädare i frågan (Patel & Davidson, 2011, s. 83).

Inom all pedagogisk forskning bör den som utför forskningen ha vissa förkunskaper i ämnet. I kvalitativa intervjuer kan förkunskaper i ämnet vara avgörande för undersökningens utfall. Enligt Patel och Davidson (2011) bör den som intervjuar skaffa sina förkunskaper utgående ifrån tidigare forskning och teorier som är aktuella för studien, för att effektivt kunna sätta sig in i informantens tankesätt och kunna föra diskussionen åt ett bra håll. För att öka medvetenheten om den kvalitativa intervjuens utfall kan den som intervjuar skaffa sin förkunskap genom pilotintervjuer och observationer. Forskarens egna subjektiva och känslomässiga uppfattningar om temat har också konsekvenser för hur intervjun utfaller (Patel & Davidson, 2011, s. 83). Intervjufrågor bör inom kvalitativ forskning vara formulerade på ett sådant sätt som beaktar alla aspekter i den ursprungliga forskningsfrågan. Intervjufrågorna ska stöda forskningsfrågan på ett sådant sätt som håller informanten inom den specifika forskningsfrågan och inte svävar ut alldeles för mycket (Patel & Davidson, 2011). Frågorna ska inte upprepa varandra för mycket och det är viktigt att frågorna formuleras så att de inte ger utrymme för att misstolkas. Eftersom det finns en risk att forskaren besitter annan kunskap än vad informanten gör kan det bidra till att vissa frågeställningar kan missuppfattas av informanten. Forskaren ska så långt som möjligt formulera frågorna så att kunskapsskillnaden mellan informanten och forskaren blir obetydlig. Forskaren bör endast använda fackuttryck och komplicerade ord om hen är säker på att informanten vet vad de betyder (Larsen, 2009 s. 86).

3.4 Undersökningens genomförande

Eftersom syftet med undersökningen är att redogöra för lärares upplevelser och uppfattningar när det gäller tystnadsplikten och öppen informationsdelning tillfrågades tre lärare att delta i intervjun. Intervjuerna förbereddes genom att utgå ifrån färdiga intervjufrågor och informanterna informerades på förhand i stora drag vad undersökningen handlade om. Till först kontaktades rektorerna på de valda skolorna och de fick i sin tur rekommendera lämpliga informanter som motsvarade syftet med undersökningen. Informanterna intervjuades i sina respektive klassrum och intervjun spelades in för att sedan kunna transkriberas. För att säkerställa att informationen som gavs under intervjun var korrekt kontaktades också en skolhälsovårdare med expertis inom ämnet eftersom en av lärarna inte var helt säker när det gällde en detaljfråga. En av informanterna fick också möjlighet att i efterhand granska vad som sagts under intervjun för att säkerställa att det som sagts uppfattats korrekt.

3.4.1 Val av informanter

Inom kvalitativ forskning kan informanterna väljas genom icke-slumpmässiga val. Informanterna kan därför inte förväntas representera hela befolkningen. Enligt Larsen (2009) är det lättare att få bra svar på sina forskningsfrågor om informanterna väljs strategiskt. Strategiska val av informanter säkerställer att man får den variation och expertis som man söker efter. Variation kan innebära kön, ålder, ort och utbildning. Expertis kan väljas strategiskt genom att informanten väljs utgående ifrån specifika erfarenheter som är viktiga för undersökningen. Enligt Denscombe (2009, s. 251) tenderar informanter att väljas för att de har någonting speciellt att bidra med till undersökningen. Om undersökningen inte strävar efter att vara generaliserbar får informanterna väljas strategiskt. I denna undersökning har lärarna valts utgående ifrån var de arbetar och deras erfarenheter. Eftersom tystnadsplikten har starka paralleller till elevens integritet och mognad är informanterna verksamma på både de högre årskurserna och de lägre årskurserna. Undersökningen strävar efter att svara på hur tystnadsplikten begränsar lärares arbete och hur öppen informationsdelning uppfattas i finländska grundskolor och därför undersöks lärares uppfattningar både utgående från ett perspektiv med äldre och yngre elever. I praktiken innebär barnets mognad att eleven är mogen nog att ge samtycke och förstå innebörden av samtycke. De flesta elever börjar anses vara mogna att ge samtycke vid cirka tolv års ålder. Därför har

grundskolan ett annat förhållningssätt på de högre årskurserna än på del lägra årskurserna.

Som tidigare konstaterats är ärenden som berörs av tystnadsplikten samtidigt ofta elevvårdsärenden vilka sköts lite olika från skola till skola beroende på vilka resurser som finns tillgängliga. Därför är informanterna valda från både stora och små skolor för att undersöka om storleken och resurserna har inverkan på hur man arbetar och uppfattar tystnadsplikten. Lagstiftningen och myndigheterna kommer med vissa riktlinjer när det gäller hur mycket resurser som kommunerna måste tillgodose elevvården. Men resurserna är vanligtvis uppdelade mellan skolorna i kommunen och resurserna är också vanligtvis bundna till elevantalet. I praktiken innebär det att vardagen kan se ganska olika ut beroende på skolornas storlek, när det gäller elevvårdsresurser. Slutligen har informanterna valts utgående ifrån tidigare erfarenhet för att kunna svara på frågor som mäter skillnader mellan nutida och tidigare arbetssätt för att få en uppfattning om hur de nya sekretesslagarna uppfattas i skolorna. Samtliga lärare är bekanta med elevvårdsarbete och har arbetat som lärare i över tjugo år. Genom att välja erfarna lärare med insikt i elevvården och längre arbetserfarenhet avser denna studie kunna besvara djupare frågeställningar som har med bland annat lagen om elev- och studerandevård (2013) att göra.

De tre informanterna i denna studie är en grundskollärare i de högre årskurserna, en lärare med rektorserfarenhet som arbetar i en byskola med 30 elever och en speciallärare i en stor skola med 400 elever. Specialläraren har dessutom lite mer erfarenhet inom detta område än de andra informanterna eftersom hen har varit med och utarbetat handledningsplaner för hur lärare ska arbeta med elevvården och öppen informationsdelning. Således är hen väldigt insatt i den tematik som berörs i denna studie. För att få mer information om *Oppilas puheeksi* (Föra eleven på tal samtal) intervjuades också en skolhälsovårdare som är expert på arbetsmetoden. Arbetsmetoden kom upp i intervjun med lärare 2 men eftersom arbetsmetoden är så ny och relevant för denna studie kontaktades skolhälsovårdaren för att få mera information. Kommunikationen med skolhälsovårdaren framgår inte i resultatredovisningen utan den gjordes endast för att säkerställa att informationen som lärare 2 gav var korrekt. Eftersom lärarna har så olika arbetserfarenheter kan det vara svårt att dra generaliserbara resultat. Dessutom är deras arbetsmiljöer också väldigt

olika. Denna studie avser inte att mäta skillnader i lärarnas arbetserfarenheter utan lärarnas egna upplevelser är det centrala i denna studie. Valet av informanter utgick inte ifrån att få så många olika sorters lärare som möjligt. Det centrala i valet av informanter i denna studie är att lärarna har erfarenhet av elevvårdssamarbete och att skolorna är olika stora för att ge en bred reflektion av hur tystnadsplikten och öppen informationsdelning uppfattas på fältet.

3.4.2 Intervjufrågor och insamlad material

Inför intervjuerna sammanställdes intervjufrågor i enlighet med forskningsfrågorna. Intervjufrågorna utgår från den teoretiska referensram som tidigare presenterats (se figur 1). Intervjufrågorna är inspirerade av sådana frågeställningar som finns i tidigare forskning och i annan litteratur som framgår i teoridelen. Intervjufrågorna är ställda på ett sådant sätt som försöker fånga lärarnas upplevelser. Vissa intervjufrågor är mera precisa i sin karaktär medan andra frågor har mera öppna formuleringar (se bilaga 2). De intervjufrågor som avser att svara på specifika delar ur teorin har försetts med stödformuleringar så att informanten vet vad som avses med frågan. Innan intervjuerna började fick lärarna berätta fritt om hur deras skola arbetar med elevvårdsfrågor och vad som de först kommer att tänka på när det gäller tystnadsplikt och öppen informationsdelning. Enligt Trost (2010, s. 84) är det bra sätt att inleda intervjun att be den som man ska intervjuas att fritt berätta om något i anslutning till intervjuens ämnesområde.

Eftersom intervjuerna var semistrukturerade ställdes också ofta följdfrågor när informanten kom med något som verkade speciellt relevant för studien eller när informanten hade svårt att svara på den egentliga intervjufrågan. Utmaningen med några av intervjufrågorna är att de är retrospektiva och avser att ge svar på hur informanten upplever nutid i jämförelse med dåtid. Trost (2010) anser att retrospektiva frågor får informanten att svara på hur hen nu ser på hur det var då. Därför är sambandet mellan hur personen upplevde någonting vid ett givet tillfälle och hur personen senare upplever samma sak synnerligen svagt. En annan utmaning var att lärarna svarade på väldigt olika sätt och hade olika upplevelser, vilket gjorde materialsammanställningen svår med tanke på avgränsningen. Sammantaget blev respektive intervju strax över en timme lång. De tre intervjuerna omfattade sammanlagt cirka 15 000 ord transkriberad text.

3.4.3 Bearbetning och analys av data

Intervjuerna har analyserats med hjälp av innehållsanalys. Enligt Denscombe (2009) har innehållsanalys möjligheten att avslöja dolda sidor i kommunikationen. Tanken är att försöka nå till ett djupare rotat budskap som kommuniceras. Det är således frågan om en induktiv ansats. Enligt Hsieh och Shannon (2005) innebär en induktiv ansats att texten får tala fritt och sedan delas meningsenheterna in i teman och kategorier. De delar av texten som uttrycker identifierbara tankar, idéer eller ställningstaganden organiseras i kategorier eller övergripande teman. I och med transkriberingen har texten således kodats för med tanke på vad som speglas i lärarnas utsagor. I denna analys har de relevanta utsagorna placerats under respektive forskningsfråga eftersom forskningsfrågorna i sig utgör lämpliga kategorier med tanke på innehållet i intervjuerna. Intervjuerna transkriberades relativt snabbt efter att de ägt rum av skribenten till. Med detta tillvägagångssätt har den faktiska intervjusituationen kunnat hållas i åtanke under transkriberingen. Vid resultatredovisningen har dialektala uttryck och talspråk ersatts med standardsvenska, och dessutom har informanternas kön, skola och ålder hållits hemliga för att garantera anonymitet. Enligt Patel och Davidson (2011) är viktigt med tanke på validiteten och själva analysen hur man transkriberar intervjuerna, med tanke på talspråk, pauser och annat som kan framkomma i intervjun. I samband med transkriberingen ersattes dialektala uttryck och talspråksformer med ett lättbegripligt skriftspråk, med hänsyn till utsagornas innebörd. Det transkriberade intervjumaterialet analyserades genom att systematiskt läsa igenom materialet och hitta utsagor som stödde den ursprungliga forskningsfrågan. Således kunde skillnader och likheter i informanternas svar kategoriseras och presenteras på ett tydligt sätt i resultatredovisningen.

Analysskedet började redan vid den första intervjun där skribenten fick ett första intryck av hur lärare upplever tystnadsplikten och öppen informationsdelning i skolan. Genom den erfarenheten kunde skribenten i de senare intervjuerna ställa specifika följdfrågor kopplade till lärares upplevelser av tystnadsplikt och öppen informationsdelning. Ledande följdfrågor undveks i så stor utsträckning som möjligt och frågor som inte hörde till ämnet framgår inte i resultatredovisningen. Genom tidigare erfarenhet från intervjuer med rektorer inom samma ämne kunde skribenten

kontrollera ifall att informanterna upplevt liknande frågeställningar och synpunkter. Före och efter intervjuerna föregick också en viss kommunikation mellan informanterna och skribenten som egentligen kunde räknas som resultat. Kommunikationen handlade bland annat om hur kommunens politiska beslut påverkar skolan och elevvården. Men eftersom kommunikationen inte är inspelad och resultaten kan anses vara utanför studiens avgränsningar har de inte tagits med i resultatredovisningen. Det är också oklart utifall informanterna menade att just den kommunikationen skulle höra till själva intervjun, så därför har resultaten inte tagits med på grund av forskningsetiska aspekter. Informanterna gav också i viss mån mera fördjupade svar före och efter själva intervjutillfället men ur en etisk synvinkel kunde inte dessa svar tas med eftersom de kunde äventyra informantens anonymitet. Utsagorna har därför begränsats till de svar som gavs under själva intervjun eftersom de svaren kan retroaktivt granskas och säkerställas genom inspelningarna.

3.5 Reliabilitet och validitet

Med reliabilitet menas att forskningen är tillförlitlig. Noggrannhet och exakthet är en prägel på reliabel forskning enligt Larsen (2009, s. 81). Inom kvalitativ forskning innebär reliabilitet att man håller ordning på informationsdata och processen i sin helhet görs på ett noggrant sätt. Tjora (2012, s. 159) menar att forskarens engagemang har en stor betydelse för reliabiliteten i kvalitativ forskning eftersom det antingen kan störa eller vara en resurs för hur svaren faller. Forskaren måste utvärdera huruvida hans personliga relation till ämnet påverkar resultaten för att den ska vara reliabel. I denna undersökning kan forskarens relation till ämnet påverka tillförlitligheten i viss mån. Eftersom denna studie är den första i sitt slag har det inte funnits några färdiga mallar eller intervjufrågor att utgå ifrån. Det är således skribenten själv som valt och skapat intervjufrågorna utgående ifrån vad som hen personligen ansett vara relevant för studien. Skribenten har inte själv så lång erfarenhet av läraryrket vilket gör att intervjufrågorna utgår i större utsträckning från själva teorin alltså kapitel två än från frågeställningar som möjligtvis finns på fältet. Denscombe (2009, s. 424) säger att en hög tillförlitlighet yttrar sig genom att instrumentet alltid ger samma data och variationerna beror konsekvent på mätobjektet. Intervjuerna i denna undersökning utgick från de intervjufrågor som skribenten utarbetat utifrån den teoretiska referensramen (se bilaga 2). De följdfrågor som är specifika för den enskilda

informanten och som gav intressanta resultat framgår också i resultatet. Således är det möjligt för framtida forskare att återskapa intervjuerna och uppnå liknande resultat. I det stora hela svarade informanterna rätt lika på själva intervjufrågorna och de stora skillnaderna framgick i följdfrågorna.

För att uppnå god tillförlitlighet har intervjufrågorna utformats på ett neutralt sätt där informanten inte känner sig bunden till att svara på ett visst sätt. Informanternas svar syftar till att ge en tillförlitlig bild av hur lärarnas verklighet ser ut med tanke på tystnadsplikt och öppen informationsdelning. Vad som tas med från intervjuerna och inte tas med baseras på hur relevant svaret är med tanke på syftet, forskningsfrågorna och den teoretiska referensramen. Avvikande åsikter eller kommentarer har inte censurerats med tanke på skribentens åsikter eller den teoretiska referensramen. Tillförlitligheten stärks eftersom samtliga intervjuer spelats in på ett likvärdigt sätt och har därför också kunnat analyseras på ett likvärdigt sätt. Det som möjligtvis talar emot tillförlitligheten i denna undersökning är att de valda informanterna är i större grad bekanta med tystnadsplikten och elevvårdsuppdrag än vad lärare generellt sett är. Samtliga informanter har en lång erfarenhet som lärare och har varit verksamma inom elevvården på ett eller annat sätt. Lärare med mindre erfarenhet kanske upplever tystnadsplikten i skolan på ett annat sätt eftersom central lagstiftning och förordningar trätt ikraft de senaste åren. Lärare med mera erfarenhet har ett möjligtvis ett längre och bredare perspektiv eftersom de har upplevt både tiden före och efter att den nya lagstiftningen trätt ikraft, vilket motsvarar denna undersöknings syfte. Skillnader i upplevelser mellan de valda informanterna har däremot behandlats likvärdigt, och framgår i resultatet. Denna undersökning saknar elevvårdspersonalens perspektiv och det bör framhållas att undersökningen syftar till att undersöka lärares upplevelser och uppfattningar. Tillförlitligheten kan därför försvagas med tanke på helheten eftersom alla parter som är inblandade inte kommer till tals.

Denscombe (2009, s. 425) beskriver validitet i stora drag som i vilken utsträckning metoder och data är relevanta. Validitet innebär att man samlar in material som är relevant för frågeställningen (Larsen 2009). Validiteten stärks genom att vara öppen för hur forskningen utförs genom att redogöra för valen och faktorerna samt att förankra i tidigare forskning (Tjora 2012, s. 162). Inom kvalitativ forskning är det lättare att försäkra sig om validiteten genom att informanten själv har möjligheten att

förklara vad hen anser i frågan. Från forskarperspektiv är det också lättare, eftersom man kan göra förbättringar under arbetets gång. En flexibel process medför en högre validitet, enligt Larsen (2009 s. 81). I denna undersökning fick informanterna fritt berätta om sina upplevelser vilket stärker trovärdigheten. Det transkriberade intervjumaterialet genomarbetades också grundligt och i resultatredovisningen framgår direkta citat vilket bidrar till undersökningens validitet. Något som kan inverka negativt på undersökningens trovärdighet, är att skribenten har misstolkat informantens svar eller misstolkat vilken forskningsfråga som informanten syftar på. I den semistrukturerade intervjun svarade informanterna inte alltid direkt på intervjufrågorna utan svaren kunde ofta också motsvara en annan forskningsfråga. Ifall informanterna på förhand bekantat sig med intervjufrågorna kunde det tänkas påverka informanternas svar. Skribenten har dock enligt bästa förmåga försökt se till helheten när intervjumaterialet analyserats och inte på lösryckta ord. Eftersom intervjuerna blev inspelade fanns det en möjlighet att retroaktivt säkerställa sig om vad informanten syftade på vilket stärker trovärdigheten.

3.6 Etik

Enligt Denscombe (2009, s. 193) finns det etiska mantran som en samhällsforskare förväntas efterleva. För det första är det viktigt att forskaren respekterar deltagarnas rättigheter och värdighet. Enligt Trost (2010) kan innehållet i informantens svar ibland vara av en sådan natur att om de hamnade i fel händer skulle de kunna medföra negativa konsekvenser för informanten. Därför bör forskaren alltid handla på ett sådant sätt så att informanten inte kan bli utsatt. Trost (2010) påpekar också att informantens värdighet alltid ska beaktas och det gäller inte bara i samband förvarandet av data utan också hur man bemöter informanten i fråga. Vidare ska undersökningen inte leda till att deltagarna åsamkar sig själva eller andra skada genom att delta i forskningen. För det tredje ska arbetet föras på ett sådant sätt som respekterar deltagarnas integritet. Inom vetenskaplig forskning existerar det fyra krav för att trygga informanternas integritet. Patel och Davidson (2011, s. 62–63) samt Christoffersen och Johannessen (2015, s. 46) delar samma syn på dessa krav. Informationskravet som är det första kravet innebär att informanten ska vara medveten och få ta del av forskningens syfte. Samtyckeskravet betyder att alla informanter ska ha rätt att själva bestämma över hur

de medverkar i undersökningen. Konfidentialitetskravet och nyttjandekravet innebär att deltagarnas uppgifter skyddas utom åsyn för obehöriga samt att informationen endast används för forskningen i fråga (Denscombe, 2009, s. 194).

4 Resultatredovisning

I detta kapitel presenteras studiens resultat. Först presenteras respondenterna och sedan fortsätter kapitlet med tre avsnitt där resultaten presenteras enligt de föreskrifter som redogjorts för i kapitel 3.4.3. Framhållas bör att både tydliga och underförstådda budskap användes i analysprocessen. Varje kategori eller som de presenteras i resultatet som forskningsfrågor, innehåller reflektioner som påverkats av mina förhandsuppfattningar samtidigt som jag kopplat dem till den teoretiska referensramen. Kategorierna har inga skarpa gränser, utan fungerar som delar i att förstå helheten av hur lärare upplever öppen informationsdelning och tystnadsplikt i skolan.

Den första läraren arbetar i de högre årskurserna i en skola med cirka 300 elever i Österbotten. Hen har jobbat i över tjugo år på olika skolor och har erfarenhet av det mesta som kan tänkas höra till en lärare i de högre årskursernas arbetsuppgifter. I denna undersökning kommer hen att kallas lärare 1 (L1). Den andra läraren är verksam i en liten byskola i Österbotten med 30 elever. Hen har jobbat i 30 år som lärare och har också erfarenhet av rektorsuppgifter i byskolan. I undersökningen kallas hen för lärare 2 (L2). Den tredje läraren är verksam i en stor skola i de lägre årskurserna i södra Finland med cirka 400 elever. Hen har en lång erfarenhet som speciallärare och har varit aktiv inom både skolan och elevvården. I undersökningen kallas hen för lärare 3 (L3).

4.1 Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet?

Samtliga lärare betonar att en viktig konsekvens med öppen informationsdelning är att man skapar sig en helhetsbild över eleven. Alla lärare betonar att öppen informationsdelning syftar till att lägga eleven i fokus. Lärare 1 tycker att det är fördelaktigt med tanke på elevvården, eftersom man då inte behöver gå igenom samma saker gång på gång, och det blir således ett effektivare samarbete på skolan. Lärare 2 påpekar att eftersom det är en så liten skola och deras elevvårdsresurser inte är närvarande varje vecka så blir det automatiskt så att de har en öppen informationsgång kollegerna emellan. I den lilla skolan diskuteras elevernas problem hinderslöst, men

det hålls inom skolans väggar. Trots att elevvårdsresurserna inte är så ofta närvarande upplever lärare 2 att vardagen fungerar bra med tanke på öppen informationsdelning. Läraren 3 tycker att det som är positivt med öppen informationsdelning är att man skapar en helhetsbild över eleverna och fångar in vad som behöver göras och vad andra lärare behöver känna till. En positiv konsekvens av öppen informationsdelning är således att en mera öppen informationsdelning där flera lärare är informerade om en specifik elev, bidrar till att man får en bredare bild över läget och således kan skolan hjälpa eleven på bästa sätt.

I och med att vi är så få i elevvårdsgruppen och specialläraren är här bara varannan onsdag fem lektioner, och just i och med att vi är så få så diskuterar vi ju nog eleverna så vi behöver inte ha ett speciellt möte. Så om vi har problem med någon elev eller känner oro så kan vi diskutera det inom kollegiet. (L2)

För eleven måste det ju vara positivt om vi tänker på elevvården, att man inte måste ta upp samma problem hela tiden. Att man får en helhetsbild av läget. (L1)

Men att i den mån föra fram saker till någon som behöver det i skolan tycker jag att är jätteviktigt. Det är positivt för att man ska fånga in riktigt vad som det är riktigt frågan om och vad man behöver känna till och göra, så det är positivt. (L3)

Både lärare 1 och lärare 3 anser att det som är negativt med öppen informationsdelning är den belastning som uppstår för lärarna. Lärare 2 har däremot inget negativt att säga om öppen informationsdelning i sig, eftersom det är i stort sätt deras vardag på skolan när de endast är två heltidsanställda lärare. Lärare 1 påpekar att det uppstår ganska mycket dokumentation för man behöver ju veta vad som har hänt med eleven och utifall åtgärder vidtagits. Mycket av dokumentationen görs ju vanligen av elevvårdspersonalen men det kan ibland vara svårt att särskilja vad som är ett problem för elevvården eller om det är ett litet problem som läraren kan hantera. Detta vittnar om att under vissa omständigheter är det läraren som ska sköta dokumentationen och under andra omständigheter är det elevvårdspersonalen som ska dokumentera, vilket kan vara svårt att särskilja. Därför kan många småsaker bli ganska tunga när allt ska dokumenteras. Läraren 3 talar också om att avgränsning är en utmaning när det gäller öppen informationsdelning. Enligt hen kan det leda till att man belastar personal som nödvändigtvis inte skulle behöva belastas. Hen anser att man bör avgränsa informationsspridningen till de personer som ska stöda den enskilda eleven eller till de som för ärendet framåt. På följdfrågan 'vad händer om alla blandas in?' svarar lärare

3 att det för det första skulle vara omöjligt att hantera rent organisationsmässigt eftersom det finns 400 elever på skolan. Således vittnar utsagorna om att avgränsningen av informationsdelningen är ytterst viktigt i skolor med ett högt elevantal, medan det i skolor med mindre elevantal inte upplevs som ett stort problem. Det som enligt lärare 3 också är viktigt är att man har en bestämd arbetsordning mellan kollegerna, till exempel vem som kontaktar föräldrar för annars kan det hända att föräldrarna börjar spela ut skolans personal mot varandra. Det vill säga att om föräldrarna inte är nöjda med vad en lärare anser söker de svar och åsikter av en annan lärare, vilket i sin tur leder till att det uppstår en tvist mellan lärarna och föräldrarna. I fortsättningen kan det leda till att ingen riktigt vet vad som händer och det blir väldigt jobbigt att hantera, eftersom den lärare eller personal som man tror att är informerad i själva verket inte är det. Det kan således leda till en komplicerad situation om man låter föräldrarna välja vem de kontaktar på skolan. Hen anser också att lärare bör få vara lärare och att man inte kan engagera sig i varje fall.

Men det som är negativt är att man belastar människor som inte ska belastas. Alla ska inte vara involverade i att Pelle har det jobbigt. Alla ska heller inte vara involverade i att nu krisar det hos någon. Och det tycker jag är viktigt att man har en överenskommelse att vem som informerar hemmet och vem som informerar om andra saker att det ska vara tydligt. Först så ringer föräldrarna till dig och om dom inte är nöjda med ditt svar så ringer dom till mig, och sen ringer de till rektorn och sedan till hälsosystemen och så får de olika svar av alla och det blir riktigt fel, det blir trasiga telefonen. Det ska bara vara de som är där för att stöda eleven och föra det framåt. (L3)

Nå det blir ju väldigt mycket information som man delar med sig och det uppstår ju ett behov av dokumentation också. De är ju viktigt för att man ska komma ihåg också, för det händer ju så mycket så man behöver ju veta när och hur man har löst det här problemet och då måste man ju dokumentera. (L1)

Här är man som en familj oberoende om i vilken klass eleven går så nog är man involverad i alla fall. Att nog är det så att vi vet om allt om elevens situation och varande. (L2)

Samtliga lärare upplever att tystnadsplikten är en naturlig del av lärarrollen. De beskriver tystnadsplikten som ständigt närvarande och att det i läraryrket hör till att vissa saker eller så mycket som möjligt lämnas innanför skolans väggar. Lärare 1 tycker att det är skönt att ha den tydliga gränsen att man inte pratar om elever utanför skolan fastän det ofta händer att till exempel föräldrar gärna vill fråga. Men samtliga lärare anser också att tystnadsplikten skapar vissa frågetecken eller kontradiktioner när

det gäller elevvården. Lärare 2 påpekar att systemet och vikten av samtycke har blivit mer invecklat. I hans fall är det hen som i ganska stor utsträckning är den samordnande länken när det gäller elevvård eftersom skolan är så liten. Den nya elevvårdslagen har gjort det mer komplicerat eftersom föräldrarnas samtycke behövs när man ska diskutera eleven. Lärare 1 upplever å sin sida att det uppstår en viss osäkerhet när man som lärare samarbetar med elevvårdspersonalen eftersom man som lärare ofta delar information med dem, men inte nödvändigtvis får så mycket tillbaka. I vissa fall skulle det enligt hen vara bra att veta åtminstone så mycket att man kunde lösa problemet. Läraren 3 anser att det i läraryrket finns en kontradiktion när det gäller tystnadsplikten. Det finns det lagstiftning som förutsätter att läraren håller tyst om vissa saker samtidigt som det finns annan lagstiftning som säger att man begår tjänstefel om man inte anmäler. I vardagliga situationer tycker hen att det är ganska lätt att hantera tystnadsplikten till exempel att man inte pratar om elever i butikskassan, men i känsligare ärenden är det lite knepigare att avgöra hur man ska hantera sin tystnadsplikt, exempelvis när man ska skilja på vad som hör till anmälningskyldigheten eller vad som ska stanna hos en själv. Lärarnas utsagor vittnar således om att vardagliga situationer inte är svåra att hantera med tanke på tystnadsplikten men att ny lagstiftning har gjort informationsdelningen mer komplicerad i skolan.

Nå jag är ju så van med det att när man går utanför skolan och stänger dörren så pratar jag ju inte om eleverna. Men jag kan tänka att det som har ändrat är ju att man ska ha föräldrarnas samtycke när man ska ha ett samtal eller elevvårdssamtal där flera är inblandade, då så ska man ju ha föräldrarnas tillåtelse. Och om kuratorn ska prata med en elev så ska föräldrarna informeras före. Därav har systemet blivit mer invecklat. (L2)

Att ibland om jag far till elevvården kan det vara så att om jag anför ett problem så vet jag att de känner till det här men kanske inte kanske säger som åt mig vad de vet. Men de tar ju till sig i alla fall men jag får ju liksom inte veta. Nog kan det ju ibland vara så att man skulle få nytta av att veta, inte för någonting annat men för att veta hur man ska lösa det där problemet. (L1)

Men det finns ju en kontradiktion med tystnadsplikten. Enligt viss lagstiftning så gör jag ju ett tjänstefel om jag inte för saker och ting framåt medan det sedan heter att jag inte får säga någonting. Just sådant här att jag inte får använda namn och någonting. Tystnadsplikten ska finnas och den finns där. Det är ju klart det att man får ju inte prata om elever i butikskassan. (L3)

Läraren 3 upplever också stora skillnader hur arbetet påverkas av tystnadsplikten före och efter lagen om elev- och studerandevård (2014) trädde ikraft. I hans skola har elevvården alltid varit högt uppe på agendan och man har haft sina egna system och gruppsammansättningar när det gäller elevvården. I och med att den nya elevvårdslagen trädde ikraft har samarbetet förändrats för att motsvara den nya elevvårdslagens krav och målsättningar. Det har inneburit att de personer som jobbar med de pedagogiska frågorna på skolan och personerna inom elevvården har delat på sig och samarbetar inte lika tätt som förut. Som en följd av detta kan det hända att man har pedagogiska diskussioner med de personer som representerar pedagogiken till exempel klasslärare och speciallärare, medan elevvården har sina egna diskussioner där lärarna inte alltid är med. Enligt hen skulle det vara, med elevens bästa i åtanke, bra med ett utökat samarbete för att kunna uppnå en bättre helhetsbild över eleven.

Knut Torsell som var på kommunförbundet förut och han sa då elevvårdslagen kom i en intervju att de skolor som har haft ett bra och fungerande elevvårdssystem lider av det nya, när lagen byggdes så utgick man från att det inte fanns någonting.

Tidigare var det så att elevvården ingick i helheten för det är ju så att om du har ett barn som är väldigt oroligt i klassen måste du kunna utesluta och diagnostisera vad det beror på. Kanske är det så att eleven inte kan läsa och är frustrerad över det eller så kan det vara att katten har dött eller så finns det medicinska eller utvecklingspsykologiska orsaker till beteendet. Och i och med att man kommer samman borde man kunna föra fram pedagogiska saker men också utredningar som har med eleven att göra. Det tog lång tid innan vi lärde oss att vi ska jobba ihop och sätta barnet i centrum och inte hänga upp oss på vem som är under vilken lagstiftning. Det är barnet vi ska stöda i dess tillväxt. (L3)

När det gäller om tystnadsplikten påverkar hur snabbt samarbetet löper är lärarna lite tudelade. Lärare 1 säger att tystnadsplikten kanske gör samarbetet lite långsammare när man måste tänka på till vilka personer informationen ska begränsas. Ibland kan det också hända att man efteråt ändå får reda på sådant som man inte fick reda på till först av elevvården. Således kan tystnadsplikten begränsa informationsdelningen tidsmässigt, men eftersom informationen ändå kommer fram till slut kan syftet med att begränsa informationsdelningen upplevas som tvetydigt. Lärare 2 menar att tystnadsplikten å ena sidan kan fördröja samarbetet lite, men att det kanske till största del beror på att elevvårdspersonalen inte besöker skolan varje vecka. Men å andra sidan behöver det inte fördröja samarbetet eftersom man alltid kan fråga föräldrarna om det är någonting som man undrar. Läraren 3 anser att de flesta föräldrar är villiga

att dela sådant som är nödvändigt för läraren att veta men i vissa fall löper inte samarbetet så bra. I sådana fall vore det viktigt att samarbetet mellan lärarna och elevvården fungerade bra så att man bibehåller en helhetssyn av situationen. Samarbete med föräldrarna upplevs således vara en viktig komponent i öppen informationsdelning.

Nå inte kan jag säga det inte men på ett sätt kanske det fördröjer lite. Men på ett sätt får man ju nog snabbt fatt dem som det berör man kan ju fråga mamman eller pappan på samtal och då så fördröjs det ju egentligen inte. (L2)

Men när man har elever som man vet att har problem och man talar med föräldrarna till exempel i förskolan om saken så kan det igen komma upp på årkurs två och så undrar man blev det någon åtgärd med eleven. Och sen kommer det fram att det skrevs en remiss då barnet var sex men ingenting har hänt och nu är eleven snart nio. Och det är det som är mitt stressmoment att vi inte har den här helhetsbilden. (L3)

Lärarna är ense om att tystnadsplikten gör det som den ska när det gäller att skydda elevens integritet och att man ska hålla tyst om vissa saker. Men när det gäller elevvårdsarbete så kan tystnadsplikten på sätt och vis komma i vägen. Lärare 2 anser inte att det är ett stort problem eftersom det är hen och den andra kollegan som utgör elevvårdsgruppen till vardags och kurator och skolhälsovårdare kopplas in när det uppstår en situation som de behövs. När det gäller elevens integritet anser hen att man alltid diskuterat det som är aktuellt och som behövs ta tag i. Så tystnadsplikten ställer inte till med större problem när man kan stöda sig på nödvändighetsprincipen. Lärare 1 tycker att tystnadsplikten kanske skyddar eleven mer än förut men att eleven också kunde få hjälp snabbare ifall man inte skulle sätta så stor vikt vid tystnadsplikten. Lärare 3 anser att elevens integritet ibland kanske åsidosätts men att lärare rent allmänt är väldigt duktiga att påminna sig själva om tystnadsplikten. Hen anser att man blivit allt mer professionell i läraryrket när det gäller sådana saker. Tystnadsplikten upplevs således som mycket klar och professionalismen i läraryrket har under senare ökat med tanke på tystnadsplikten.

Nej jag tycker inte att det är någon krånglig sak. Jag har ju inte ens funderat så mycket på det. Att jag pratar med min kollega och ibland så är kuratorn med. Nog tycker jag att vi alltid har diskuterat det som är aktuellt och det som vi måste ta tag i. (L2)

Upplever du att tystnadsplikten gör det om den ska? (Intervjuaren)

Både och nog förstås. Att nog skyddar den ju individen men samtidigt skulle ju individen kunna få hjälp förstås fortare och kanske smidigare. (L1)

Nå vad är din personliga åsikt om tystnadsplikten? (Intervjuaren)

Nå om jag tänker på hur det var förr så tycker jag nog att det gick smidigare. (L1)

Det kanske händer i viss mån att elevens integritet åsidosätts men jag anser att vi är väldigt duktiga att påminna oss själva om det och det tycker jag att har blivit bättre. Inte säger jag att det skulle varit dåligt på länge men man pratar inte om saker som händer i hemmen. (L3)

Samtliga lärare upplever att man kan känna sig lite ensam i läraruppdraget när man inte kan dela med sig av allt till alla. Det som de har gemensamt är att de ändå har en kollega eller person inom elevvården som de kan dela med sig av sin oro till. Tystnadsplikten ställer vissa krav på vad som kan delas, men när man anser att det är nödvändigt kan man alltid vända sig till någon i alla fall. Ingen av lärarna har dock någon ledningsperson att dela sin oro med utan anförtror oftast sin oro åt kolleger. Lärare 2 kan ibland känna sig lite ensam eftersom skolan och personalstyrkan är så liten, men samtidigt tycker hen att det inte är ett stort problem eftersom det är så få elever. Storleken gör också att lärarna är på sätt och vis inblandade i allt och alla och de sköter ärenden på ett familjärt sätt. Lärare 1 anser att man som lärare känner oro över eleverna men att hen stöder sig ofta på specialläraren när hon deltar i undervisningen och hen brukar i sin tur föra oron vidare till elevvården eftersom hen ingår i den sammansättningen.

Lärare 3 anser att den värsta oron är att man som lärare inte vet vilka åtgärder som görs för elevens välmående eller om det över huvud taget görs några åtgärder alls. Som speciallärare vet hen ganska väl var eleverna står men inte hur ärendet hanteras på elevvårdssidan. Hen efterlyser en bättre helhetssyn över eleven och tycker att det blir lite problematiskt när elevvårdssammansättningen byts från fall till fall och personalen inte är bestående. Således upplever lärarna oro på flera olika sätt. Att vara lärare på en liten skola kan innebära att man är lite ensam men samtidigt skapas en familjär känsla inom kollegiet vilket känns som en trygghet. Fastän man är lärare i ett stort kollegium kan man ändå känna sig ensam med sin oro. Således är det en trygghet att ha en speciell

kollega att anförtro sig till som lärare. Att vara oinformerad kan också upplevas som en oro. Därför är öppen informationsdelning så att lärarna är informerade över de åtgärder som görs viktigt med tanke på tryggheten.

Nog kan det ju vara så jag har ju inte så många att diskutera med här på skolan på det viset. Så kanske det, men samtidigt så har vi ju inte så många elever heller. Det är nog så att här är man som en familj oberoende om i vilken klass eleven går så nog är man involverad i alla fall. Att nog är det så att vi vet om allt om elevens situation och varande. (L2)

Ja det kan man nog göra absolut att man blir kvar och ältar och funderar och man skulle gärna vilja ha ett bollplank. Och nog skulle det vara bra med någon slags arbetshandledning för att ha någon som att diskutera med, och det kan ju gå ut över ens eget mående huruvida man kan diskutera av sig det har vi ju inte direkt. Men ofta tycker jag att sådana här vardagliga situationer som man funderar på, och i och med att jag har specialläraren inne så kan jag säga åt henne och så för hon vidare till elevvårdsgruppen. Eller de här resurspersonerna som finns de är ju med i elevvårdsgruppen de kan ju ta till sig av det som jag berättar och så får det vidare på det sättet. (L1)

Säkert kan man det. Nu är jag ju inte klasslärare men de kommer ju ofta till mig och frågar. Och jag sitter ju med på föräldramöten och så här men jag vet ju inte vad till exempel psykologen tagit upp osv. Jag som speciallärare vet ju var en elev står men jag vet inte vad klassläraren vet och jag vet inte heller om ärendet går framåt fastän man ser klart och tydligt att det finns behov. Det är liksom den biten som saknas en helhetssyn på situationen till exempel i ettan har vi fem elever som behöver stöd på trean är det sju osv. Det är helhetssynen som fattas. (L3)

Med tanke på informationsspridning och dagens möjligheter att göra det anser lärarna att tystnadsplikten kommit på tal mera än förut. Två av dem lyfter upp arbetsredskapet Wilma och hur man ska dokumentera uppgifter i programmet. Lärare 1 berättar också om GDPR som kom in i skolvardagen 2018 och hur det har påverkat tystnadsplikten och samarbetet. I och med den uppdaterade datasekretesslagstiftningen har vissa rutiner ändrats på skolorna men man har också inom kollegiet kommit överens om hur man ska hantera lagstiftningen på skolan för att arbetet ska löpa så smidigt som möjligt. Trots att uppgifter ska skyddas och man ska vara aktsam med hanteringen måste nödvändig information föras fram till den som behöver den. Lärare 2 skolan anser att man tänker sig för mera än förut men att elevernas integritet alltid varit prioriterad. Lärare 3 är inne på samma linje att tystnadsplikten kommit fram starkare än förut och att de yngre kollegorna är mera aktsamma med tystnadsplikten.

Absolut det var ju nog som en vändpunkt i våras med det här GDPR att man är nog mer aktsam att nog har det ju varit mycket prat om det här Wilma att man nödvändigtvis inte skulle behöva ha namn på elever utan de skulle kunna ha nå signum, kod eller någonting men tillsvidare finns det ju nog. (L1)

Hur gick diskussionen inom kollegiet? (Intervjuaren)

Och vad vi diskuterar sen så var det nog vissa saker som vi bestämde att så där kan vi inte ha det till exempel när vi har utvecklingssamtal. För klassföreståndaren är det ju värdefullt man måste ju ha information för att göra utvecklingssamtal det kan ju vara så att man inte ens undervisat eleven. (L1)

Nej jag tycker ju för min egen del att jag inte delar mer information än förut. Man tänker ju sig för vad man lägger ut på Wilma och så och det där med elevens integritet tycker jag nog är säkrad man lägger inte ut sådant. (L2)

Nog är det väl så och jag kan tänka mig att med yngre kolleger kan det vara så att man är lite noggrannare vad man får och inte får säga kanske det betonas mer i utbildningsprogrammet. Så nog kan det hända att det har stigit fram starkare. (L3)

Lärarna anser att lärare i allmänhet har tillräckligt med kurage när det gäller hanteringen av känslig information. Samtliga anser att lärare med tiden blivit allt mer professionella av sig i läraryrket. Lärare 1 tycker också att det har blivit mer arbete för lärarna bland annat med samplanering och dokumentation och det inte längre finns lika mycket tid för kallprat. Således har också andra omställningar än lagstiftning påverkat hur lärare arbetar med tanke på öppen informationsdelning och tystnadsplikt. Lärare 2 tycker att lärarna har tillräckligt med kurage när det gäller tystnadsplikt men att till exempel skolgångsbiträden nödvändigtvis inte har det. Eftersom byn är ganska liten tänker hen sig för när hen berättar någonting åt skolgångsbiträdet. Läraren 3 upplever inte att assistenter och skolgångsbiträden skulle vara sämre på att respektera tystnadsplikten. Eftersom en del av den övriga personalen i den stora skolan är finskspråkig är de inte heller med på samma sätt och nära eleverna. Således kan närsamhällets storlek och språkmiljö påverka hur man delar information inom skolpersonalen.

Ja jag tycker nog det att jag har jobbat 20 år totalt och nog har det ju blivit bättre och bättre hela tiden. Det har blivit mer professionalitet (L1)

Nå vi är ju små men om det är något som berör timläraren informerar vi honom förstås. Men inte informerar vi ju allt åt honom. Och till skolgångsbiträdet kanske vi informerar något. Men hon är ju inte med om alla samtal. (L2)

Varför är hon inte så informerad? (Intervjuaren)

Det är för att hon är ortsbo jag litar på henne men ja det är lite känsligt så vissa saker talar jag bara med min kollega om. Det kan påverka att vi bor på en liten ort jag säger inte att hon skulle berätta någonting men hon känner ju de här familjerna så bra så man vet aldrig riktigt om det är så bra. Det kan ju slika ut ett och annat när man pratar om saker och ting. Saker som hör till skolvärlden som hon inte skulle behöva säga. Jag har ju inte något sätt att få fast henne på något sätt men jag vågar ju inte ta risken att vi skulle ha skvaller på byn. Därför aktar jag mig att säga vissa saker när hon är med. Samma sak med timläraren för han är också från byn. (L2)

Ja jag tycker lärare handlar på ett professionellt sätt. (L3)

Finns det andra på skolan som inte har det synsättet? (Intervjuaren)

Nja inte vet jag nu riktigt. Men nog skulle jag säga det att vi har ju assistenter och skolgångsbiträden kanske åtta eller nio men från min sida så inte hör jag att de skulle prata. Och vår kökspersonal och städpersonal är lite utanför för att de är helt finskspråkiga och lika så vaktmästarna. (L3)

Sammanfattningsvis kan man säga att det existerar positiva och negativa konsekvenser av öppen informationsdelning. De positiva konsekvenserna karakteriseras av att en öppen informationsdelning inom skolan bidrar till en helhetssyn över eleven, vilket i sin tur bidrar till att man på ett effektivare sätt kan se till elevens bästa. De negativa konsekvenserna karakteriseras av att öppen informationsdelning i vissa fall kan leda till att fel personer belastas med elevens problem. Därför är det samtidigt också viktigt att avgränsa antalet personer som är med och stöder eleven. För att få informationsgången på skolan att fungera behövs en aktiv ledning och förutbestämda överenskommelser hur man ska dela information på skolan. Tystnadsplikten är en naturlig del av läraryrket och under senare tid har lärarna upplevt att man blivit allt mer noggrann med tystnadsplikten som en följd av den lagstiftning som kommit under senare år. Skolans utveckling har också bidragit till en större professionalism när det gäller tystnadsplikten som en följd av den utveckling som skett inom läraryrket.

4.2 Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation?

Lärarna svarar på lite olika sätt när forskningsfrågan ställs skilt från de egentliga intervjufrågorna. Lärare 1 tar fasta på att sådant som berör elevens hälsa och välmående är viktigt att informera andra om eller föra vidare till elevvården. Tydliga symptom på fysisk eller psykisk ohälsa är således någonting som inte kan förbises utan sådant måste i regel alltid anmälas vidare eftersom skolan har ett ansvar för elevens välmående. Läraren 3 tar upp nödvändighetsprincipen kontra familjernas privatliv. När man delar information ska man också avgränsa vad nästa part behöver veta för att göra sitt jobb. Det kan handla om att man ger en beskrivning av orsaken till elevens problem men man behöver inte ge en mera detaljerad bild än vad som är nödvändigt. Enligt hen är det inte lärarens arbete att göra kuratorns jobb utan läraren ska veta så mycket att hen kan utföra sitt arbete. Detta reflekterar syftet med lagen om elev- och studerandevård där avgränsning av information till andra parter är ett centralt budskap. Lärare 2 är lite osäker på hur mycket man ska dela information med elevvårdspersonalen eftersom föräldrarnas samtycke är viktigt. Enligt hen inverkar också arbetsordningen på hur mycket man berättar åt till exempel kuratorn, eftersom det är hen och hens kollega som sköter det mesta i elevvårdsärenden. Nödvändighetsprincipen är således mycket central när det gäller informationsdelning men i vissa fall kan nödvändighetsprincipen ställas mot samtycke vilket kan leda till att det är svårt att avgöra hur man ska gå tillväga.

Nå det som förebygger psykisk och fysisk ohälsa hos eleven. Att om jag ser att det finns skärsår på armen, att nog måste jag säga det nog för att där är det ju någon som uppenbart far illa. Eller om en elev som ligger och sover över pulpeten har ju antagligen inte sovit något på natten, att det tycker jag att jag måste säga vidare och i första hand kontakta elevens föräldrar. (L1)

Gränsen går där man behöver sådan information som man behöver för att hjälpa eleven. Och då är det inte min sak att vara kurator, psykolog, skolhälsovårdare, familjerådgivare eller någonting sådant. Men om det har hänt någonting i familjens situation som jag absolut måste veta så måste jag väl det. Men deras privatliv och sådant behöver jag inte veta. Det kan vara så att det har konstaterats att den här familjen inte har möjlighet att stöda barnets skolgång till exempel om vi behöver ordna läxläsningshjälp i skolan. (L3)

Ja nu är det ju så att vi inte får berätta åt kuratorn. Eller nog kan man ju berätta utan att nämna namn att nu har jag en sådan och sådan elev att jag gärna skulle vilja ut du skulle prata med hen osv. Men

då är det ju så igen att föräldrarna måste veta om. Jag vet inte riktigt vad man ska informera kuratorn om. Hennes jobb har ju samtidigt blivit allt mer förbyggande hon arbetar ju inte bara med problem nuförtiden utan också samarbetsövningar i klassen osv. Och för sådana fall behöver ju hon inte veta så mycket. Men om det skulle gälla en kollega skulle jag inte tveka så mycket. Vi som jobbar här som lärare måste ju ha bakgrundsfakta om de här eleverna. Så det gör jag. Men jag informerar inte allt åt kuratorn eller skolhälsovårdaren. (L2)

Lärarna har olika åsikter när det gäller om vore det bra för eleverna om flera vuxna än elevvårdsgruppen är informerade om elevens situation. För lärare 2 är det lite av en ickefråga eftersom de två lärare som finns i skolan i princip utgör elevvården. Lärare 1 var väldigt positiv till hur elevvårdssamarbetet sköts på skolan och hen kände sig väldigt välinformerad över sådant som hon borde veta. Om det händer att någon lärare skulle behöva mer information om en elev kan man alltid vända sig till föräldrarna anser lärare 1. Följaktligen har lärare själva också ett ansvar att ta reda på vad de behöver veta. Ifall en källa inte kan dela med sig av information kan man ändå vända sig till föräldrarna eftersom de ger samtycke i första hand samt för att de kan bidra med nödvändig information. Lärare 3 är däremot mera kritisk till informationsgången på skolan. Enligt hen behöver det inte ens vara så att elevvårdsgruppen själva är informerade om elevens situation. Före nya elevvårdslagen kom hade skolan en större grupp som hade insyn i elevvårdsärenden vilket bidrog till att det fanns en bättre helhetsbild av eleven. Gruppen var ändå avgränsad och klasslärarna deltog bara när deras egna elever fanns på dagordningen. Gruppen sammanträdde också på bestämda tider och hade en utsedd sammankallare och ordförande för elevvårdsmötet vilket bidrog till att uppföljningen blev lättare. Lärare 3 är kritisk till det nya systemet där lärarna ska dela med sig av information till elevvårdspersonalen och inte får någon information tillbaka. Det som de flesta vuxna på skolan är informerade om en enskild elev är saker som direkt berör elevens hälsa som till exempel diabetes eller eventuellt ADHD-medicinering. Sådant behöver läraren veta för att kunna följa med läget och hålla koll på eleven. Eftersom eleverna själva inte alltid är kapabla att ha fullt egenansvar över sina sjukdomar eller nedsättningar, behöver lärarna ibland hålla ett öga på eleven, vilket gör att flera vuxna behöver vara informerade om elevens situation.

Nå nog får de ju veta det allra viktigaste för att sköta sitt arbete att på det viset tycker jag nog inte det behövs. Och om det är någonting som riktigt behöver veta så har man ju ofta frågat föräldrarna

om vi får berätta den här informationen och det brukar nog sägas också att då vi får information att det sker ju bakom lykta dörrar. (L1)

Nå nu är ju inte ens elevvårdsgruppen nödvändigtvis informerade om situationen. Då kommer vi nog fram till den situationen att det är praktiskt taget omöjligt. För oss handlar det nog mest om sådant som att den där eleven har diabetes eller den där eleven har just avslutat sin leukemibehandling och sådana saker som direkt berör deras hälsa. (L3)

Nå det blev så att elevvårdspersonalen började anse att lärarna inte skulle behöva veta någonting. Att den lärare som hade något problem med en elev skulle säga åt dem. Och till mig som speciallärare så ville de ha ut alla mina utredningar och jag fick inget tillbaka. Så det blev en sådär ensidighet att jag ska serva dem men jag har ingen aning om vad de gör med den där informationen. (L3)

Samtliga lärare tänker på sin tystnadsplikt. De funderar inte över den som enskild sak utan mer i den bemärkelsen att det är någonting som ständigt finns där. Tystnadsplikten är någonting som tolkas lite olika från person till person men några direkta övertramp känner ingen av lärarna till. Hur personer tolkar tystnadsplikten kan bero på personlighet men också vilken yrkesroll personen har och hur länge hen har varit verksam. Lärare 2 tycker hen alltid tänker på sin tystnadsplikt men att det är okej att prata om saker som har hänt ifall man inte nämner några namn. Lärare 1 tycker att tystnadsplikten är en automatiserad sak men att man tänker efter till exempel när det kommer upp i samband med en fortbildningsdag. När det gäller hur andra lärare tolkar sin tystnadsplikt tycker hen att det är svårt att säga vad som är rätt och fel eftersom allt hänger ihop med den specifika situationen. Lärare 3 tycker att ny personal tolkar lagen mera strikt men att de samtidigt inte har det gamla systemet att jämföra med, vilket kan vara en anledning, eftersom de är lite omedvetna om de fördelar som en mera öppen informationsdelning har att erbjuda.

Alltid ((läraren skrattar)). Ja men nog kan man ju alltid säga så att idag hade jag en elev som gjorde det och det. Och inte tycker jag att det på det sättet förbjudet att säga det heller att vi gjorde det och det. (L2)

Nå nog påminner man sig själv men samtidigt är det nog ganska automatiserat det där. Ibland kommer det ju någon fortbildning om tystnadsplikt och så tänker man att det var ju en stund sedan jag var på något sådant. Nog är det ju en gråzon att nog är vi så olika att inte finns det någon mall eller facit som man lägger på utan man måste ju nog känna in den där situationen nog. (L1)

Ja nå den personal som har varit med om både gamla och nya systemet vet hur man ska diskutera problem. Men de personer som har kommit efter den nya lagen tar den kanske som fan läser bibeln. Det är just i tolkningen som det har hänt någonting. Kanske det är mera en person och generationsfråga. I första hand syftar jag på elevvårdspersonal som psykologer som har varit med i över tjugo år och så här. Men jag skulle säga det att de nya lärarna inte har varit med om det stöd som den gamla elevvårdsgruppen kunde erbjuda. Men de som har varit med längre vet hur det känns när man får beskriva sin oro åt de andra i gruppen och man kan komma överens om vem som för det vidare. (L3)

Lärare 3 upplever också att lärares personlighet har en inverkan på vad som man uppfattar är nödvändigt att dela med sig till andra. Vissa lärare är inte så benägna att ta hjälp av andra resurser medan andra upplever en ständig brist på resurser. Enligt hen kan inte yttre faktorer såsom en speciellt jobbig klass alltid vara svaret på om läraren tar hjälp av andra utan att det också har med personligheten att göra. Vad som är rätt och fel är svårt att säga men hen har av erfarenhet upplevt att vissa kolleger tenderar att göra på samma sätt med sina klasser.

Men om man tänker som så att de finns de lärare som aldrig har något behov av elevvård i sin klass och så finns det lärare som upplever att de skulle behöva mycket mera stöd. Och jag säger inte att varken A eller B har rätt men jag tror inte att det finns sådana mönster i världen som säger att en lärare aldrig behöver elevvård medan en annan gör. Det finns alltid de som ropar högt att de har en jobbig klass och jobbiga föräldrar och så finns det de som inte gör det. (L3)

När det gäller tystnadsplikt mot föräldrar anser lärarna att man i princip inte har det eftersom det är deras rättighet att få veta allt om deras barn. Två av lärarna medger dock att i vissa specifika fall kan man undgå att berätta allt för föräldrarna. Lärare 2 tillägger också att man träffar oftast föräldrarna bara två gånger om året så det finns inte en möjlighet att de skulle ens få reda på allt. Lärare 1 har inte upplevt att man skulle behöva undanhålla någonting från föräldrarna. Enligt hen har skolhälsovårdaren bättre koll på vad som hör till elevens egna angelägenheter på de högre årskurserna. Från hemmen har de däremot ibland fått höra att skolan är lite onödigt informativ när det gäller småsaker. De två andra lärarna anser däremot att vissa saker som eleven berättar i förtroende för läraren, och inte vill att föräldrarna ska veta om, kan man hålla för sig själv. Lärare 3 har undvikit att berätta allt om eleven till föräldrarna om hen vet att föräldrarna går åt eleven på ett sådant sätt som inte för ärendet framåt.

Nå de är ju omyndiga de här eleverna och om jag tänker på mig själv som förälder så vill jag nog verkligen veta vad som händer. Så jag informerar nog föräldrarna. Jag känner ju inte så bra till det här om vad som är elevens egen sak utan det vet ju hälsovårdaren bättre. Men annars så tycker jag att man kan dela allt till föräldrar. Ibland så har vi fått höra från föräldrar håll att vi delar sådana där småsaker och är onödigt informativa. (L1)

Ja det kan det nog finnas att man frågar eleven om det här är någonting vi skulle kunna prata med mamma och pappa om. Och säger då eleven nej så gör jag det förstås inte heller, utan då stannar det mellan oss, så nog kan det vara typ sådant som jag kommer och tänka på, inte vet jag annars. (L2)

Ja det blir så ibland att man måste linda in saker. Man kan inte säga direkt att nu gick det här så eller så. Eller att nu är resultatet mycket svagt för då kan det hända någonting. Men det finns sådana elever som man vet reda från ettan att här ska man inte berätta åt hemmet alla gånger för då blir det skrik och skrån som inte för saken vidare. (L3)

Sammanfattningsvis går det att konstatera att nödvändighetsprincipen är ytterst situationsbunden. Således är det svårt att avgöra vad som är nödvändig information att dela med en annan part. Att begränsa informationen till det nödvändiga är ändå viktigt både med tanke på elevens integritet och för själva hanteringen av ärendet. Det som lärarna allmänt anser att är nödvändigt för flera i skolan att veta om är elevers sjukdomar och nedsättningar, som flera vuxna i skolan kan behöva hålla ett öga på. När det gäller att dela information till föräldrarna kan det ibland uppstå sådana situationer där läraren måste linda in sina svar, eftersom föräldrarna inte alltid klarar av att stöda eleven på bästa sätt.

4.3 I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?

Det som lärarna är ense om att är problematiskt när det gäller tystnadsplikten är den byråkratiska aspekten som tillkommit under senare år. Inom elevvårdssamarbete upplevs tystnadsplikten ibland vara ett problemmoment som hindrar informationsgången. Att hela tiden behöva söka samtycke av föräldrarna är också något som ibland känns omotiverat från lärarhåll. Lärare 2 har nyligen tagit i bruk ett nytt system *Oppilas puheeksi* eller *Föra eleven på tal samtal* som det heter på svenska och hoppas att det ska göra informationsgången och elevvårdssamarbetet effektivare. Det nya systemet går ut på att föräldrarna är närvarande på elevvårdsmötet och därför kan personerna på mötet prata väldigt öppet om problemet eftersom samtycke är

närvarande. Tanken är också att det ska gå snabbt att sammankalla till mötet så att det inte blir utdragna processer där elevvårdsfall kan falla mellan stolarna. Tidigare hade de på den lilla skolan ett fall som blev så utdraget, när elevvården behövde psykologhjälp, att eleven hann flytta till de högre årskurserna utan att man hunnit vidta tillräckliga åtgärder. Oklarheter när det gäller hur elevvården ska samarbeta kan också bidra till att informationsdelningen blir bristfällig. Ifall ansvarsfördelningen är oklar kan det leda till komplikationer i elevvårdssamarbetet som slutligen kan gå ut över eleven, när elevvården med gemensamma krafter inte ser till elevens bästa.

Nåja om vi går tillbaka till det här fallet med skolhälsovårdaren och det här fallet som vi inte fick diskutera. Så tycker jag att det har blivit lite väl byråkratiskt att hantera de här ärendena. Att man före måste meddela till höger och vänster att nu skall vi prata om den här eleven. Men jag hoppas i och med det här nya systemet med skolhälsovårdaren att vi kan göra det enklare och inte göra det så byråkratiskt. Att det räcker med att hemmen vet att vi pratar och så är det så. (L2)

Det var några fall där vi hade önskat någon psykologutredning och jag tog kontakt med skolhälsovårdaren men hon visste inte vart hon skulle vända sig och lika med kuratorn hon visste inte vart hon skulle vända sig och det drog ut på tiden och nu är eleven i högstadiet och det ledde ingen vart. Då var vi frustrerade för ingen tyckte att det hörde till vårt bord. (L2)

Lärare 3 upplever att det som är mest problematiskt med tystnadsplikten är att man på den pedagogiska sidan inte är tillräckligt medveten om vad som görs på elevvårdssidan. Hen upplever också att lärarna inte blir tillräckligt informerade om det uppföljande arbete som görs i elevvårdsärendet. Föräldrar förväntar sig ofta att skolan vet allt, och som lärare kan det vara svårt att tillgodose föräldrarnas frågor, när man inte är tillräckligt välinformerad. Ofta kan det vara så när man vänder sig till föräldrarna i knepiga situationer, att de är så trötta från hela processen att de själva inte orkar föra den framåt.

Nå det som är mest problematiskt är då skolan har utrett en situation med alla pedagogiska medel och föräldrarna har till och med varit med. Men sen så vet vi inte om det förs vidare och hur det framskrider. Och föräldrar tror ofta att skolan vet allt. Men jag brukar säga åt föräldrarna att om ni vill att de personer som stöder er son ska veta, så ska ni skriva på det där pappret att de personer som jobbar runt ert barn ska få veta. Men man har ju inte rätt att ringa till elevvården direkt och fråga upp var de där papperna är utan man måste i sådana fall gå via föräldrarna. Och ofta är det så att de där föräldrarna som är i den situationen är så sluta att de inte orkar riktigt. Så på det viset uppstår det knepiga situationer. (L3)

Ingen av lärarna pekar ut själva tystnadsplikten som en orsak till ett sämre samarbete. Eftersom det till stor del handlar om elevvårdssamarbete kan det vara flera andra faktorer som påverkar ifall det blir ett bra samarbete eller inte. Lärare 1 anser att eftersom det inte är hen som är den ledande parten i elevvårdssamarbetet, så delar hen den information som hen vet, och får nöja sig med det som elevvården berättar tillbaka. Hen litar på att elevvården gör ett bra arbete på skolan. Lärare 1 upplever att elevvården fungerar generellt sätt bra i kommunen. Lärare 2 delar för det mesta känslig information enbart till den andra kollegan på skolan, men det begränsar inte nödvändigtvis det samarbete som de har med elevvården i kommunen. Hen anser att eftersom endast två lärare arbetar heltid på skolan behöver inte de andra lärarna och personalen vara lika välinformerade, därför att de inte nödvändigtvis behöver sådan information för just deras arbetsuppgift. I den lilla skolan ser inte speciallärarens arbete ut på samma sätt som en större skola. Därför är specialläraren kanske inte lika informerad om elevernas situation som hen vore på en större skola. På större skolor arbetar kanske speciallärare mera ingående med alla elever medan specialläraren i den lilla skolan är på plats bara en dag i veckan. Lärare 2 ser inte något behov med att ha tystnadsplikt de två kollegerna emellan. Lärare 3 upplever att det är själva delningen inom elevvården som hämmar samarbete. På den stora skolan har det på sätt och vis uppstått en vi och de situation mellan den pedagogiska sidan och elevvårdssidan som en följd av den nya elevvårdslagen. I och med att elevvårdssamarbetet inte fungerar som det borde, skapas det en misstro mellan parterna, vilket bidrar till att man är försiktig med att dela information med den andra parten. Enligt hen är personerna inom elevvården mycket mindre delaktiga i skolvardagen än de var förut och i och med det skapas inte samma förtroende mellan lärarna och elevvårdspersonalen. När den nya lagen om elev- och studerandevård trädde ikraft år 2014 stundade också den nya läroplanen att träda ikraft. Hen upplevde att den nya elevvårdslagen tvingades igenom väldigt snabbt för att man skulle kunna ta i bruk den nya läroplanen.

Nå här är vi ju bara två så mellan oss löper nog det här samarbetet bra. Och då har vi ingen tystnadsplikt hon och jag sinsemellan. Kanske bara mellan oss och de här övriga som jag berättade om. Och mot specialläraren som också är på andra skolor så mot henne har vi tystnadsplikt att inte berättar vi allt åt henne heller. Och samma gör hon för hon har också haft sådana fall där vi kan jämföra men hon kan inte prata om det för att det hände i en annan skola och så vidare. Så vi tycker nog samma sak att inte behöver vi berätta allt åt henne. (L2)

Säg nu att vi har en elev som jag tycker att inte verkar att må bra. Och jag vet att de vet men inte kan jag berätta annat än vad jag vet åt dem och så får de välja vad de berättar tillbaka. Och ofta kommer det ganska konkret information tillbaka. (L1)

Nu går det till så att psykologen vill att jag ska ge alla mina utredningar åt henne men jag ger endast analysen. Jag misstror situationen då jag inte vet hur informationen brukas och det är en konfliktfylld situation, för det är ju jag som vet hur den där informationen ska tolkas. Jag tycker att elevvårdspersonalen har fjärmats från vårt skolsamfund. Tidigare var de med på våra fester och de ville delta i kaffekassan och så vidare och vara en del av det här men nu är de några slags konsulter. (L3)

Jag tycker att det var så att man körde igenom den nya elevvårdslagen väldigt snabbt. Och de var så att det kom uppifrån att nu ska ni göra såhär för att man sedan skulle kunna ta i bruk den nya läroplanen. (L3)

Vidare anser lärare 3 att man kunde undvika vissa komplikationer ifall läraren vore bättre informerad i vissa situationer. När man till exempel tar kontakt med föräldrar är det viktigt att man i alla fall är lite upplyst om situationen så att man inte gör bort sig anser hen. Lärare 2 har inte känt sig oinformerad från elevvårdshåll. När elever bytt skola, fått barnpsykiatriska insatser eller varit ett fall för till exempel socialen har skolan fått nödvändig information från ifrågavarande instans. I de fallen har informationen inte kommit via elevvårdspersonalen utan till skolan direkt. Hen upplever att samarbete eller snarare informationsflödet mellan till exempel barnpsykiatrin i kommunen och skolan fungerar bra om man bortser från den inköpta psykologresursen för en tid sedan.

Nå nog tror jag att läraren alltid gör ett bra jobb. Men det kan ju vara så att man kunde undvika vissa komplikationer om man vore bättre informerad. (L3)

Ja jag fick ju bara information så något vidare samarbete har vi inte. Men det hade att göra med en flytt och den här eleven kom från en annan kommun så vi fick ju informationen före. det har nog fungerat bra och lika med barnpsykiatriska här i stan så det har nog fungerat bra. Vi har fått den information vi behöver så det har inte varit något hemligt alls. (L2)

Generellt sett tycker lärarna att man har blivit noggrannare med tystnadsplikten än förut. Både Lärare 1 och i lärare 3 anser att lagen om elev- och studerandevård (2013) bidrog till en förändring i hur man förhåller sig till tystnadsplikten. Lärare 1 minns att de hade en fortbildning om hur lagen skulle användas när den trädde ikraft och hens

upplevelse av den nya elevvårdslagen är att den fungerar bra. Enligt hen är också rektorn på skolan personligen intresserad av elevvårdsfrågor vilket har bidragit till att elevvården fungerar på ett bra sätt. Lärare 3 är inte lika positivt inställd till hur den nya elevvårdslagen fungerar. Hen och skolhälsovårdaren på skolan har flertalet gånger sagt att de saknar de gamla elevvårdsmötena. I det nya systemet blir saker och ting ogjorda eftersom det är så komplicerat anser hen. Men generellt sätt har lärarna blivit allt mer professionella i hur de pratar om elever vilket hen uppskattar väldigt mycket. Lärare 2 anser inte att så mycket har ändrats sedan den nya elevvårdslagen trädde ikraft annat än att vården på senare tid blivit allt mer omfattande.

Vid första planeringsdagen fick vi mycket information och bra information om nya elevvårdslagen. Men jag har inte gått och funderat över det där under åren utan jag litar på att de som jobbar inom elevvården har koll. (L1)

Det som är riktigt en klo för mig och som både jag och hälsovårdaren har sagt under flera år är att vi saknar oerhört de här elevvårdsmötena där allting var regelbundet och överenskommet. Det var ju till och med så att skolläkaren hade den där tiden reserverad. Och jag tror att det är saker som man tidigare såg till att man fick reda på och kunde jobba vidare på men jag tror att det finns sådant som blir ogjort idag i och med att allting är så oerhört komplicerat. (L3)

Här i dag så var det en tämligen ny lärare som kom och frågade mig att jag vet att jag borde boka tid så du får ta fram dina papper men jag skulle behöva fråga en sak. Och så gick vi in till hennes klass och så stängde hon dörren och så frågade hon. Så det upplever jag att man har en stor professionalism och det uppskattar jag väldigt mycket. (L3)

Nå inte vet jag men det är ju så mycket som har ändrats sedan förr. Just som till exempel familjeterapi det fanns ju inte eller vi i skolan fick ju inte veta om det i alla fall. Det är det som har ändrats mycket tycker jag. (L2)

När det gäller om otillräckliga elevvårdsresurser påverkar hur tystnadsplikten fungerar anser ingen av lärarna att det direkt går att säga om det påverkar deras arbete. Lärare 2 tycker att det fungerar bra fastän personerna från elevvårdssidan inte besöker skolan varje vecka. Läraren 3 säger att fastän de är en jättestor skola som har skolpsykolog och mycket andra resurser på pappret så är verkligheten inte nödvändigtvis den samma. Till exempel har språket en viktig inverkan och det kan vara svårt att få tid till en svenskspråkig psykolog i staden. Det kan i sin tur leda till att det kan vara en lärare eller någon annan person på skolan som eleven tyr sig till som får prata med eleven. Lärare 1 anser att elevvården blir allt mer krävande och elevernas psykiska välmående

blivit sämre. Ifall elevvårdsresurserna är otillräckliga kan det leda till att lärarna får ta ett allt större ansvar men det är inget som hen har upplevt på skolan.

Så visst är det ju bra om man har sådana resurser och till pappers kan det ju heta att vi haft sådana här resurser i evigheter men de facto så är det lite sådär. (L3)

Blir det lärarnas ansvar då? (Intervjuaren)

Ja så blir det. Och så är det så att i den här staden att man kommer inte till en barnpsykiater som talar svenska. Så det blir en språkfråga samtidigt. (L3)

Nå nog är det ju så att elevvården har börjat kräva allt mer och nog har de här tonåringarna psykiska problem i högre grad än vad de hade förr att nog skulle de kunna få egentligen hur mycket resurs som helst som skulle kunna befrämja elevernas välmående. Och det kan nog bli så att det nog är läraren måste ta ett större ansvar och får mer jobb som liknar kuratorns och man kan ju inte föra det vidare någonstans. Och det där arbetet får man väl sen sköta på någon rast. Men inte skulle jag säga att det är något som händer i vår skola. (L1)

När det gäller skillnader mellan kuratorers och lärares tystnadsplikt har varken lärare 1 eller lärare 2 upplevt stora skillnader. Lärare 2 tycker inte att det är problematiskt att lärare och kuratorer har olika tystnadsplikt på pappret och hen anser att när det gäller elever så har de samma tystnadsplikt. Lärare 1 vet att det finns vissa skillnader men att det är ju inte lärarens uppgift att veta allt när det gäller till exempel elevens mående. Lärare 3 anser att det finns vissa skillnader och det hänger antagligen ihop med att lärares och kuratorers arbete ser så olika ut. Lärare samarbetar med andra lärare i större utsträckning och är mera närvarande med eleverna vilket gör att man pratar på ett annat sätt. Skolhälsovårdare är mera noggranna i hur de berättar på grund av sin medicinska bakgrund och kuratorer är väldigt strikta med sin tystnadsplikt. Således finns det vissa skillnader i tystnadsplikt beroende på yrkesrollen. Faktorerna som påverkar är dels lagstiftningen som reglerar yrkets tystnadsplikt, dels hur yrket i praktiken ser ut. Den tredje faktorn som kanske påverkar hur man uppfattar tystnadsplikten och använder öppen informationsdelning på skolan är verksamhetskulturen som ger personalen riktlinjer hur de ska utföra sitt arbete. Eftersom lärarnas upplevelser trots allt har vissa skillnader och lärarna underförstått syftar till olika verksamhetskulturer i sina utsagor kan man anta att själva verksamhetskulturen och ledningen påverkar hur personalen uppfattar tystnadsplikten och öppen informationsdelning.

Nej inte tycker jag det för när det kommer till de här eleverna så har vi nog samma tystnadsplikt. Jag hoppas ju att vi allesammans har samma tystnadsplikt. Och inte har jag upplevt att det skulle finnas någon barriär emellan. (L2)

Nog tycker jag det nog. Nå jag vet ju det att skolhälsovården inte har tillgång till Wilma så nog är det ju på olika sätt. Vi då igen vet ju ingenting om elevens hälsa att inte ska vi som lärare veta annat än det som är nödvändigt. (L1)

Jag tror att det har att göra med det att vi jobbar närmare eleverna. Vi har ju varandras klasser och vi ser ju dem på skolgården och i matsalen och så vidare. Det är just det att det är allt med i den här yrkesrollen att man inte riktigt begränsa något. Nå skolhälsovårdaren har ju det här medicinska och de är väldigt tydliga i det om de har rätt att berätta eller inte. Men när de har rätt att berätta vet de precis vad de berättar. Kuratorn lyssnar men berättar inte. De kan säga att föräldrarna har nekat att barnet får komma. Men sen är det ju också så att föräldrar inte har rätt att förbjuda eleven att prata med kuratorn. (L3)

Sammanfattningsvis kan man säga att de problematiska situationer som finns när det gäller tystnadsplikten karakteriseras av att samarbetet inte fungerar som önskat i alla situationer. Lärarna upplever inte att tystnadsplikten för egen del är särskilt problematisk men när personer ska samarbeta i större sammanhang kan tystnadsplikten begränsa informationsdelningen, eftersom personerna då blir mera aktsamma med tystnadsplikten. Lagen om elev- och studerandevård (2013) ställer vissa krav på vilka elevvårdsresurser som bör finnas och hur de ska samarbeta i skolan. När dessa krav inte går att uppnå eller när de inte fullföljs kan det leda till situationer där läraren slutligen måste ta ett större ansvar. Oklarhet i ansvarsfördelning när det gäller elevvården kan också vara en bidragande orsak till problematiska tystnadspliktssituationer. Lärarnas utsagor vittnar om att en god verksamhetskultur och ledning är förutsättningar som bidrar till en fungerande öppen informationsdelning.

5 Diskussion

Syftet med avhandlingen var att undersöka lärares uppfattningar om hur öppen och god informationsdelning underlättar deras arbete och hur tystnadsplikten begränsar deras arbete. Lärarna som deltog i undersökningen fick besvara tre forskningsfrågor: (1) Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet? (2) Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation? (3) I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk? Den teoretiska referensramen byggdes upp genom tidigare forskning kring hur samarbete fungerar när man ska hantera känslig information i skolan, exempelvis kring elevvården. Till referensramen hör också en genomgång av den aktuella lagstiftningen som inverkar på hur tystnadsplikten fungerar och hur elevvården ska fungera på finländska skolor. För att vidare analysera hur resultaten kan kopplas till teorin, fortsätter diskussionskapitlet med att behandla en forskningsfråga åt gången. Vidare följer en metoddiskussion samt en redogörelse över genomförandet av studien. Avhandlingen avslutas med en sammanfattande diskussion om slutsatserna och avhandlingens bidrag till den pedagogiska forskningen. Slutligen presenteras också förslag till fortsatt forskning inom temat tystnadsplikt och samarbete i skolan.

5.1 Resultatdiskussion

5.1.1 Finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet

I teoridelen diskuterades hur tystnadsplikten påverkar samarbete i den finländska skolan. All aktivitet som pågår i den finländska skolan är på ett eller annat sätt reglerat genom lagstiftning. Lagstiftning och reglering blir än tydligare när det handlar om individens integritet och välmående, vilket blir ett tydligt faktum bland annat inom elevvården. Läraren är delaktig i det mesta som händer i skolan. Läraren påverkas kanske mest av olika sorters lagstiftning eftersom hen har så många olika arbetsuppgifter. I Korhonen (2014) påstås det att man gömmer sig bakom tystnadsplikten i skolan. Då lärarna frågar efter information från elevvården får de inte den information som de söker efter. När elevvården ska ha information av lärarna förväntas lärarna i sin tur dela med sig allt som de vet (Korhonen 2014). Två av lärarna

i undersökningen delar också med sig av liknande historier. Lärare 1 berättar att när hen delar information till elevvården så berättar hen det mesta som gäller eleven. Elevvården är däremot mera förtegen om vad de berättar till läraren. Lärare 3 upplever en delning mellan de personer som arbetar med pedagogiska frågeställningar på skolan och de som arbetar inom elevvården. Enligt hen sitter inte lärare och speciallärare nödvändigtvis i samma båt som kuratorer och skolpsykologer när det gäller hur informationsutbytet fungerar. Delningen har lett till att lärarna har egna pedagogiska diskussioner om eleverna medan elevvården har sina diskussioner parallellt. Fastän diskussionerna kan kretsa kring liknande problem och samma elev, sitter man inte kring samma bord eftersom man känner sig hindrad av den nya lagen om elev- och studerandevård (2013). I den lilla skolan har läraren inte märkt av att kolleger eller elevvårdspersonal skulle gömma sig bakom tystnadsplikten som en följd av den nya elevvårdslagen. Förvisso har man på senare tid blivit allt mer noggrann med tystnadsplikten men direkta kopplingar till den nya elevvårdsgruppens sammansättning finns inte. På den lilla skolan avviker också arbetsfördelningen från de andra skolorna som har ett högre elevantal. Eftersom det endast är två klasslärare som är på plats dagligen, görs det mesta av elevvårdsarbetet av dem. Kuratorn bidrar när det finns behov. Således är ansvarsfördelningen omvänd på den lilla skolan jämfört med de två större skolorna. Där är det lärarna som samordnar elevvården medan resurserna utifrån bidrar med information och kompetens vid behov.

Enligt Andersson (1999) och Glgu (2014) betonas samarbete mellan lärare och inom skolan i större utsträckning än förut. Fostransansvaret och lärarnas sociala ansvar gentemot elever betonas också starkt i den nya läroplanen. Därför kan man säga att det på sätt och vis finns en kontradiktion mellan de målsättningar som läroplanen ställer och den verklighet som existerar inom elevvården. Fastän två av lärarna tycker att elevvården fungerar och den nya lagen om elev- och studerandevård (2014) inte skapar stora problem för informationsutbyte, säger ingen att samarbetet inom elevvården skulle blivit tätare med åren. Därför går det att argumentera för att den nya läroplanens målsättningar om tätare samarbete för elevens välmående inte uppnås, eller i alla fall inte gått framåt, sedan målsättningarna stiftades. Intressant är också att Utbildningsstyrelsen och Undervisnings- och kulturministeriet, som enligt Utbildningsstyrelsens webbplats har ett tätt samarbete när det gäller läroplaner och lagstiftning, utarbetade både lagen om elev- och studerandevård (2013) och Glgu

(2014) samtidigt. Fastän det förberedande arbetet i princip gjordes av samma myndighet och expertis och man kan anse att läroplan och lagstiftning borde överensstämma, har man på fältet inte kunnat kombinera läroplanens målsättningar och elevvårdens lagstiftning fullt ut. Lärare 3 tyckte att tidspressen bidrog till att det blev en del motsättningar när både lagen om elev- och studerandevård (2013) och den nya läroplanen skulle börja tillämpas, och lärarna visste inte exakt hur de skulle tolka både lagen och läroplanen.

När det gäller samarbete mellan skolan och andra organisationer, såsom socialen, går det inte att säga om det är själva tystnadsplikten som utgör ett hinder för ett fungerande samarbete. Enligt Korhonen (2014) tolkar social- eller barnskyddet ibland tystnadspliktslagstiftningen för snävt och skolorna får inte reda på nödvändig information som behövs för att ordna undervisningen. Enligt det som lärarna berättat är det också många andra faktorer som påverkar ifall samarbetet löper bra eller inte. Lärare 2 upplever att hen alltid fått den nödvändiga information som hen behövt från exempelvis socialen eller en annan skola. Överlag är hen positivt inställd till hur andra instanser inom kommunen samarbetar med skolan. Lärare 3 upplever däremot inte samma verklighet. Eftersom kommunen är mycket större och har en stor finsk majoritet, löper inte samarbetet lika effektivt mellan olika instanser i kommunen. Det finns en delning mellan den svenska sidan och den finska i kommunorganisationen, och kulturskillnaderna kan leda till att det fattas beslut som inte går att anpassa för den specifika skolan. När familjerådgivningen eller barnpsykiatrin görs på finska sker inte utbytet av information lika naturligt. Sammantaget går det att konstatera att det kanske nödvändigtvis inte är en tystnadspliktsfråga, utan en organisationsfråga på kommunal nivå som bestämmer ifall samarbete mellan organisationer fungerar eller inte. Enligt Blomqvist (2012) kräver samarbete mellan skolor och organisationer samarbetskompetens och en förståelse för yrkesmässiga och kulturella skillnader. Även Blomqvist (2012) har kommit fram till samma resultat och menar att det finns en förväntning på att skolan ska samarbeta med andra organisationer. Lärare 3 upplever att föräldrarna förväntar sig att skolan ska veta allt, men att det kan vara svårt att tillgodose föräldrarnas förväntan eftersom man inte är tillräckligt välinformerad. Den yrkesverksammas personlighet kan också ha en inverkan på hur informationsutbytet och samarbetet fungerar (Blomqvist 2012). Lärarna berättar att en viss yrkesgrupp rent generellt inte är sämre eller bättre på att samarbeta

tvärprofessionellt, men att de stött på enskilda personer som inte är lika samarbetsvilliga som andra. Lärare 2 har erfarenhet av en inköpt skolpsykolog som inte ansåg att ett visst fall hörde till hennes bord och inte var samarbetsvillig med skolan i allmänhet. Lärare 3 upplever att kuratorn inte är en del av skolgemenskapen i lika stor utsträckning som kuratorer varit förut. Personlighet kan ha en inverkan på hur samarbete löper, men det går inte att generalisera att en viss yrkesidentitet är orsaken till att elevvårdsarbete inte fungerar.

Enligt Blomqvist (2012) är det för elevens välmående i allmänhet bra med ett tätt samarbete mellan föräldrar och skolan när det gäller att se till elevens bästa. Fastän det i vissa fall kan vara så att föräldrarna är en del av problematiken som ärendet gäller, kan man inte undgå att de är en central del i elevens utveckling. Lärarna upplever också att föräldrarna är en lösning när det gäller elevvårdssituationer och när man behöver få reda på någonting nödvändigt om eleven. Lärare 1 brukar vända sig till föräldrarna inte bara när hen behöver samtycke för att genomföra ett elevvårdsuppdrag, utan också när hen behöver få veta någonting om eleven som hen inte fått veta av elevvårdspersonalen. De två andra lärarna upplever också att föräldrarna har mycket att bidra med när det gäller att få information om en elev eftersom slutligen är de som oftast ger samtycke till att eleven får diskuteras inom elevvården. Enligt Olsson (2006), lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (2000) och Jenkins (2012) är ändå elevens samtycke viktigast ifall det med hänsyn till elevens mognad kan anses att eleven är mogen att förstå innebörden av samtycke. En ungefärlig ålder för att vara mogen att inse detta brukar i allmänhet anses vara 12 år. Trots det upplever lärare 1 som är verksam på de högre årskurserna att det alltid är skäl att ha ett tätt informationsutbyte med föräldrarna. Eftersom det handlar om omyndiga personer och föräldrarna är så centrala i fostrandet, tycker hen att man inte behöver undanhålla någonting för föräldrarna. Lärarna i de andra skolorna tycker däremot att man i vissa fall inte behöver involvera föräldrarna ifall de kan tänkas förvärra situationen eller om eleven i förtroende berättat någonting för läraren. Lärare 3 har upplevt situationer där föräldrarna inte kan hantera fostran på ett ändamålsenligt sätt och att informera dem om att eleven har problem kan i sin tur förvärra situationen istället för att förbättra den. Lärare 2 tycker också det är viktigt att vårda det sociala kontraktet med eleven. Ifall eleven anförtror sig och inte vill att föräldrarna ska veta, behöver man inte heller berätta. Ifall det inte faller under anmälningsplikten. Lärarna anser gemensamt att

föräldrar i allmänhet är villiga att dela med sig och ge samtycke till elevvårdsinsatser. Lärarna upplever samtidigt att det blir ett rent byråkratiskt problem att alltid informera och vara i kontakt med föräldrar när man ska diskutera elever.

Enligt Stedt (2013) har personliga skillnader en stor betydelse för hur lärare samarbetar och diskuterar med varandra. Lärare 3 har upplevt att det finns skillnader i hur benägna lärare är när det gäller att ta hjälp av andra resurser och dela med sig av information till andra. Lärare 1 anser också att det finns vissa personliga skillnader i hur man tolkar tystnadsplikten. Mötets formalitet har också en inverkan på hur man pratar och vad man berättar. I mera formella möten brukar lärare tendera att inte lika utförligt dela information om en elev, medan man i mera icke formella möten är mera utförlig (Stedt 2013). Utifrån det som lärarna berättat, sköts en stor del av de frågor som berör elevens mående ganska rakt från lärare till lärare. Större utredningar och tvärprofessionellt samarbete sköts i mera formella möten medan dagsaktuell information om en elev berättas direkt från en lärare till en annan. I den lilla skolan har lärarna ett familjärt förhållningssätt när det gäller att följa upp hur eleverna mår och det mesta delas mellan de två kollegerna på skolan. Lärare 1 har speciallärare och en resurslärare nära till hands när hen behöver diskutera enskilda elever. När läraren har sådana diskussioner, går man direkt in på det som man är orolig för. Lärare 3 har upplevt att lärare är mycket professionella när det gäller sådana diskussioner men vid behov räds inte lärare att komma direkt till henne och fråga upp om det är någonting som de oroar sig för. Enligt Stedt (2013) är också tillit en viktig faktor i hur lärare samarbetar och är villiga att dela med sig till andra. Samtliga lärare har en speciell kollega som de anser att det är lätt att samarbeta med när det gäller sådana situationer. Lärare 2 samarbetar närmast med den andra klassläraren på skolan, Lärare 1 delar oftast med sig av information till specialläraren och Lärare 3 säger att skolan har ett tätt samarbete med skolhälsovårdaren. För elevens bästa vore det bra med ett utökat samarbete (Stedt 2013). Lärare 3 är också av den åsikten. Hen har erfarenhet av ett system med utökat samarbete inom skolpersonalen och ett annat system där man delar upp den pedagogiska sidan och elevvårdsidan. De övriga lärarna har egentligen ingen åsikt i frågan om vad som vore bättre, men de har inte heller erfarenhet av olika system på samma sätt som Lärare 3 har. Det som Stedt (2013) anser att verkligen karakteriserar hur lärare samarbetar är hur skolans verksamhetskultur ser ut. Enligt lärarnas utsagor organiseras samarbete och elevvård väldigt olika från skola till skola. På

kommunalnivå organiseras också elevvården väldigt olika. Detta är på sätt och vis en kontrast till lagen om elev- och studerandevård (2013) som utgår ifrån att skolorna har någorlunda jämlik tillgång till samma elevvårds- och lärarresurser. I och med att det är så stora skillnader mellan skolorna har de inte möjlighet att ordna undervisning och elevvård på samma sätt som den bakomliggande tanken uttrycks i elevvårdslagen. I vissa skolor får läraren ta ett större elevvårdsansvar, medan det i andra skolor är exempelvis kuratorn eller en annan lärare som har det huvudsakliga ansvaret för sådana frågor. Det bidrar i sin tur till att lärarna har olika åsikter och uppfattningar om vad som är ett bra sätt att samarbeta på. Det är också svårt att säga vilket sätt som är bättre än det andra när det gäller till exempel elevvårdsgruppens sammansättning eller hur informationsflödet ska gå på skolan. Förfaringssättet beror på vad skolan har för möjligheter och vilka åtgärder som elevens situation kräver. Det går att argumentera för att det som lagen förutsätter borde vara det rätta sättet, men lagen och verkligheten har inte alltid möjlighet att motsvara varandra.

När det gäller negativa konsekvenser av öppen informationsdelning har lärarna egentligen inga upplevelser av något sådant. Samtliga lärare upplever att lärare rent allmänt är mycket professionella och har en bra grundförståelse för vad tystnadsplikten innebär. Ingen av dem har upplevt några direkta övertramp och alla är av den åsikten att lärare på senare tid blivit allt mer professionella när det gäller informationsdelning. Enligt Mahkonen (2015) var en av grundtankarna bakom lagen om elev- och studerandevård (2013) att informationsflödet skulle begränsas till de personer som direkt stöder eleven. Den uppdaterade dataskyddslagstiftningen GDPR har också samma tongångar. Budskapet där är att man endast ska offentliggöra det nödvändiga och därigenom stärka individens integritet genom att lämna bort onödiga detaljer. Lärarnas eventuella negativa upplevelser gällande öppen informationsdelning handlar mest om organisatoriska saker och hur det belastar läraryrket. Lärare 3 tycker att en alltför öppen informationsdelning medför för många deltagare och belastar fel personer. Att begränsa informationen till en begränsad grupp individer har sina fördelar, eftersom bland annat det då blir tydligare vem som har ansvaret. Med för många deltagare kan det bli så att de börjar spela ut varandra till exempel när det ska bestämmas om vem som är ansvarig för föräldrakontakten. De två andra lärarna upplever att det utökade arbetet med dokumentation är den negativa aspekten av

informationsdelningen. Dokumentationen behövs för vidare uppföljning och vid kommunikation med föräldrar och andra parter. Det kan bli en tämligen arbetsdryg process ifall man är en central person i elevvårdsarbetet. Enligt Mahkonen (2015) är elevvården nuförtiden allt mer tvärprofessionell och samarbetet har utökats till att ibland innefatta också professioner utanför skolan. För lärarens del kan det i vissa fall leda till mera arbete, speciellt ifall man är den som är ansvarig för kommunikationen och måste se till att föräldrarna är informerade. Lagen om elev- och studerandevård (2013) skapar således ganska arbetsdryga krav och målsättningar, eftersom det finns en önskan om ett utökat samarbete samtidigt som informationsflödet internt ska begränsas. Eftersom samarbetet ska anpassas efter varje enskilt fall och en och samma sammansättning av personer på skolan inte kan handha alla fall, skapas det en större arbetsbörda för skolan som helhet. I kombination med att en ny läroplan antogs ungefär samtidigt och att skolans resurser inte ökat, är det förståeligt att lärarna upplever en större arbetsbörda än tidigare.

5.1.2 Finns det en gräns för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation

Den finländska lagstiftningen är inte skriven på ett sådant sätt som i detalj beskriver vad som är tillåtet att dela med sig av och vad som inte är det. När det gäller tystnadsplikten ger olika lagar olika påbud och definitioner om hur verksamheten ska ordnas och hur den yrkesverksamme ska agera. Lärares tystnadsplikt regleras bland annat genom offentlighetsprincipen och anmälningsplikten medan till exempel skolhälsovårdarens tystnadsplikt är mera detaljerad och regleras genom 17 § i lagen om yrkesutbildade personer inom social- och hälsovården. Lagen om elev- och studerandevård (2013) ger i sin tur riktlinjer om hur båda yrkesgrupperna ska förhålla sig till tystnadsplikten på skolan. Lagstiftningen är överlappande och ger sammantaget en fingervisning om vilka etiska aspekter som måste tas i beaktande när det gäller tystnadsplikten. Därför är det svårt att säga direkt vad som är praxis i en specifik situation. Vissa lagar står också i någon mån över andra och det kan därför vara svårt för till exempel lärare och skolhälsovårdare att göra sådana juridiska bedömningar. Eftersom dessa yrkesgrupper inte förväntas vara långt utbildade i juridiska frågeställningar kan det för lärare vara svårt att avgöra i detalj vad som omfattas av tystnadsplikten eller inte.

I de diskussioner som gjordes utanför själva intervjun då diktafonen inte var påslagen poängterade lärarna att de stöder sig ofta på rektorn eller facket när de behöver vägledning i sådana frågeställningar. Lärare 3 anser att en positiv aspekt i den nya lagen om elev- och studerandevård (2013) är att det finns en målsättning att läraren ska få vara lärare och att till exempel kuratorn och skolhälsovårdaren ska få vara experter på sitt område. Genom ett sådant elevvårdssamarbete behöver inte deltagarna vara experter på den varandras arbete och kan därför bidra med det som man är utbildad att göra. Lärare 1 upplever att hen genom åren fått bra fortbildning när det gäller tystnadsplikten och sådan lagstiftning som berör till exempel elevvårdssamarbete. Lärare 2 har nyligen implementerat ett nytt system *Oppilas puheeksi* som är tänkt att bli ett effektivt arbetsredskap när det gäller elevvården i kommunen. I en diskussion med skolhälsovårdaren i kommunen berättar hen att systemet fick sin början inom familjerådgivningen men har också börjat implementeras på elevvårdssidan. Efter att lagen om elev- och studerandevård (2013) vunnit laga kraft har man sett att det kan vara lite tvetydigt hur man ska gå tillväga och organisera samarbetet på ett kommunalt plan. Genom att ha ett liknande system på alla instanser i kommunen bidrar det till att all personal har ett gemensamt tillvägagångssätt och det möjliggör i sin tur till ett enklare samarbete. Arbetsätt ovanpå lagstiftningen är således viktigt för att de yrkesverksamma ska kunna samarbeta effektivt. Samtliga lärare berättar i intervjuerna att ledning och gemensamma arbetsmetoder är en viktig hörnsten när det gäller att skapa ett fungerande elevvårdssamarbete.

När det gäller vad lärarna i detalj anser vara det nödvändigaste att informera andra på skolan om, handlar det oftast om elevens hälsa och välmående. Lärare 1 anser att problem med anknytning till psykiskt och fysiskt välmående är viktigt att föra vidare eftersom skolan har ett ansvar i dessa frågor. Lärare 2 berättar att det som största delen av personalen i skolan är informerade om en enskild elev är till exempel diabetes eller ADHD-medicinering eftersom man i viss mån kollektivt håller uppsikt över elevens mående. Enligt Olsson (2006) är diagnoser är en rätt typisk sak som faller under nödvändighetsprincipen i skolvärlden. Lärare 2 tycker att det är nödvändighetsprincipen som styr vad övrig personal behöver veta för att genomföra sitt arbete. Nödvändighetsprincipen är också överlag något som samtliga lärare är väl införstådda med. Lärarna anser att nödvändighetsprincipen är det som väger tyngst när man ska informera andra parter.

5.1.3 Vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk

Själva tystnadsplikten är inget som lärarna anser att skulle vara särskilt svårt att förstå sig på. De anser enhälligt att tystnadsplikten är en naturlig del i läraryrket som ständigt är närvarande. De problem som uppstår med anknytning till tystnadsplikten har oftast med elevvård att göra. Ett utökat samarbete ställer också större krav på att individerna vet hur tystnadsplikten fungerar. Enligt Vehkamäki (2013) kan de som arbetar inom den individuellt inriktade elevhälsan trots sekretessen delge sådan information som anses nödvändig för att ordna och genomföra individuellt inriktade insatser. Lärarna upplever att detta ibland missförstås inom elevvården och de som arbetar inom elevvården tenderar att gömma sig bakom tystnadsplikten. Ibland tenderar man att ge mera utrymme för tystnadsplikten och olika ansvarsområden medan syftet med elevvården, alltså att trygga elevens välmående ibland, kommer i andra hand. Lärare 2 har stött på skolhälsovårdare som antytt att man inte ska diskutera elever före man har sökt om tillåtelse av föräldrarna. Å ena sidan är det på det viset att föräldrar har rätt att veta ifall deras barn får elevvårdsinsatser men å andra sidan är det går det också att argumentera för att lärarna ska få prata ganska fritt med varandra med hänsyn till elevens välmående. Lärare 3 upplever att delningen inom elevvården är det mest problematiska eftersom det inte sker ett tillräckligt utbyte av information mellan den pedagogiska sidan och elevvårdssidan. Tidigare hade skolan en större elevvårdsgrupp med ansvar för alla elevvårdsfall, vilket bidrog till ett bättre informationsflöde mellan de som hade pedagogisk expertis och elevvårdspersonalen.

Enligt Mahkonen (2015) fanns det inte tidigare en specifik elevvårdslag utan elevvårdsbestämmelserna var uppdelade mellan flera olika lagar. Eftersom det inte fanns fasta bestämmelser om hur elevvården skulle genomföras hade också skolorna en större frihet hur de genomförde elevvården. Enligt lärare 3 var deras tidigare system bättre och tydligare. Hen anser också att det har tagit en lång tid sedan nya lagen om elev- och studerandevård (2013) trädde i kraft innan personalen har börjat förstå hur man ska dela information med varandra och förhålla sig till den nya elevvårdssammansättningen. Enligt Mahkonen (2015) tenderar den finländska elevvården att koncentrera sig i för stor utsträckning på individens enskilda problemfrågeställningar istället för att jobba med mera allmänna frågeställningar och förebyggande arbete. Eftersom elevvården enligt den nya lagen om elev- och

studerandevård (2013) är utbildningsanordnarens ansvar borde också elevvården diskuteras på ett mera allmänt plan i skolan och inte enbart koncentrera sig på enskilda elevvårdsfall. Hur skolan tolkar allmänna frågeställningar och förbyggande arbete kan variera från skola till skola. Förbyggande arbete kan tolkas som att en större del av personalen kan vara informerad om en elevs situation, så att de i sin tur kan reagera ifall någonting händer, eller så kan det tolkas som att man satsar på antimobbingsarbete. Så fastän en skola är mera restriktiv när det gäller vilka personer som är inblandade i elevvårdssamarbete behöver det förhållningssättet inte vara bättre än en annan skola där flera är inblandade. Elevvården går inte ut på att den skola som begränsar informationsflöde, antalet personer och är mest konservativ med tystnadsplikten vinner utan den skola som ser till elevens välmående på bästa möjliga sätt har antagligen den bästa elevvården.

Elevvårdsgrupperna ser mycket olika ut från skola till skola. I den lilla skolan utgör de två heltidsanställda lärarna i princip elevvårdsgruppen medan skolhälsovårdare, speciallärare och kurator kan bidra när de är på plats eller när deras expertis behövs. På skolan med de högre årskurserna är det vicerektorn och specialläraren som är ordinarie medlemmar i elevvårdsgruppen utöver kurator och skolhälsovårdare. I den stora skolan har man på pappret ganska stora resurser såsom skolpsykolog, kurator, och resurslärare av olika slag när det gäller elevvården. Enligt Mahkonen (2015) utgår den nya lagen om elev- och studerandevård (2013) från att elevvårdsgruppen är en tvärprofessionell sammansättning med representanter från både den pedagogiska sidan och elevvårdssidan. Beroende på skolans storlek fungerar elevvårdsgrupperna på olika sätt. I den lilla skolan har lärarna ett mera övergripande ansvar inom elevvårdssamarbetet medan lärarnas ansvar är mera specifikt i de två andra skolorna med över 300 elever. Mellan de tre kommunerna kan man också se skillnader i resurser det vill säga vilken personal som finns tillgänglig för att sköta elevvårdsärenden. I kommunen där den lilla skolan ligger finns det en ambulerande kurator, speciallärare och skolhälsovårdare som deltar i elevvårdsarbetet. Skolpsykologen är en inköpt tjänst som används vid behov. I kommunen där skolan med de högre årskurserna finns ambulerar kuratorn mellan kommunens skolor medan speciallärare och skolhälsovårdare är permanent stationerade på skolan. I kommunen där den stora skolan finns är skolhälsovårdaren den enda från elevvårdssidan som är permanent stationerad på skolan, medan kurator- och skolpsykologtjänsten är uppdelade mellan

skolan och familjerådgivningen för den svenska sektionen i kommunen. Trots att elevvårdspersonalen finns på skolan dagligen i större eller mindre utsträckning upplever inte lärarna att det är resursfördelningen som är det mest problematiska när det gäller elevvården. Hur resurserna i själva verket används och organiseras upplevs vara en mera betydelsefull faktor ifall elevvården fungerar eller inte. Lärare 1 tycker att det är bra att kommunen har valt att satsa på elevernas välmående och utökat kuratorstjänsten och att det bra att man svarar på ett ökat behov. Lärare 3 upplever att det är lite problematiskt då vissa tjänster är delade med familjerådgivningen och att de inte ingår i skolhelheten på samma sätt som förut. Lärare 2 har inga elevvårdsresurser på skolan dagligen men tycker ändå att det fungerar rätt så bra eftersom de finns tillgängliga när det uppstår situationer där de behövs. I kommunens nya arbetssätt *Oppilas puheeksi* är tanken att det ska gå snabbt att tillkalla de resurser som behövs för anordnande av elevvårdssamtal. Enligt lagen om elev- och studerandevård (2013) har eleven rätt att få prata med en kurator eller psykolog inom sju arbetsdagar och i brådskande fall redan nästa arbetsdag. Eleven har i brådskande fall rätt att få tala med skolhälsovårdare redan samma dag. I samtliga kommuner uppfylls dessa krav men det som lärarna upplever är ibland blir problematiskt är hur det hela organiseras. Lärare 1 upplever att eftersom elevvården inte alltid håller lärarna informerade om elevens situation kan man ibland känna sig lite omedveten om vilka åtgärder som görs åt elevens situation. Lärare 3 upplever också att den interna informationsgången skapar en situation där lärarna inte är medvetna om vilka åtgärder som görs åt elevens situation. För hen är det största orosmomentet att inte veta ifall någonting görs åt elevens situation över huvud taget. Ifall det är tystnadsplikten som är orsaken till elevvårdens bristande förmåga att informera lärarna eller en organisationsfråga där brist på forum för att diskutera elevernas situation är svårt att säga.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att öppen informationsdelning upplevs som viktigt med tanke på elevens välmående. Genom en fungerande informationsgång på skolan skapas en helhetssyn över eleven vilket bidrar till att man effektivt kan hjälpa eleven. Verksamhetskulturen alltså hur skolans personal exempelvis samarbetar, på vilket sätt de pratar och delar information med varandra är avgörande för hur väl öppen informationsdelning fungerar på skolan. Tystnadsplikten upplevs som en självklarhet för lärarna i undersökningen. Det som går att konstatera vad gäller tystnadsplikten är

att den inte är skriven i sten när det gäller läraryrket. I läraryrket uppstår det ofta situationer där läraren måste avgöra om det som hen fått veta faller under anmälningsskyldigheten eller om hen ska hålla tyst. Eftersom lärares tystnadsplikt inte regleras genom en speciell paragraf i någon lag är den inte heller lika tydlig som till exempel läkares eller prästers tystnadsplikt. Däremot upplever lärarna att man trots allt blivit mer noggrann med tystnadsplikten under senare tid. Samtliga lärare i undersökningen har arbetat som lärare i över tjugo år och under den tiden upplever de att man blivit noggrannare med tystnadsplikten dels på grund av lagstiftning, dels på grund av skolans utveckling rent allmänt. En av lärarna upplever att det inte finns lika mycket tid för kallprat som tidigare och att läraryrket blivit allt mer professionellt under senare tid. När det gäller informationsdelning finns det en större professionalism i sättet hur man pratar och hanterar information. En annan lärare upplever att vissa yngre kolleger har ett mycket professionellt förhållningssätt när det gäller informationsdelning vilket hen uppskattar väldigt mycket.

5.2 Metoddiskussion

Denna avhandling eftersträvade att skapa en förståelse för hur lärare upplever öppen informationsdelning inom skolan och hur tystnadsplikten kan verka som en begränsande faktor för samarbete i skolan. För att fånga lärarnas upplevelser och åsikter om ett tema som är ganska komplext med tanke på lagstiftningen, användes en kvalitativ forskningsansats. Genom att låta lärarna resonera kring upplevelser av informationsdelning inom skolan och tystnadsplikten, genom semistrukturerade intervjuer, kunde avhandlingens syfte uppnås. I resultatdiskussionen framgick de centrala aspekterna när det gäller lärarnas uppfattningar och upplevelser om hur informationsdelningen kan påverka elevernas välmående och hur tystnadsplikten kan begränsa lärares arbete. Tidigare forskning handlar i stor utsträckning om hur informationsdelningen inom elevvården är tänkt att fungera, men hur lärarens arbete i praktiken ser ut saknas forskning i viss utsträckning. Eftersom den finländska elevvårdslagen är ganska ny har inte så mycket vidare forskning ännu gjorts, i alla fall inte ur lärarens upplevelse- och erfarenhetsperspektiv. De kvalitativa bevisen i studien ger en bild av hur tystnadsplikten fungerar i olika skolor och hur skolans storlek kan påverka hur informationsdelningen fungerar samt hur lärarens arbete ser ut med tanke

på informationsdelning och tystnadsplikt. Studien har försökt svara på många olika sorters frågor. Genom en bred frågeställning har lärarna fått svara på frågor om upplevelser, tidigare erfarenheter, och åsikter. Lärarna handplockades enligt erfarenhet för att kunna göra en jämförelse med tiden före och efter lagen om elev- och studerandevård (2013). De senaste tio åren har sekretess, tystnadsplikt och informationsdelning också varit ett frekvent inlägg i samhällsdebatten. Dessa diskussioner har även förts inom skolvärlden eftersom lagstiftning och förordningar med anknytning till dessa teman har uppdaterats. Glgu (2014) har också varit en förändring som bidragit till debatten om vad lärarens uppgift är och hur de ska förhålla sig till läraruppdraget. Eftersom studiens omfattning och storlek inte möjliggör för större generalisering av resultaten valdes en låg struktureringsgrad så att respondenterna skulle få möjligheten att berätta det som de anser är det mest relevanta när det gäller öppen informationsdelning och tystnadsplikten. Metoden medförde att studien fick flera olika synvinklar på samma problemfrågeställningar.

Ett av undersökningens syften var att undersöka ifall skolans storlek och resurser påverkar hur lärare upplever öppen informationsdelning och tystnadsplikten uppnåddes genom att undersöka tre olika lärare, från olika skolor med olika resurser och kapacitet. Genom att intervjua lärare i olika typer av skolor med olika resurser var det möjligt att diskutera även hur olika resursmässiga frågor kan påverka lärarnas upplevelser. Avhandlingens tillförlitlighet kunde förbättras genom att utöka antalet respondenter och göra urvalet ännu bredare. Denna studie saknar elevvårdspersonalens perspektiv alltså hur till exempel kuratorer och skolhälsovårdare upplever tystnadsplikten. Eftersom elevvården är tvärprofessionell borde alla professioner få höras för att kunna ge mera generaliserbara resultat om hur tystnadsplikten upplevs inom elevvården. I resultaten framgår att lärarna upplever att det är inom elevvården som tystnadsplikten ibland kan misstolkas och att elevvårdspersonalen inte delar information i samma utsträckning som lärarna. Därför borde också elevvårdspersonalen få möjlighet att bli hörda så att man kunde få en bredare bild av hur det faktiskt ser ut inom elevvården. Resultaten stödde ändå teorin och tidigare forskning så man kan anta att resultaten är tillförlitliga. Genom att välja ytterligare lärare som inte är handplockade för sin erfarenhet och intresse på området kunde kanske resultaten blivit ännu mera nyanserade, men i sin helhet skulle resultaten knappast ändrats väsentligt.

Trovärdigheten säkerställdes genom att avhandlingen avgränsades till att endast innefatta lärarnas upplevelser. Eftersom resultaten i det stora hela överensstämmer mycket väl med varandra och teorin behandlar i stort sätt samma problemfrågeställningar kan man anta att lärarnas upplevelser är trovärdiga. Avgränsningen var till en början rätt problematisk eftersom tystnadsplikten i sig själv är svår att mäta. Tystnadsplikt handlar om etiska frågeställningar samtidigt som de juridiska frågeställningarna också är prominenta. För att kunna undersöka lärarnas upplevelser har studien därför också innefattat synen på samarbete och elevvården inom skolan. Genom att bredda området har studien kunnat svara på hur tystnadsplikten påverkar lärarens dagliga arbete. Eftersom lärarens huvudsakliga uppgift inte är juridik eller filosofi har frågeställningarna i så stor utsträckning som möjligt anpassats till skolmiljön så att lärarna trovärdigt ska kunna svara på hur de upplever öppen informationsdelning och tystnadsplikt.

Det transkriberade intervjumaterialet bearbetades genom kvalitativ innehållsanalys. Analysen tog fasta på de svar som anknöt till de ursprungliga forskningsfrågorna. Speciellt viktiga resultat presenterades också för att ge en tydlig bild av lärarens upplevelser av öppen informationsdelning och tystnadsplikten. Intervjufrågorna var baserade på de ursprungliga forskningsfrågorna, teorin och ett antal hypoteser. Metoden för analysen utgick också från det ursprungliga urvalet av respondenterna. Lärare 2 valdes för att få ett perspektiv på hur mindre skolor arbetar och intervjun och analysen anpassades således för att få resultat som anknyter till mindre skolor. På samma sätt anpassades analysen och intervjun för lärare 3. Lärare 1 valdes för att kunna ge ett perspektiv från arbete med äldre elever så analysen och intervjun anpassades också för att kunna ge resultat ur det perspektivet. Intervjuerna och analysen gav de resultat som krävdes för att svara på forskningsfrågorna och uppnå syftet. Genom kvalitativ innehållsanalys kunde resultatet presenteras på tydligt sätt men också fånga upp speciellt viktiga detaljer som framgick i intervjumaterialet.

5.3 Avslutande diskussion och förslag till fortsatt forskning

I inledningen diskuterades hur lärarens arbete karakteriseras av tystnadsplikt och öppen informationsdelning. Den nya läroplanen Glgu (2014) ställer större krav på

samarbete inom skolan. Samtidigt är det klassiska läraryrket tämligen självständigt och präglat av ett egenansvar (Colnerud, 2002). Den nya lagen om elev- och studerandevård (2013) kan man säga att förespråkar både ett utökat samarbete inom elevvården samtidigt som läraren ska få vara lärare och ansvara för den kunskapsförmedlande aspekten i skolans fostransansvar. Den finländska skolan har under de senaste åren genomgått en förändringsprocess där lärare fått ett utökat ansvar samtidigt som de måste förhålla sig till ny lagstiftning. I resultaten framgår att lärarna upplever att de fått mera på sitt fat vad gäller arbetsmängd och dokumentationen har också under senare tid blivit allt mer prioriterad. Huruvida dokumentationen sedan används på ett funktionellt sätt går att diskutera. Ifall lärarna är ombedda att göra mer dokumentation än tidigare borde det ju också tjäna ett syfte. Om det finns nödvändig information antecknad om eleverna borde det också finnas ett forum i skolan för att diskutera denna information, annars blir dokumentationen onödig. Effektiva samarbetsmetoder inom personalen i skolan stöder både elevens välmående och inläring.

Hur personalen samarbetar kring elevvården och elevernas inläring ser olika ut mellan samtliga skolor i undersökningen. I den lilla skolan har läraren ganska stort ansvar när det gäller dessa frågor och i skolan med de högre årskurserna har speciallärarna ett större ansvar. Både lärare 1 och lärare 2 upplever att samarbetet fungerar bra. Hur grupsammansättningarna ser ut i praktiken är således inte det som avgör huruvida samarbetet lyckas eller inte, utan en tydlig ansvarsvarsfördelning inom skolpersonalen är mera betydelsefullt för ett lyckat samarbete. Det som lärare 3 upplever att brister i elevvårdssamarbetet är just olika åsikter i ansvarsfördelningen mellan lärarna och elevvårdspersonalen. Före lagen om elev- och studerandevård (2013) trädde ikraft hade skolan ett tydligare system när det gällde ansvarsfördelningen inom elevvården vilket lärare 3 upplevde som ett bättre system. Det är således upp till skolan att tolka lagstiftningen på ett sådant sätt som är lämpligt för skolans förutsättningar. För att genomföra målsättningarna i lagen om elev- och studerandevård (2013) krävs att skolan har någon slags ledning inom elevvårdssamarbetet. Annars riskerar det att uppstå en situation där lärarna och elevvårdspersonalen blir åtskilda, gömmer sig bakom tystnadsplikten och inte delar nödvändig information med varandra.

Föräldrakontakten har också fått en allt större betydelse när det gäller elevens välmående och inläring. Samtliga lärare upplever att föräldrakontakten i sig inte är särskilt problematisk när det gäller tystnadsplikten och öppen informationsdelning. I lagen om elev- och studerandevård (2013) poängteras vikten av föräldrarnas och elevens samtycke när man ska vidta åtgärder. Lärarna upplever i allmänhet att kravet på föräldrarnas samtycke är någonting bra som ofta stöder elevvårdsprocessen. Föräldrarna har på så sätt lättare att komma med nödvändig information när det tydligare förutsätts att föräldrarna hålls informerade om elevvårdsarbetet. Men ibland upplever lärarna att det är lite mödosamt att alltid vara tvungen att söka föräldrarnas samtycke. Samtycke är också i juridisk mening lite tekniskt eftersom en person inte kan samtycka till en allt för brett ändamål utan ett samtycke bör i allmänhet vara avgränsat för ett specifikt ändamål. Till exempel kan en förälder inte samtycka till att skolan fritt får diskutera eleven inom elevvården utan det som föräldern samtycker till bör ha en snävare formulering. I kommunen där den lilla skolan finns har de gått in för ett system som kallas *Oppilas puheeksi* där föräldrarna direkt kopplas in och närvarar vid ett möte som kan liknas vid ett elevvårdsmöte, när skolan anser att det finns behov. Därigenom kan deltagarna i mötet diskutera relativt fritt eftersom samtycket är närvarande. Systemet finns också i andra finländska kommuner och har också använts inom andra kommunala organ till exempel inom barnpsykiatri. Efter att lagen om elev- och studerandevård (2013) trädde ikraft upplevde vissa kommuner att det var lite svårt att ordna elevvården på det sätt som lagen krävde. I vissa fall blev det också rätt långa processer som gjorde att elevens problem kunde falla mellan stolarna. Genom ett mera gemensamt system inom kommunen som sätter barnet i fokus strävar systemet efter att lösa barnets problem inom en snävare tidsram.

Forskningsresultaten i denna undersökning stämmer väl överens med den tematik som hittas i teoridelen. Lärarnas uppfattningar återspeglar tidigare forskning och avhandlingens teoretiska referensram. Studien visar att tystnadsplikten upplevs som en självklarhet inom läraryrket medan öppen informationsdelning fått vissa nya utmaningar under senare tid i takt med att skolan har förändrats. Mängden ärenden och ansvar har utökats i och med att skolan utvecklats. Detta medför vissa förändringar som tar sin tid att genomföras på ett större plan. En av hypoteserna i studien var att lärarens vardag ser olika ut med tanke på hur man kommunicerar beroende på skolans storlek. Hypotesen är sann i den bemärkelsen att det antagligen gör det men

skillnaderna bidrar inte direkt till att lärare i mindre eller större skolor skulle använda tystnadsplikten på ett sämre sätt än den andra. Olika resursfördelning behöver inte innebära ett sämre samarbete i elevvårdsfrågor men det bidrar till att samarbetet ser olika ut. Syftet med avhandlingen bidrar till den fortsatta forskningen genom att erbjuda en inblick i hur lärarna uppfattar tystnadsplikten och öppen informationsdelning i skolan. Med denna förståelse och med det som framgår i den teoretiska referensramen kan skolledare, kommuner och myndigheter utveckla sina rutiner för hur man samarbetar inom elevvården. På detta sätt kan man i försättningen möjligen stöda elevernas välmående och inläring på ett bättre vis.

Svårigheten i denna studie var att omfamna problemet och göra sig en uppfattning om vad tystnadsplikten i skolan och öppen informationsdelning verkligen innebär. För lärares del finns det inte i Finland en speciell paragraf i lagstiftningen som reglerar eller karakteriserar lärarens tystnadsplikt, utan tystnadsplikten regleras genom ett hopplock av olika lagar som reglerar personer i offentlig verksamhets tystnadsplikt. Yrkesrollens tystnadsplikt är inte heller lika omdiskuterad och utkristalliserad som till exempel läkares eller prästers tystnadsplikt. Därför har det varit en utmaning att bygga upp en teoretisk referensram som belyser lärares tystnadsplikt. Utländska källor är inte alltid relevanta eftersom de kan vara sprungna ur en annan lagstiftning och andra problemfrågeställningar. Därför har studien försökt omfamna lärarens praktiska vardag samt hur samarbete med olika personer och aktörer på skolan upplevs.

Fortsatt mål för fortsatt forskning kunde vara att undersöka fler lärare för att få en tydligare uppfattning av hur lärare upplever tystnadsplikten. I denna studie intervjuades endast tre lärare där alla hade en lång erfarenhet av elevvårdsarbete. En framtida studie kunde undersöka lärare i allmänhet och lärare med mindre erfarenhet som inte har en lika bestämd uppfattning om hur samarbete borde skötas. På grund av det strategiska valet av informanter ger inte denna studie särskilt generaliserbara resultat vilket en större studie med fler informanter skulle kunna erbjuda. Nya synvinklar på ämnet skulle också kunna vara ett etiskt perspektiv, till exempel att man undersöker vad som är bäst för eleven ur ett samarbetsperspektiv. De juridiska frågeställningarna när det gäller lärarens tystnadsplikt kunde också besvaras grundligare och mera situationsbundet. Tystnadsplikten är ett dubbelbudskap som säger att man inte ska dela viss information som man fått vetskap om. Samtidigt är det en skyldighet att vissa fall dela information som är nödvändig för att uppnå ett högre syfte. Ett öppet

förhållningssätt till informationsdelning medför vissa fördelar men också nackdelar. Tystnadsplikten är en begränsande faktor som hör till yrkesrollen och bör hanteras på ett professionellt sätt.

Litteratur

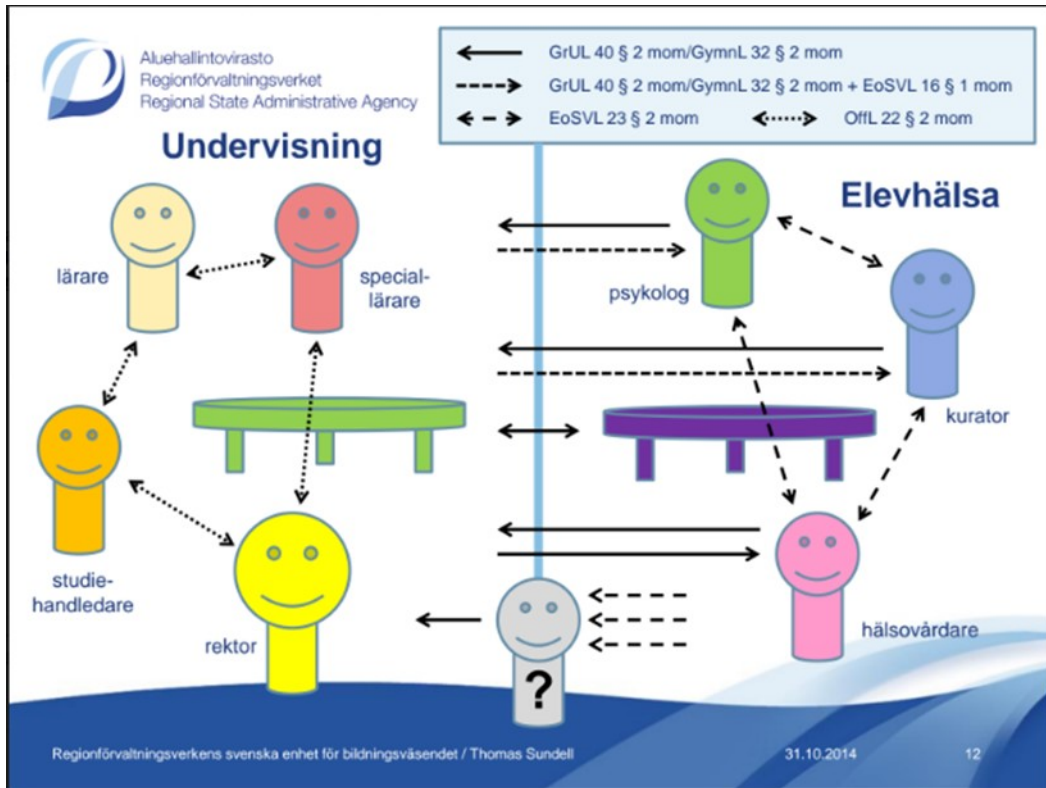
- Andersson, I. (1999). *Samverkan för barn som behöver: En handbok för lärare* (2., rev. uppl.). Stockholm: HLS.
- Aspelin, J. (2010). *Sociala relationer och pedagogiskt ansvar* (1. uppl.). Malmö: Gleerup.
- Barnskyddslag* 88/2010. Hämtad 17 september 2018, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417#L1P3>
- Blomqvist, C. (2012). *Samarbete med förhinder: Om samarbete mellan BUP, socialtjänst, skola och familj*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet.
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Colnerud, G. & Granström, K. (2002). *Respekt för läraryrket: Om lärares yrkesspråk och yrkesetik* (Ny, rev. och uppdaterad uppl.). Stockholm: HLS.
- Colnerud, G. (17 november 2002). Den kollegiala paradoxen. *Pedagogiska magasinet*. Hämtad den 6 oktober 2018, från <https://pedagogiskamagasinet.se/den-kollegiala-paradoxen/>
- Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken - för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Finlands grundlag* 731/1999. Hämtad den 1 mars 2019, från: <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/1999/19990731>
- Goodman, G.S., Luten, T.L., Edelstein, R.S. (2006). Detecting Lies in Children and Adults. *Law and Human Behavior*, 30(1), 1-10, <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9031-2>
- Hsieh, H. & Shannon, S. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Institutet för hälsa och välfärd. (2014). *Enkäten hälsa i skolan*. Hämtad 4 mars 2018, från <https://thl.fi/sv/web/thlfi-sv/forskning-och-expertarbete/befolkningsundersokningar/enkaten-halsa-i-skolan>
- Jenkins, P. (2012) 'At risk of harm'? An exploratory survey of school counsellors in the UK, their perceptions of confidentiality, information sharing and risk management. *British Journal of Guidance & Counselling* 40(5), 545-559

- Kiviniemi, K. (2000). *Opettajien työtodellisuus haasteena opettajankoulutukselle. Opettajien ja opettajankouluttajien käsityksiä opettajan työstä, opettajuuden muuttumisesta sekä opettajankoulutuksen kehittämishaasteista*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.
- Korhonen, M. (2014). *Herää, koulu!* Helsinki: Into
- Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet* 621/1999. Hämtad den 10 september 2018, från <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Lagen om grundläggande utbildning* 628/1998. Hämtad den 10 september 2018, från <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Lagen om elev- och studerandevård* 1287/2013. Hämtad den 10 september 2018, från <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2013/20131287>
- Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården* 812/2000. Hämtad den 10 september 2018, från <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Lag om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården* 559/1999. Hämtad den 10 september 2018, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1994/19940559>
- Larsen, A. K., Kärnekull, B., & Kärnekull, E. (2009). *Metod helt enkelt: En introduktion till samhällsvetenskaplig metod* (1. uppl.). Malmö: Gleerup.
- Mahkonen, S. (2015). *Uusi oppilashuoltolaki työvälteenä* (2. uppl.). Helsinki: Edita.
- Olsson, S. (2006). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola* (2. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Personuppgiftlag* 523/1999. Hämtad den 10 september 2018, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/kumotut/1999/19990523>
- Persson, S. & Tallberg-Broman, I. (2002). Det är ju ett annat jobb Förskollärare, grundskollärare och lärarstudier om professionell identitet i konflikt och förändring. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 7(4), s 257–278. Hämtad den 15 april 2019 från https://www.researchgate.net/publication/238094551_Det_ar_ju_ett_anna_t_jobb_Forskollarare_grundskollarare_och_lararstudier_om_professionell_identitet_i_konflikt_och_forandring
- Reinke, W. M., Stormont, M., Herman, K. C., Puri, R. & Goel, N. (2011). Supporting children's mental health in schools: Teacher perceptions of needs, roles, and barriers. *School Psychology Quarterly*, 26(1), 1.

- Regionförvaltningsverket. (2016). *Anordnade kurator- och skolpsykologtjänster i Västra och Inre Finland i enlighet med lagen om elev- och studerandevård*. Hämtad den 4 februari 2019, från https://www.avi.fi/web/avi/julkaisut-2016/-/asset_publisher/CX9ixkCZmKjo/content/anordnade-kurator-och-skolpsykologtjanster-i-vastra-och-inre-finland-i-enlighet-med-lagen-om-elev-och-studerandevard
- Sandström, A. (2003). *Sekretess i elevernas intresse: Dokumentation, samverkan och integritet i skolan: betänkande*. Stockholm: Fritze.
- Stedt, L. (2013). *Samarbete och lärande: Om friktion, uppgifters komplexitet och erfarenhetsutbyten i samarbete*. Stockholm: Institutionen för didaktik, Stockholms universitet.
- Stenman, C-W. (2017). "Tystnadsplikten finns till för att skydda eleven; det betyder inte nödvändigtvis att du ska vara tyst" En studie på rektorers syn på tystnadsplikt i den finländska skolan. Opublicerad avhandling för pedagogie kandidatexamen. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier, Åbo Akademi, Åbo.
- Strafflag* 39/1889. Hämtad den 10 september 2018, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Tjora, A., & Torhell, S. (2012). *Från nyfikenhet till systematisk kunskap: Kvalitativ forskning i praktiken* (1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer* (4., [omarb.] uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Undervisnings- och kulturministeriet. (2018). *Dataskyddsguide*. Hämtad den 6 februari 2019 från <https://minedu.fi/sv/dataskyddsguide>
- Utbildningsstyrelsen. (2018) *Om oss*. Hämtad den 6 mars 2019 från https://www.oph.fi/om_oss
- Utbildningsstyrelsen. (2017) *Elevvården, hälsa och välbefinnande*. Hämtad den 26 mars 2019 från https://www.oph.fi/lagesoversikt/den_grundläggande_utbildningen/elevernas_valbefinnande/elevvarden_halsa_och_valbefinnande
- Utbildningsstyrelsen. (2018). *VASU 2017 tukimateriaalit, Salassapito ja tietosuoja varhaiskasvatuksessa*. Hämtad den 22 januari 2019 från https://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/varhaiskasvatus/vasu2017tuki/materiaalit/salassapito_ja_tietosuoja_varhaiskasvatuksessa?fbclid=IwAR3ysgEGBSb9ecc3i9ldywr-qy5hbudUNvi-eUnoEZeDEzqMennIGRbP8tg
- Utbildningsstyrelsen. (2014). *Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014*. Helsingfors: Utbildningsstyrelsen.

- Vehkamäki, P. (2013). Julkisuus ja tietosuoja opetustoimessa: Opas koulujen ja oppilaitosten käyttöön (4. uppl.). [Helsinki]: Opetushallitus.
- Ødegård, Atle & Strype, Jon (2009) Perceptions of interprofessional collaboration within child mental health care in Norway, *Journal of Interprofessional Care*, 23(3), 286-296, DOI: 10.1080/13561820902739981

Bilaga 1 Regionförvaltningsverkets modell för informationsdelning i elevvårdsärenden

Bilaga 2 Intervjufrågor

1. Vad finns det för positiva och negativa konsekvenser av att fritt dela information inom lärarkollegiet?

- Upplever du att ditt arbete påverkas av tystnadsplikten?
- Påverkar tystnadsplikten hur snabbt samarbetet löper?
- Upplever du att tystnadsplikten gör det om den ska?
- Har du någon gång upplevt att elevers integritet åsidosatts i samtal mellan lärare?
- Känner man sig ensam i läraruppdraget när man inte kan dela med sig av allt till andra?
- Upplever du med tanke på informationsspridning att tystnadsplikten är viktigare än förut?
- Tycker du att lärare i allmänhet har tillräckligt med kurage när det gäller hanteringen av känslig information?

2. Var går gränsen för vad som är nödvändigt att informera andra parter om när det gäller en elevs situation?

- Hur upplever du nödvändighetsprincipen?
- Vad anser du att är det viktigaste att veta om en elev för att göra ett fullgott lärararbete?
- Hur brukar du dela information till andra på skolan?
- Vore det bra för eleverna om flera vuxna än elevvårdsgruppen är informerade om elevens situation?
- Händer det sig att kolleger delar med sig för mycket med tanke på nödvändighetsprincipen?
- Hur ofta tänker du på din tystnadsplikt?

- Har man i grundskolan tystnadsplikt mot föräldrar?
- Upplever du att skolans storlek spelar roll för vem som behöver veta vad?

3. I vilka situationer uppfattar lärarna tystnadsplikten som mest problematisk?

- Finns det situationer där du upplever att tystnadsplikten hämmar samarbete?
- Uppfattar du som lärare att tystnadsplikten skapar situationer där läraren inte kan utföra sitt arbete på grund av bristfällig information?

(Till exempel. att du inte får tillräckligt med information från kuratorn eller socialen fastän du behöver det?)

- Upplever du att man blivit noggrannare med tystnadsplikten än förut?

(Med tanke på att elevvårdslagen och annan ny lagstiftning lägger större vikt vid hur tystnadsplikten ska fungera än vad tidigare lagar gjort?)

- Känner du att du som lärare får ta del av allt i elevvårdssamarbetet?
- Känner du att det finns tillräckligt med resurser inom elevvården och påverkar det i sådana fall hur tystnadsplikten fungerar?

(resurser kan vara kuratorstjänst/speciallärartjänst eller kommunens ekonomi)

- Har den andra partens personlighet kan inverka på hur man pratar och använder tystnadsplikten?
- Upplever du att kuratorer och skolhälsovårdare har en annan tystnadsplikt än lärare?